

magazin istoric

SERIE NOUĂ – AUGUST 1996

● **Gavernal
din subsolul
Băncii
Naționale**

● **Întâlnire
de taină
la Sigmaringen**

● **Generalul
Aldea
întemnițat**

● **Imre Nagy
despre
revoluția ungară
din 1956**

Director – redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXX – nr. 8 (353)
august 1996

București, strada Valter Mărăcineanu,
nr. 1-3, etaj III, camerele 281, 285, 287
– Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1,
Căsuța poștală 1-702, Cod 70711,
Telefon: 615.09.91.

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă
(responsabil de număr), Dorin Matei, Doina Pascu,
Marian Ștefan
Secretar de redacție: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram, Mădălina Albu
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundația Culturală Magazin Istoric.
Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA
„CORESI” – București, director general Dumitru
Constantinescu; director economic M. Vlădeanu;
director M. Soare

SUMAR

Tezaur istoric: Al. Papiu-Ilarian	2
August 1916. Misiune specială la Sigmaringen: Dan Berindei	3
Ecouri franceze la intrarea României în război: Rodica Sfintescu	5
1916. Război pe Dunăre: N. Mărăcineanu	9
Voluntari sârbi pe frontul din Dobrogea: Miodrag Milin	13
Drama generalilor români – Aurel Aldea: Al. Duțu, Fl. Dobre	16
1944-1945. La Roma, în vreme de război: Emil Panaiteșcu	23
La Paris, în zilele eliberării: M.D. Yarrow	28
August 1944. Guvernul din subsol: C. Păunescu, M. Ștefan	33
În București, acum 50 ani: Ioan Lăcustă	36
Ansamblul de la Târgu Jiu – bun de utilitate publică	40
Nicolae Suțu: Georgeta Penelea Filitti	41
Din torsul zilelor: Al. Davila	45
Tragica greșeală a lui Lucrețiu Pătrășcanu: Tatiana A. Pokivailova, Cristian Popișteanu	48
Războiul rece a început în România: E. Hazard	53
Documente necunoscute. Revoluția din Ungaria: Valeri L. Musatov, Dumitru Tănăsescu, Mihai Retegan	60
Colocviu internațional la Centrul Cultural Român din Paris: Cristian Popișteanu, Răzvan Theodorescu	72
Români și ruși. Politică și încuscriri: Paul Cernovodeanu	73
SIS – vedere din interior: Cristian Popișteanu, Dorin Matei, Florentina Dolghin	77
Primul muzeu al știrilor de actualitate: Eugen Preda	85
Iubiri celebre: Florentina Dolghin	87
S-a discutat la Montréal: Cristian Popișteanu, Dorin Matei	91
● Cărți sosite la redacție ... 15 ● Concursul lunii aprilie: Câști- gătorii ... 32 ● Rebus istoric ... 93 ● Dialog ... 94	

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

Tezaur istoric

Străbunii noștri totdeauna se distinseseră prin fapte mari și strălucite, spre a ne lăsa de ereditate o patrie română. Se vede însă „mai mult a le fi stat la inimă a face decât a scrie“. Împrejurările timpurilor erau prea puțin favorabile literaturii istorice. Așa se întâmplă că istoria noastră, cea scrisă, se mărginește până astăzi la câteva cronici destul de sărace. Câți eroi și câte fapte de memoria posterității sunt date uitării, „carent quia vate sacro“ [pentru că nu au avut parte de un poet sacru – Horațiu], altele sunt însemnate [notate] de străini după interesele și vederile lor; multe, și chiar cele mai importante, sunt acoperite încă de pulberea bibliotecilor și învelite într-un întineric al arhivelor.

Istoria, în înțelesul adevărat, lipsește încă românilor. Lipsește națiunii noastre cartea vieții ce petrecu în cursul secolelor, cartea la al cărui studiu să se lumineze mintea legislatorului și a politicianului, la ale cărei exemple să se înalțe inima cetățeanului spre a imita faptele mărețe ale străbunilor și a înconjura scăderile lor, spre a fericii astfel prezintele și a pregăti și a asigura viitorul.

Unei națiuni, mare la număr, ca a noastră, asemenea carte, fără pericol, nu putea să-i lipsească îndelung. O națiune ce nu-și cunoaște istoria se aseamănă ființelor lipsite de memoria celor trecute; ea nu cunoaște legătura logică și necesară între trecutul, prezintele și viitorul său; ea nu se cunoaște pre sine însăși; nu știe de unde și cum rezultă starea de față în care se află, nici și-o poate îndrepta; nu-și poate învidia cea viitoare, nici a o prepara, ci oarbescă fără îndreptari și răătăcește în toate părțile, până ce cade în cursa inamicului.

Și cu toate acestea, astăzi, o istorie română nici cel mai mare ingeniu nu mi-o ar putea înfățișa.

Cauza este simplă și evidentă. Spre a putea scrie istoria românilor s-ar cere, înainte de toate, deplina cunoaștere a elementelor din care se compune acea istorie. Aceste elemente sunt

faptele istorice. Întru adevăr, fără a cunoaște faptele nici pre jumătate, cum vei judeca asupra lor, cum vei afla legătura ce există între ele? Și cum le vei cunoaște, dacă îți sunt necunoscute fântânile de unde să le alegi?

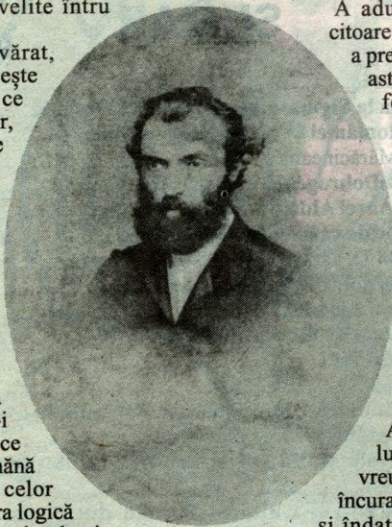
Nici să cugete dar românii a-și putea scrie istoria, până ce mai întâi nu vor avea adunate la un loc faptele istorice, îngropate în monumente fără număr, străine și chiar indigene, atât tipărite și totuși necunoscute, cât și manuscrise, și unele și altele ascunse în biblioteci și arhive, latine și grecești, turcești și nemțești, ungurești, polone și rusești, sârbești, bulgărești etc. etc.

A aduna aceste monumente răătăcitare ale istoriei noastre însemnează a pregăti și ușura lucrarea cea mare, astăzi cu neputință, a scriitorului fericit care, perlustrându-se [examinându-le cu exactitate], ne va prezenta apoi adevărata istorie a românilor...

Niciodată nu am fost mai liber ca în aceste de față împrejurări, spre a-mi putea consacra literaturii istorice toate puterile. Fie-mi întreprinderea cât de grea, ea îmi aduce și mie o nespusă mulțumire internă. Studiile noastre mângâie și întăresc inima omului în toate împrejurările. Apoi, încredințat că asemenea lucrare n-ar putea să nu aducă vreun folos și patriei, îndemnat și încurajat de amicii mei, mă simțeam și îndatorat a aduce și eu astăzi mică pietricică la marele edificiu al naționalității române.

Pre aiurea, publicațiuni de asemenea natură se fac cu ajutoare și societăți, care la noi lipsesc, cu ajutoare de la principii și regi. Eu însă, neajutat de cineva, adunai materialul, tot așa îl scot și la lumină, ferm încredințat că înțelepciunea și patriotismul publicului român va face să nu cadă o întreprindere începută cu fațetă curată de a înainta adevăratul studiu al istoriei noastre naționale.

(Prefață la *Tezaur de monumente istorice...*, tom. I, 1862; fragmente)

SECRETARUL PARTICULAR

AL REGELUI FERDINAND

ÎN MISIUNE SPECIALĂ LA SIGMARINGEN

August 1916

DAN BERINDEI

În 1916, elvețianul Louis Basset avea 70 ani și servea de aproape o jumătate de veac familia de Hohenzollern-Sigmaringen. Secretar particular al regelui Carol I, după moartea monarhului, trecuse în serviciul nepotului și moștenitorului acestuia. Era devotat dinastiei și Germaniei și la Curtea regală din București era departe de a reprezenta curentul favorabil Antantei!

Zilele verii anului 1916 au fost hotărâtoare pentru România, dar și pentru destinele regelui și ale dinastiei. La 4/17 august au fost semnate tratatul de alianță și convenția militară a României cu Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia, iar zece zile mai târziu România intra în război împotriva

Puterilor Centrale. Pentru regele Ferdinand au fost zile de grele frământări. El a trebuit să aleagă între patria sa de origine și patria de adopțiune. A fost atunci vorba de un mare sacrificiu pentru cel ce-și unise destinele cu cele ale României. „Vedeam de mult că ceasul se apropia – nota regina Maria în memoriile sale – și că Nando [regele Ferdinand I – D.B.] nu putea fi scutit de îngrozitoarea jertfă ce trebuia neapărat s-o facă. Încercai, cu toată dragostea mea, să-l ajut să primească în față cea mai mare durere a vieții lui: lupta împotriva țării lui natale, împotriva fraților lui, a prietenilor lui, a tot ce iubise și crezuse, a tot ce fusese tinerețea lui,

amintirile lui, dragostea lui. În adevăr, a fost o jertfă covârșitoare; dar a făcut-o pentru că înainte de orice el era regele țării, un bun român și ajunsesse să creadă și el că așa e mai bine. Zi cu zi l-am văzut cum suferea, cum lupta și cum spera, dar a trebuit să golească paharul până la fund, a trebuit să bea ultima picătură; de nimic n-a fost scutit, nici de amenințări, nici de rugăminți, nici de apelul la onoarea lui de Hohenzollern și de ofițer german; i se reaminteau vechile tratate, moștenirea bătrânului unchi și toată politica noastră de până acum. Chiar cei din tabăra cealaltă îl priveau cu bănuială, ca pe un dușman; chiar unii din țara lui se îndoiu de el, îl numeau trădător, fricos, era insultat în ziare; de nici o jignire nu era scutit. Și prea puțini credeau ceea

Louis Basset

ce le spuneam: că în ceasul de cumpănă el va face jertfa, dar că nu voia s-o facă prea devreme, ci numai în ultimul moment, ca să înlăture grozăviile războiului cât se putea de mult” (Maria, regina României, Povestea vieții mele, București, Editura Eminescu, 1991, vol. III, p. 65).

Cum am mai afirmat, Basset era devotat dinastiei, dar legăturile sale cu Germania erau prea strânse, ba chiar, potrivit lui Alexandru Marghiolan (Note politice, 1897-1924, București, 1927, vol. II, p. 156), soția sa făcea spionaj în folosul Berlinului, lucru de care-și dăduse seama chiar regele Ferdinand! De aceea, în ajunul decisivului Consiliu

de Coroană din 14/27 august 1916, Basset a fost îndepărtat de la București, încredințându-i-se o misiune specială la Sigmaringen.

Așa s-a făcut că, în ziua în care la București avea loc Consiliul de Coroană, căruia avea să i se comunice intrarea țării în război, seara, Basset sosea la reședința prințului Wilhelm de Hohenzollern-Sigmaringen, fratele mai mare al regelui Ferdinand. Era purtătorul unui mesaj, dar prințul Wilhelm și-a dat seama că sensul vizitei era mai profund și că era vorba de pregătirea trecerii definitive a României de partea Antantei. Meticulos, el a descris în detaliu, într-un „protocol”, întrevederea sa cu Basset și cu Beldiman, ministrul plenipotențiar al României în Germania.

„Protocolul” descrie vizita și întrevederea celor trei, cu numeroase amănunte, pe care Basset le-a furnizat interlocutorilor săi privind creșterea curentului „antantist” la Curtea regală din București, învinuind mai ales pe regina Maria de „schimbarea la față” a României și, evident, pe Brătianu. Nu au fost uitate nici starea de spirit din armată și pregătirile militare.

Merită a fi înregistrate și „visurile” într-o schimbare de guvern într-un sens favorabil

Puterilor Centrale, prezidat de Maiorescu și mai apoi înlocuit cu un guvern Carp. Cu toate acestea, „tonul” documentului este mai degrabă pesimist – și realist! – în privința perspectivelor rămănerii României în orbita Berlinului și a Vienei.

Despărțirea lui Basset de regele Ferdinand, dezvăluie, neîndoiește, frământările sufletești ale suveranului. Încercarea de ultimă oră a prințului Wilhelm de a opri pe fratele său să treacă „de partea cealaltă” și textul telegramei pe care o întocmise în această privință merită de asemenea a fi reținute. Ca și amănuntul extrem de semnificativ: Beldiman, copleșit la vestea intrării României în război, a izbucnit în plâns!

Interesant este și detaliul furnizat de Basset privind intenția regelui Carol de a abdică în vara 1914 și de a se retrage în Elveția, ca și un alt amănunt, confirmat și de alte izvoare, referitor la rolul pe care l-a avut hotărârea Italiei de a rămâne neutră, pentru jocul politic al lui Brătianu din cadrul Consiliului de Coroană din 1914.

„Protocolul” prințului Wilhelm reprezintă, așadar, un foarte interesant document adăugat la „contenciosul” intrării României în cel dintâi război mondial.

Întrevedere cu secretarul de cabinet român, domnul Basset

În ziua de 27 august 1916, seara, secretarul tainic de cabinet Basset a ajuns la Sigmaringen ca trimis al Majestății Sale Regelui României. Sosirea sa îmi fusese comunicată printr-o telegramă a subsecretarului de stat al Ministerului de externe, Zimmermann. După cât se pare, urmând un îndemn de la Berlin, la 27 august, la prânz, s-a găsit la Sigmaringen și dr. Beldiman, ministru plenipotențiar regal român la Berlin. Deoarece sosirea domnului Basset a avut loc abia seara, am avut astfel prilejul să vorbesc în liniște cu domnul Beldiman despre situația din România; nici el și nici eu nu știam în ce putea consta misiunea domnului Basset. Amândoi credeam că, poate, regele mă va ruga să intervin

pentru el pe lângă împărat, ca să găsească la împăratul lui un reazem mai puternic și un punct de sprijin, în cazul când el ar trebui să acționeze pentru păstrarea neutralității împotriva voinței guvernului român. Dr. Beldiman n-a adus cu sine nici o știre alarmantă. Declarația de război a Italiei adresată Germaniei [la 26 august 1916], făcută cunoscută către orele prânzului, el n-o considera ca vreun temei pentru vreo complicație cu România, deoarece această declarație n-a fost decât o urmare firească a evenimentelor desfășurate în Peninsula Balcanică, fără a aduce vreo mutație privind forțele militare. De altfel, dr. Beldiman și cu mine suntem pe deplin de aceeași părere în

aprecierea politicii lui Brătianu și a urmărilor probabile pentru dinastie și stat. Aceasta reiese suficient din corespondența mea cu regele Ferdinand și cu ministrul plenipotențiar dr. Alexandru Beldiman.

Domnul Basset avea misiunea foarte mărginită de a-mi reaminti o scrisoare a regelui Ferdinand și de a mă informa exact asupra situației, deoarece regele credea că nu mai putea s-o facă fără rezerve în scris. Poate că regele dorea, de asemenea, să mă pregătească pentru eventualități fatale.

Descrierea situației, a comportării lui Brătianu și a presiunilor Quadruplei înțelegeri nu m-a surprins, deoarece ea corespundea pe deplin informărilor

pe care le cunoșteam prin intermediul presei. Cu mult mai de preț era pentru mine relatarea lui Basset asupra stării suferinței și a comportării regelui. Numaidecât după moartea regelui Carol I, regele s-a considerat legat de tratatele existente și el a arătat în mod repetat – și domnului Basset – intenția și dorința sa hotărâtă de a se ține de ele cu fermitate. Defecțiunea trădătoare a Italiei de Tripla Alianță el a blamat-o și a condamnat-o cu expresiile cele mai aspre. Înțelegerile lui Brătianu angajante cu Rusia, manevrele Quadruplei Înțelegeri la București, opiniile societății n-au rămas în cursul timpului, din păcate, fără a înrăuri poziția regelui, care a devenit treptat mai șovăitor și mai lipsit de energie. Și acțiunea reginei, care gândește cu totul englezește și rusește, se pare că a influențat hotărârile

regelui. La Curtea din București s-au depus toate străduințele pentru a înlătura influența tuturor elementelor progermane. Așa s-a întâmplat cu regina Elisabeta și domnul Basset avea imaginea exactă a misiunii sale, atunci când vedea în ea o formă politicoasă de a se scăpa de el pe o cale elegantă. Domnul Basset n-a încetat niciodată să prevină pe rege asupra urmărilor unui război cu Puterile Centrale. El îi arăta primejdiile pentru dinastie și pentru țară, fatala ruptură cu familia sa și cu vechea sa patrie și îl implora să-și găsească sfat și putere și curaj la mormântul regelui Carol. Nu știa dacă în cazul unui război nefericit regele ar fi avut posibilitatea să trebuiască a părăsi țara, în orice caz răspunsul său la reținerile lui Basset pare a o indica. El i-a răspuns: „Atunci ar mai exista Anglia ori Rusia, unde ne-am

putea fixa domiciliul“. Acest răspuns sună de parcă ar fi fost dictat regelui de regină [motiv de] sentimentele anglo-ruse ale acesteia.

În ultima vreme, Basset, avea impresia întristătoare că purtarea regelui slăbise mult în fermitate. Curtea regală în ansamblul ei era un instrument în mâinile reginei; în afară de contraamiralul Gracowski, care s-a bucurat de o deosebită prețuire și de întreaga încredere a regelui Carol, toți membrii acesteia sunt proantantiști și în primul rând rusofili. O atmosferă de acest fel trebuia să lase urme și să devină determinantă asupra unui caracter slab și nedecis ca acela al regelui Ferdinand și mai ales când, ca în cazul dat, regina este personalitatea preponderentă. Se spune că ea, cu Filipescu și cu Take Ionescu, a constituit o puternică guvernare paralelă,

1916. Ecouri franceze la intrarea României în război

La 16/29 august 1916, ziarul *Le Petit parisien* – care se declara ca având cel mai mare tiraj din lume – și-a consacrat numărul României care, cu o zi înainte, intrase în război împotriva Puterilor Centrale, eveniment pe care gazeta pariziană declara că l-a prevăzut.

Să răsfoim și noi acest număr al ziarului din urmă cu opt decenii.

Un mare articol, nesemnat, de pe prima pagină prezintă confruntările dintre oamenii politici români francofili și cei filogermani. Este scoasă în evidență prudența și dibăcia lui Brătianu în a alege un moment care părea atunci cel mai propice din punct de vedere strategic (sosirea prin Arhanghelsk, cu tranzitarea Rusiei, a armamentului promis de aliați, și concentrările de trupe rusești la graniță, gata de a interveni în Bulgaria, îmbinate cu acordarea din partea Antantei a garanțiilor teritoriale necesare întregirii țării în zona Transilvaniei). Consecințele probabile ale intrării României în război erau, după ziarul francez,

zdrobirea rapidă a Bulgariei, izolarea Turciei de Puterile Centrale și căderea rezistenței maghiare.

Se aduc mulțumiri altor oameni de stat români, principali luptători pentru pregătirea acestei decizii: Take Ionescu, N. Filipescu, în țară, și Diamandy, Lahovary, prințul Ghica, Mișu – miniștri în străinătate.

Alte articole de pe prima pagină se referă la declarația de război ulterioară a Germaniei contra României, semnalând că în ziua precedentă ministrul Germaniei la București l-a „implorat“ pe suveranul român să mențină neutralitatea României, pentru ca un Hohenzollern să nu intre în război contra altui Hohenzollern. Regele Ferdinand i-a răspuns că el este înainte de toate suveranul României și nu se poate inspira decât din voința națională exprimată prin decizia Consiliului de Coroană (*Magazin istoric*, nr. 6/1973). Un articol, semnat de lt. col Rousset, privește aspectele militare rezultate din declarațiile de război concomitente ale României și Italiei contra Germaniei.

favorabilă intențiilor lui Brătianu. Generalul adjutant în activitate Mavrocordat a spus unui aghiotant că situația din România se explică prin faptul că dinastia este străină și nu pământeană. O personalitate într-adevăr primejdioasă este aghiotantul Angelescu, un fătșuf dușman al germanilor, care, ca profesor la Academia de Război, prin premeditate corespundențe de război denaturate ori falsificate, a otrăvit opiniile în armată. Ceilalți membri ai Curții își exprimă părerile într-o formă mai puțin arogantă.

Armata este contaminată de influențe dăunătoare și s-a transformat într-un instrument politic, pe care regele se poate bizui doar într-o măsură limitată. Mă îndoiesc dacă regele a fost informat asupra tuturor împrejurărilor. Brătianu, ca ministru de război, avea cea mai bună ocazie și de asemenea toate

motivele să i le tăinuiască. Generalul comandant al celui de al III-lea Corp de armată, generalul Aslan, și-a pus ofițerii să-și dea cuvântul de onoare că niciodată nu vor lupta contra rușilor. Corpul său a preluat paza granițelor în Moldova după episodul de la Mamornița¹. Această măsură a fost deci o

¹ Pe atunci, Târgușor în județul Dorohoi. La sfârșitul lunii mai 1916, în cadrul așa-numitei „ofensive Brussilov”, localitatea a fost ocupată de trupele ruse care, fără a avea acordul guvernului român, au traversat colțul de nord-vest al județului Dorohoi, pătrunzând în Bucovina. Guvernul din București a reacționat prompt, considerând acest act o încălcare a suveranității statului român. Incidentul s-a încheiat peste câteva zile printr-o declarație a guvernului rus care aprecia evenimentul ca o eroare regretabilă a comandamentului trupelor din zonă și se obliga să plătească părții române despăgubiri materiale pentru daunele provocate. În cercurile politico-diplomatice românești și în cele austro-germane, actul a fost interpretat însă ca o încercare a Rusiei de a scoate România din neutralitate. (Vezi și relatarea cazului făcută de I.G. Duca, în *Magazin istoric*, nr. 9/1976, p. 50) — n.r.

farsă a lui Brătianu, pentru a înșela țara asupra simțămintelor sale adevărate. Armata română n-are adevărați comandanți. Lipsește numărul necesar de puști și mai ales muniția nu este în suficientă cantitate. Basset se îndoieste dacă sistemele de circulație și aprovizionare etc. vor funcționa corespunzător. Peste tot se lucrează cu febrilitate și, prin concentrarea trupelor, armata — fără a fi mobilizată — este pusă aproape pe picior de mobilizare. Soldatul român este bun, răbdător și fără pretenții. Entuziasm războinic nu ființează însă decât în societatea proantantistă din București. Poporul vrea pace, politic nu se implică chiar deloc și dacă ici și colo sunt exprimate opinii [războinice], acestea sunt provocate artificial și nu corespund simțămintelor populare.

Pe pagina a doua întâlnim alte articole. Unul dintre ele se referă la oamenii politici ai României, cu o biografie mai amplă a lui Ionel Brătianu, pomenind apoi pe prietenii cunoscuți ai Franței, Victor Antonescu, dr. C. Angelescu, alți membri importanți ai partidului liberal. Șeful conservatorilor, N. Filipescu, este prezentat ca francofil convins, dar alți lideri conservatori (Petre Carp, Titu Maiorescu și Virgil Arion) sunt germanofili prin educația și convingerile lor. Alexandru Marghiloman, în ciuda relațiilor sale cu avocați și juriști francezi, foști colegi la Paris, a trecut de la începutul războiului de partea Puterilor Centrale. Șeful Partidului Conservator-Democrat, Take Ionescu, căsătorit cu o englezoaică, și colegii săi C. Istrati, C. Disescu, N. Xenopol (fratele istoricului) sunt francofili ardênți.

Tot pe pagina a doua este relatată o înflăcărată manifestare a studenților români de la Paris care, aflându-se în zona Cartierului Latin, au fost anunțați de ziar despre vestea pe care, de altfel, o așteptau de mult. La aflarea intrării în război au izbucnit strigăte de „Trăiască România și Franța!”. Seara s-a organizat un banchet, s-a improvisat rapid un steag românesc și s-au rostit numeroase toasturi

însoțite de urale. La sosirea în sală a d-lui Perroy (reprezentând probabil autoritățile Parisului) a luat cuvântul secretarul general al comitetului franco-român, Aznavorian care a spus: „Franța este aceea căreia îi datorăm dezvoltarea noastră intelectuală și evoluția noastră politică prin care am ajuns la actul istoric pe care îl celebrăm: război celor care ne dominau prin violență, prin amenințare și prin intrigă. Dacă în zilele noastre noțiunea de libertate este o realitate, ea se datorează gândirii și geniului francez”.

S-au intonat imnurile celor două țări, s-a strigat „Trăiască regele” iar lt. col. Rousset, întâmpinat cu ovăți, a adus salutul prietenesc al soldaților francezi.

La orele 10, consemnează o altă relatare — s-a serbat la biserica din strada Jean-de-Beauvais, ziua reginei Maria (sărbătorită după stilul vechi aplicat la noi). La sfârșitul ceremoniei, ministrul Ion Lahovary, puțin palid de emoție, a citit cu o voce gravă și vibrantă vestea intrării în război.

O altă notă vorbește de misiunea română condusă de colonelul Rudeanu, care se ocupă de un an de zile cu trimiterea de materiale de război în România. (*Magazin istoric*, nr. 8,9/1983).

În fine, un alt articol este destinat audienței pe care regina Maria a acordat-o unui ziarist

Un nou guvern ar putea așeza în ape mai liniștite situația politică a României aflată astăzi sub presiunea luării unei decizii zorite. Maiorescu s-a declarat dispus să preia formarea unui nou cabinet, alcătuit exclusiv din oameni neutraliști, cu care vrea doar să liniștească opinia publică, pentru ca apoi să ducă politica României înapoi pe căi reale. Și în ceea ce privește armata, ar trebui avută în vedere o nouă repartizare a posturilor înalte. Aceasta ar trebui s-o realizeze generalul Culcer – un om liniștit, cinstit și energic – ca ministru de război. După ce acest guvern își va fi îndeplinit misiunea sa preliminară, se nădăjduiește să fie așezat în locul său un guvern Carp. Carp ca președinte al Consiliului ar însemna război împotriva Rusiei. Basset este de părere că regele nu mai vrea să se [despartă] de Brătianu și chiar

dacă ar avea voința pentru aceasta nu mai are curajul și puterea de a se elibera din încătușarea lui Brătianu.

Prințul moștenitor Carol este foarte reținut în exprimarea opiniilor sale, dar se pare că este cu totul partizanul vederilor mamei sale.

În general, Basset a apreciat cu puțină încredere viitorul și a opinat că s-a dorit îndepărtarea lui ca fiind un supărător prevestitor înaintea decisivului Consiliu de Coroană; el i-a fost de multă vreme incomod lui Brătianu. Deși Basset nu și-a pierdut ultimele speranțe, după părerea sa, despărțirea sa de rege i se părea o despărțire pentru o viață. Regele Ferdinand era adânc mișcat și l-a îmbrățișat lăcrimând. Basset, care și-a dus credința în străinătate cu întunecată presimțire, l-a întrebat pe rege: „Maiestate, o să mai am

prilejul și timpul să mă reîntorc la București, după ce îmi voi fi îndeplinit misiunea?” La aceasta regele a răspuns: „Nu vă faceți griji nejustificate. În lipsa dvs. nu se va întâmpla nimic, care v-ar putea neliști în vreo privință”.

Asupra despărțirii sale de regină, Basset n-a spus aproape nimic. Ea s-a arătat mai drăguță cu el ca de obicei. Cuvintelor regelui, Basset nu le acordă deplină încredere. Oricum, el și-a exprimat părerea că o telegramă a mea ar mai putea exercita o puternică influență asupra regelui. În noaptea care a urmat, am redactat următoarea telegramă cifrată pentru regele Ferdinand:

Maiestății Sale Regelui
București

Relatarea lui Basset și conținutul scrisorii Tale m-au liniștit neîndestulător; văd în amândouă pregătiri pentru deplin irepa-

american. Cu acel prilej suverana mărturisea că în luarea deciziei privind intrarea României în război nu vor prevala relațiile sale de familie: una din surorile ei era mare ducesă în Rusia și îngrijea pe front pe soldații ruși, iar cealaltă, era mare ducesă de Hohenlohe, împreună cu mama ei, care înainte de căsătorie fusese și ea mare ducesă rusă, era în Germania. Cu toate acestea regele și regina nu vor ține seama decât de interesele și dorințele românilor.

Câteva cuvinte și despre secretarul general al comitetului franco-român, amintit de publicația pariziană.

Hurmuz Aznavorian, avocatul de mai târziu (așa cum se semnalează în *Fresca justiției contemporane române*, întocmită de Fr. Stanetti în deceniul al patrulea) după luarea licenței la București în 1913 a participat ca voluntar, fiind cetățean străin, la războiul balcanic și apoi a plecat la Paris pentru doctorat. Acolo a militat pentru intrarea României în război, în calitate de corespondent al ziarului *Viitorul*, și a determinat mișcarea pentru întoarcerea în țară a studenților români și înrolarea lor în armata română și nu în cea franceză.

Întors în țară, împreună cu ceilalți prin Anglia, Suedia și Rusia în septembrie 1916 a luat parte la luptele din Dobrogea și a căzut prizonier la Neajlov (noiembrie 1916), rămânând în lagărul de la Haskovo (Bulgaria) până în toamna lui 1918. După încheierea războiului, a plecat din nou la Paris pentru teza de doctorat, funcționând și ca secretar al delegației române la conferința de pace de la Versailles, condusă de Eftimie Antonescu. În această calitate a redactat rapoarte despre ocupația germană din țară, a identificat cimitirele soldaților români duși de germani în Alsacia și Lorena și a fost trimis la Fiume și în Dalmația pentru a relata despre situația locală în urma conflictului italo-iugoslav din 1919.

Întors în țară – după un stagiu la unul din marii avocați ai vremii, Nicolae A. Papadat (soțul Hortensiei Papadat-Bengescu – și-a deschis un birou de avocatură propriu, publicând și numeroase articole de specialitate juridică în *Pandectele Române*, în ziarul *Argus* etc. Intrând în rândurile Partidului Național Liberal a fost remarcat de I.G. Duca, care, se spune, i-ar fi oferit un post în conducerea Ministerului de justiție, pe care l-a refuzat declarând că sunt destui români

rabilul pas al loviturii de despărțire. Aș vrea să Te previn pentru ultima oară pentru toleranță și slăbiciune fatală; rămâi nestrămutat și tare cu încrederea în Dumnezeu și în puterea Sa. Mai bine trage ultima consecință a convingerii Tale și abdică, decât să sari mână în mână cu Brătianu în întunecatul abis și să abandonezi Casa Ta și Țara Ta pierzaniei și disprețului.

Gândește-Te în această grea clipă că unchiul săvârșit din viață și înaintașii, bunic și tată, credincioși convingerilor lor te privesc de sus. Mă întemeiez pe înțelegerea și lealitatea Ta. Dumnezeu să fie cu tine!

semmat Wilhelm.

Deoarece în dimineața următoare, încă foarte devreme, a fost cunoscută declarația de război făcută de România Austriei, această telegramă n-a mai fost expedită. Impresia

declarației de război românești asupra celor doi domni români [Beldiman și Basset] a fost ca a unui trăznit. Domnul Beldiman plângea amar în odaia mea de lucru Toată munca lor de sacrificiu, toate speranțele lor, țelul lor de viață, încoronarea operei regelui Carol, ei le apreciază nimicite. Domnul Basset mi-a mai povestit că regele Carol a fost foarte deprimat după Consiliul de Coroană din august 1914 și a avut intenția să abdice, în cazul unui război al României contra aliaților ei, Germania și Austria. Pentru acest caz se pregătise găzduirea la hotelul Dolder de la Zürich. Basset și contraamiralul Gracoski urmau să-l însoțească pe rege.

În Consiliul de Coroană din august 1914, regele ar fi păstrat poate înțaietatea în intenția sa de a îndeplini numaidecât obligațiile sale de alianță dacă

Brătianu n-ar fi căutat să amâne hotărârea finală. El aștepta cu nerăbdare o telegramă, care urma să fie decisivă pentru hotărârile Consiliului. În ultimul moment, această telegramă a sosit: „declarația de neutralitate a Italiei!” Brătianu pare să fi tratat încă de atunci, în spatele regelui, nu numai cu Rusia, ci și cu Italia.

Din însărcinarea regelui Ferdinand, Basset mi-a adus un cifru pentru a putea întreține nestânjenit legătura telegrafică cu el. Dar era aceeași carte [de cifru] pe care o folosește guvernul român pentru legăturile sale cifrate.

Ministrul plenipotențiar dr. Al. Beldiman a plecat la Berlin încă la 28 august, la prânz. Domnul Basset a părăsit Sigmaringen la 29 august după-amiaza, pentru a se duce la Geneva, orașul său natal. ■

capabili să ocupe acest post, ca să nu fie nevoie să se apeleze la un armean. A făcut parte, împreună cu Aurelian Bentoiu, Georgel Gheorghiu și alții, din gruparea „Părerii Libere” care continua linia ducistă, fiind ales deputat de Ilfov. În această calitate a rostit, din partea P.N.L., răspunsul la Mesajul Tronului la 13 decembrie 1935.

În afară de nenumăratele procese pe care le-a susținut, a fost ales ca împreună cu Vintilă Dongoroz și alții să redacteze *Codul Penal* începând de prin 1934. Având o contribuție deosebită a fost propus să-l prezinte și să-l susțină în Parlament, în 1937. După 1938 a încetat activitatea politică, rămânând însă același democrat convins care, în numele justiției, a apărut și în procese comuniste (Cruceanu, Totosian) și în timpul lui Antonescu procese de „românizare”. De asemenea, a publicat în timpul războiului articole profranceze, care uneori duceau la cenzurarea ziarului în care apăreau.

Același simț al dreptății și același curaj l-a dovedit în 1946 când a intrat să pledeze în „procesul miniștrilor antonescieni vinovați de dezastrul țării”, să pledeze în favoarea profesorului Sfîntescu. Apoi când printr-o manevră

tipic comunistă o serie de avocați au fost împiedicați să intre în Tribunal, pe motiv că nu-și plătiseră cotizația la Barou (care în acele zile fusese închis pentru „curățenie”), a preluat „din mers” apărarea lui Mircea Cancicov, Mircea Vulcănescu, Alexandru Marcu și a altora rămași fără apărători. A plătit aceasta cu epurarea din Barou, ca „nedemocrat”, în 1948, și cu deținerea la Canal din 1950 și domiciliu obligator din 1953 la Vama-Bucovina.

După 1955, când conferința de la Geneva a celor patru mari puteri părea să fie o încercare de destindere, a avut întâlniri amicale cu foștii colegi de la „Părerii Libere” și cu mai tineri liberali (Zurescu, Dan Amedeo Lăzărescu) pretext al înscenării din 1958 a unui proces de „uneltire împotriva ordinii sociale”, prin care, conform unui adaos ad-hoc la articolul incriminatoriu, a fost condamnat, ca și ceilalți „bătrâni” (Bentoiu, Gheorghiu, Strat), la 25 de ani temniță grea, ceilalți căpătând și ei pedepse foarte grele. După trecerea prin temnițele de la Văcărești, Jilava și Galați, a murit în 1961 la Botoșani, în vârstă de 73 de ani.

Nu i se cunoaște mormântul. ■

Rodica SFÎNȚESCU

14 august. Duminică. Ne așteptăm la mobilizare de la o zi la alta. Căpitania primește ordin de la Marele Stat Major ca la ora „0“ să se pună stăpânire pe șlepurile austriace din port, iar noi plecăm la locurile noastre de mobilizare.

Seara ne ducem cu toții în oraș foarte bine dispuși. Toată lumea din Zimnicea se află în grădiniță nebănuind încă nimic.

La 10 ore seara sosește vestea mobilizării. Se sting și cele două lămpi cu incandescență și se închid prăvăliile.

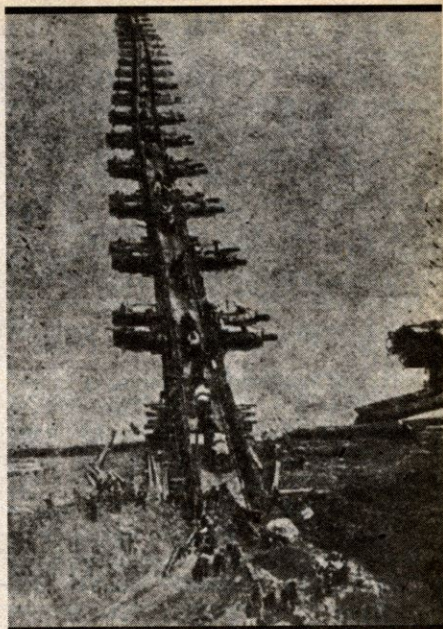
La 1 noaptea ne-am apucat să ne facem bagajele și cu noi toți locuitorii portului.

La 4.30 dimineața eram cu toții gata și am expediat bagajele în oraș.

Se dă alarma că trec vase austriace de război la deal. Trec, în adevăr, trei vedete, două monitoare, remorcherul cuirasat „Samson“, vasul spital „Kulpe“, un vas de

Autorul însemnărilor (în mijloc): pod de pontoane grele construit de inamic la Șistov-Zimnicea (dreapta sus) și distrugerii provocate la Hârșova de trupele germano-bulgare în toamna lui 1916

1916.

RĂZBOI PE DUNĂRE

N. MĂRĂCINEANU

Autorul acestor însemnări, comandantul Nicolae Mărăcineanu, s-a născut la Turnu Severin, la 4 decembrie 1887. După absolvirea liceului, în 1907, ajutat bănește de părinți și de mătușa sa, ce locuia în S.U.A., a plecat la Livorno (Italia) — unde a urmat cursurile Institutului Regal de Marină Comercială „Amerigo Vespucci”, pe care l-a absolvit în primăvara lui 1912, obținând licența de Căpitan de lungă cursă. În aprilie 1914 a fost concentrat, ca sublocotenent, în marina regală, ofițer 1 pe vaporul „Dacia”.

Întrarea României în război, la 15 august 1916, l-a găsit pe Dunăre, la Zimnicea, la o unitate specializată în arme sub apă (minări, dragaj, estacade etc.), având ca navă comandant yachtul regal „Ștefan cel Mare”. Cu această unitate a participat la toate operațiile navale de pe Dunăre, de la pierderea Turtucaiei, până la retragerea trupelor noastre din Dobrogea — decembrie 1916. Evenimentele la care a participat sunt consemnate într-un jurnal inedit, din care am transcris spre publicare în Magazin istoric câteva pagini.

La începutul anului 1917, navele românești fiind evacuate la Odessa și Sevastopol, Nicolae Mărăcineanu, ca și alți ofițeri de marină, a fost detașat la un regiment de artilerie cu care a luat parte la luptele de la Mărășești. A primit, în 1918, „Crucea comemorativă a războiului 1916-1918 — Bareta Dobrogea”.

După război a fost demobilizat și a reluat serviciul pe navele de pasageri și comerciale ale S.M.R. În aprilie 1921 a fost avansat căpitan și a preluat comanda vaporului de pasageri „Dacia”, fiind apoi transferat comandant pe pasagerul „Principesa Maria” (1922) cu care va naviga, cu mici intermitențe, până în anul 1938. A mai avut comanda navei de pasageri „România” (1924, 1930, 1936, 1938) și a cargourilor „Durostor” (1922), „Turnu Severin” (1923), „Oituz” (1926). În 1932, a adus în țară de la Hamburg vaporul mixt „Ardeal”, cumpărat de S.M.R. iar în septembrie 1938, tot de la Hamburg, a preluat comanda motonavei „Transilvania”, pe care a adus-o la Constanța, navă cu care va efectua curse

pasageri și două remorchere germane. Noi am crezut că vor trage în noi, dar au trecut înainte, fără a se opri la Siștov.

15 august. La 9.40 plecăm, nu fără părere de rău, din Zimnicea. Pe la stații e plin de lume, țărance care își conduceau soții, copiii la gară. Femeile plângeau, altele priveau mute cum pleacă trenul cu ai lor.

La București, pe cer se văd deja proiectoarele. Ajungem în Gara de Nord, foarte slab luminată.

16 august. Toată ziua și noaptea următoare le-am petrecut în București. Primul comunicat oficial anunță că, peste tot, trupele noastre au trecut granița. Seara întineric beznă în Capitală; ici, colo un felinar slab albăstrui. Se dă alarma de aeroplane, dar nu a venit nici unul.

18 august, Olenița. Seara, tot cerul spre Bulgaria luminat de incendii, semn că bulgarii au atacat grănicerii noștri, care au dat alarma aprinzând șire de paie și dând foc satelor de la frontieră, care fuseseră deja evacuate.

19 august. De dimineață începe bubuitul tunurilor. Bulgarii trag cu tunuri de calibru mare pe dealul de la Stârșelu, unde sunt instalate bateriile noastre și tranșee cu infanterie.

20-21 august. Nu se aude decât bubuitul tunurilor din dosul Turtucaiei, unde nu știm ce se petrece. Trebuie să fie lupte înverșunate de infanterie. Bulgarii și germanii își mută bateriile. Tunurile acelea grele nu au mai tras. Noi le vedeam cum le trăgeau cu bivoli la deal.

Ne-a venit veste: vin 16 trenuri cu artilerie grea ca să întărească bateriile din Turtucaia. Ar fi timpul, dacă nu e deja prea târziu. Cu unul din trenuri vine și regele azi aici.

În București, azi noapte, un Zepelin a bombardat partea orașului între Cotroceni, Dudești și Gara de Nord până la 5 dimineața. Cu toate că s-a tras, el s-a plimbat liniștit deasupra Capitalei.

23 august. Cea mai tristă zi de război la Turtucaia. Noi suntem martorii acestei lupte și vedem bine desfășurarea ei prin lunete.

Trupele din Ostrov încarcă munițiile, armamentul și proviziile cu două șleपुरi,

având ordin de retragere. Se părăsesc astfel lucrări făcute timp de doi ani, se părăsesc tunele cu tunuri de 53, cărora li se iau numai închizătoarele.

Ajunși la Oltenița, aflăm că peste tot merge rău, că Divizia de Dunăre a dat ordin de retragere. Se trece însă neconținut dincolo, șlepuri cu trupe, cărora spectacolul debandadei ce se observa numai curaj nu le făcea.

Am văzut și o mulțime de răniți, iar de pe coasta Turtucaeii scobora la vale un batalion de infanteriști în completă debandadă. Rău am ajuns!

24 august, Silistra. Aici se văd numai șlepuri încărcate cu trupe, care debarcă pe malul drept. Și podul de vase e plin de trupe ce trec spre front. Sunt regimentele 38 și 78 din Brăila.

La ora 2 p.m. se dă alarma: vedem fugind pe pod spre malul stâng al Dunării, în completă debandadă, trupe amestecate cu cai, căruțe și strigând că vin bulgarii.

Abia acum vin la deal trei canoniere mari rusești. Prea târziu, fiindcă promisem vestea că Turtucaia căzuse și am pierdut toată armata împreună cu armament, provizii, muniții. Trupele au rămas în Turtucaia și au fost măcelărite, fiindcă la bulgari nu mai încap mila. Au tras în grămadă cu mitraliere și tunuri.

26 august. Am aflat ieri o mulțime de scene petrecute în lupta de la Turtucaia. Toată panica produsă în soldații noștri și fuga a fost urmarea ordinelor stupide date de comandament.

Ofițerii se spune că s-au purtat mai bine; în ultimul moment, văzând că nu mai este scăpare, s-au împușcat. Sublocotenentul Feraru, din Regimentul 5 (sau 3) artilerie din Brăila, a tras cu tunul până când au ajuns bulgarii în gura tunului; când primul bulgar a pus mâna pe tun, s-a împușcat.

Mi se bate inima așteptând să se ridice podul de vase – ultima legătură peste Dunăre cu Cadrilaterul. Deja sunt înhămate 5 remorchere care să-l tragă în jos și se aud loviturile securilor care încep să taie legăturile.

regulate de pasageri pe linia maritimă Constanța – Istanbul – Pireu – Alexandria – Yaffa – Beyrouth – Pireu – Constanținopol – Constanța.

La declanșarea războiului cu U.R.S.S., motonavele „Transilvania” și „Basarabia” au fost dirijate la Constantinopol – port neutru – unde au staționat, la adăpost, până în 1944 (Magazin istoric, nr. 1/1996). Nicolae Mărcăineanu a rămas acolo până în 1943 când, rechemat în țară, a fost scos la pensie la începutul anului 1944.

Anii 1944-1951 reprezintă o perioadă foarte grea pentru el și familia sa. Într-o scrisoare din 15 aprilie 1946, către sora lui, mărturisește: „Prost este în viața asta că, după ce muncești ca un câine toată viața numai ca să trăiești, într-o zi gata: se termină totul! Am apucat cu toții și timpurile astea nenorocite. Mă gândesc și la mine, dacă nu era războiul ăsta, mai navigam și acum; nu mă scotea la pensie așa devreme și era altceva, nu era nevoie, ca acum, să mănânc tot ce am agonisit în 30 de ani”. Iar în altă scrisoare, din aprilie 1947: „Cu pensia ce o iau, ne ajunge trei, patru zile pe lună. Noroc că am vândut un covor la misiunea americană și ne ajutam cu banii ce am luat pe el.

Nu mi-aș fi închipuit când am cumpărat covoarele, că o să ne ajute acum să trăim. Păcat că nu se găsește nimic de cumpărat. Umblă Irimîța [soția] câteva ceasuri prin târg și se întoarce cu o traistă de ștevie; dacă găsește o bucată de brânză pe unde va zice că a făcut lucru mare”.

În 1951, când a început redresarea flotei maritime, a fost solicitat ca profesor de navigație la Școala Medie Tehnică de Marină Comercială din Constanța, iar în martie 1952 a primit comanda navei școală „Neptun” (fost yachtul „Carolus Primus” al Comisiei Europene a Dunării). În 1956, Nicolae Mărcăineanu a fost debarcat, nava școală fiind transferată la Compania de Navigație „Navrom”. Anul următor, s-a stins din viață, la 27 decembrie. Avea 70 de ani și peste 32 de ani de navigație, în majoritate comandant de navă.

Ing. Romeo HAGIAC căpitan (r) de marină, veteran de război

La ora 4.30 p.m. podul este complet desfăcut. În Siliștra se mai văd încă, ici-colo, câte un steag tricolor, un steag cu crucea roșie pe școală.

27 august. La 12 ore, ziua, am ancorat la Cernavodă, mai sus de pod. Sperăm să nu ne mai retragem mai jos de pod niciodată.

Pe pod, trec fără încetare, spre Dobrogea, trenuri lungi cu trupe de infanterie, luate de pe Frontul de Nord. Moralul îl au ridicat. Au brazi pe vagoane și chiuiesc de răsună valea Dunării, parcă se duc la nuntă.

Aflăm că pe Frontul de Sud, comanda a luat-o generalul Averescu.

29 august. Azi, pentru prima dată, un aeroplan german a atacat podul de la Cernavodă, pe la 10 dimineața. A aruncat două bombe, care au căzut foarte aproape de pod. A fost fugărit și se zice că a fost doborât de focurile noastre.

Aeroplanul a lansat manifeste tipărite în românește prin care se adresa soldaților români spunându-le să nu tragă în ei, fiindcă armatele bulgare le aduc eliberarea de sub cioc și că prizonierii români de la Turlucaia sunt bine tratați și mulțumiți. Au început germanii să se adreseze românilor pe tema socialismului, atât numai că nu se prinde.

Au început să vină și cadavre pe Dunăre. Ieri am găsit în plasa care ne apără de mine de curent trei cadavre de soldați români, goale, aveau cruciulițe de recunoaștere la gât.

Aici, în Cernavodă, toată ziua aud goarcele cântând ultimul drum soldaților, dat unor necunoscuți de către alți necunoscuți, frați însă de arme. Și, departe, undeva în vreun bordei din mijlocul munților sau în vreun palat cineva se roagă pentru dânsii și, poate, într-un moment de superluciditate, văd pe scumpul lor mort sau presimt moartea lui.

30 august. Pe Dunăre. Toată ziua trec Dunărea locuitori care au evacuat satele Albina, Nădeanu și altele în interior. Au luat cu ei ce au putut și acum pleacă în pribegie, în interiorul țării. Firi tari, nu se plâng, ci sunt mulțumiți că sunt sănătoși.

3 septembrie. La 12 primim ordin de la amiral că, nemaiavănd nevoie de serviciile noastre, ne trimite înapoi la unitate.

Iată-ne iarăși la Cernavodă, la vreo trei km mai jos de pod. Am aflat că rușii învăluiesc flancul drept al bulgaro-germanilor; că a început ofensiva lui Sarail.

Însă aici, în careu la noi, nu se ascunde posibilitatea căderii orașului Constanța, care a început să fie evacuat.

4 octombrie. Sunt învoit de amiral 24 ore la București. Sunt încântat cu totul și, ca să scap mai din vreme, sperând că voi găsi un tren care să ajungă mai devreme la București, spre a sta astfel două nopți acolo, am plecat cu trăsura prin Baltă direct la Fetești. Am ajuns la 3 p.m. Nu era decât trenul M.S. Reginei, venită să viziteze spitalele și care a plecat imediat.

21 octombrie. Brăila [unde se afla în retragere]. Din cauza rușilor, nebuni după alcool, nu se mai vinde nici vin, nici altă băutură. Rușii par a fi oameni de treabă când sunt treji, dar cu totul de neînțeles când dau peste băuturi. Orașul a început să se mai golească de ei, fiindcă toată ziua îi trec peste podul de la Ghecet în Dobrogea, retrăgând trupele noastre.

1 noiembrie. Orașul Hârșova, în centru, distrus complet de incendii. Case cu două rânduri și magazine mari – nu au rămas decât ziduri. Au lăsat însă biserica întreagă.

Hârșova a fost luată de bulgari pe ziua de 13 octombrie, iar la 26 octombrie i-au dat foc, au prădat tot din case și s-au retras. Ce-a mai rămas prin case au prădat rușii când au intrat în Hârșova.

Escadra noastră a ajuns la Seimeni, bombardând flancul stâng al inamicului.

9 noiembrie. Situația pe Jiu e rea. Trupele noastre s-au retras la Est de Craiova.

Bulgarii au încercat să arunce în aer podul de la Cernavodă, însă nu se pot apropia de pod din cauza focului de mitraliere și artilerie al rușilor în Baltă.

12 noiembrie. Trupe germano-bulgare au debarcat pe teritoriul nostru la Zimnicea și la Islaz, Oltenia este prin urmare pierdută. Germanii iau 50 000 vagoane grâu numai din Craiova, apoi vite din belșug și nutreț. ■

Iarna 1915/1916. Atacă simultan de forțe copleșitoare germano-austro-ungare și bulgare, armata sârbă, luptând cu disperare, își caută izbăvirea retrăgându-se spre sud; traversând, cu imense sacrificii, munții Albaniei, rămășițele epuizate ale unităților militare sârbe au fost, în cele din urmă, recuperate de flota franceză și transportate pe insula Corfu.

Aici a început și procesul de regenerare militară și politică a Serbiei. Comandamentul armatei a decis refacerea potențialului de luptă și prin constituirea unor unități de voluntari recrutați din numărul imens de prizonieri iugoslavi foști combatanți în armata austro-ungară și ajunși în Rusia ca prizonieri. Inițiativa s-a bucurat de însușitor ecou, în câteva luni concentrându-se la Odessa peste 18 000 soldați, din care a luat ființă Divizia 1 de voluntari sârbi, ce a acționat în Dobrogea.

Animați de sentimente patriotice, voluntarii sârbi au dat frumoase probe de vitejie ostășească în toamna anului 1916, pe frontul din Dobrogea. Mărturi probatoare pentru faptele lor de arme sunt și documentele păstrate la Arhivele Statului din București (Fondul Consiliului de Miniștri, dosar 13/1917)¹.

Aflăm, bunăoară, că, prin decret regal, încă din zilele dramatice ale retragerii în Moldova, au fost distinși cu ordine și medalii de război români circa 900 militari sârbi, „pentru bravura și devotamentul ce au arătat pe câmpul de luptă, în 1916“.

Colonelul Jivan Mitrovitch, comandantul Brigăzii 2 voluntari sârbi, „s-a distins prin hotărârea și energia cu care la 25 august 1916 a respins atacul trupelor bulgare în bătălia de la Dobrici și cu care a luptat la Amzacea, la 19-24 septembrie. Și-a păstrat pozițiunile de la Indje-Mahale sub focul ucigător al artileriei grele inamice și a respins cu vitejie și iscusință atacul forțelor inamice cu mult superioare numericește. Deși grav contuzionat, a rămas la postul său de comandă“.

Colonelul Velibor Trebinat, comandantul Regimentului 4 voluntari sârbi, „a condus cu vitejie și avânt regimentul în luptele de la 25 august, în Dobrogea. În cursul operațiunilor de la 19 septembrie-8 octombrie, a dat probe de aceleași frumoase calități militare, respingând cu energie atacurile inamicului. Deși rănit, a rămas în capul regimentului și l-a condus în toate luptele ce au urmat“.

Locotenent-colonelul Radosav Jivkovitch, din Regimentul 3 voluntari sârbi, „s-a distins în mod special în luptele de la 25 august și de la 5 și 6 octombrie, când a înaintat cu batalionul său cântând la atac. A fost rănit pe câmpul de onoare“.

Locotenent-colonelul Aleksander Stankovitch, din Regimentul 4 voluntari sârbi, s-a evidențiat prin „vitejia și îndârjirea cu care a luptat la 25 august 1916, lângă Koru-Nasradin. După ce a respins un puternic

atac al inamicului, l-a contraatacat, i-a ocupat pozițiunile și în aceeași zi a respins mai multe atacuri date de forțe inamice superioare numericește. A fost grav rănit pe câmpul de onoare“.

Maiorul Jovan Kostitch, din Regimentul 3 voluntari, s-a remarcat prin „vitejia și îndârjirea cu care a comandat batalionul în aprigele lupte de la 5 și 6 octombrie 1916, când, după ce a respins toate atacurile inamicului, a contraatacat și i-a ocupat pozițiunile. A rezistat apoi cu tenacitate de la 19 septembrie la 8 octombrie, împotriva tuturor atacurilor date de forțe inamice superioare numericește“.

Maiorul Vojin Maksimovitch, șeful de stat major al Diviziei 1 voluntari sârbi, „l-a secondat cu destoinicie și curaj pe comandantul diviziei în conducerea operațiunilor din Dobrogea, în 1916. La 5 septembrie a luat dispozițiuni atât de bune încât a doua zi divizia a întreprins un contraatac care s-a terminat la 7 septembrie prin victorie, respingând lângă Kokardgea forțele inamice. În timpul luptelor de lângă Amzacea (19-24 septembrie și 6-14 octombrie) a dat probe de energie și de hotărâre, colaborând

de aproape la conducerea luptelor“.

Maiorul Bochke Toskitch, din Regimentul 1 voluntari, „la 6 septembrie 1916, a atacat cu batalionul său pozițiile de la nord de Kokardgea cu un curaj și o destoinicie remarcabile. Fiind rănit la brațul drept și în piept, i se pansează rănilor, apoi reia comanda batalionului, atacă din nou pozițiile inamice, le ocupă și le organizează pentru apărare. În seara de 19 septembrie răzbate în mod vitejesc în satul Amzacea și dă din nou dovadă de frumoase calități militare“.

La fel de laudabile au fost vitejia și energia cu care a luptat sublocotenentul Franja Balatcha, din Regimentul 2 voluntari, „distingându-se în mod special la 5 septembrie, când a salvat o baterie română, amenințată de capturare, și de la 6 octombrie, în cursul aprigelor lupte de la Amzacea“.

Pentru „curajul și destoinicia ce au arătat în timpul operațiunilor din Dobrogea“, unui număr de 141 ofițeri sârbi le-au fost conferite decorații de război românești, după cum urmează: Ordinul „Coroana României“ cu spade, în grad de comandor, unui număr de trei ofițeri superiori; Ordinul „Coroana României“ cu spade, în grad de ofițer, unui număr de 10 ofițeri; alți 61 ofițeri au primit Ordinul „Coroana României“ cu spade, în grad de cavalier; Ordinul „Stea României“ cu spade, în grad de ofițer, a fost acordat unui număr de șase ofițeri, iar alți 33 ofițeri au primit Ordinul „Stea României“ cu spade, în grad de cavalier. Pentru actele lor de bravură, alți șapte ofițeri sârbi și un sublocotenent au fost decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul“ clasa a III-a. În jur de 760 subofițeri, gradați și soldați, au fost distinși cu medalii „Virtutea Militară“ de război (clasele I și II) și cu medalia „Bărbăție și credință“ cu spade (clasele II și III). ■

¹ Documentele ne-au fost semnaltate de către domnul Vasile Dudaș, căruia îi aducem și pe această cale sincerele noastre mulțumiri.

LA POARTA ARBITRARIULUI

Excese manifestate în uitarea voită a unor aspecte întunecate din istoria unui popor nu sunt mai puțin periculoase decât... excesele Inchiziției, afirmă categoric unii publiciști istorici francezi.

În anii primei conflagrații mondiale, de pildă, infanteriștii francezi i-au acuzat pe artileriști că au tras asupra lor. Dar nu au existat niciodată probe ale existenței unor victime franceze, căzute sub obuze franceze, pentru că... acest adevăr a fost ascuns. Arhivele păstrează totuși unele date. În timpul celei de a doua bătălii de pe Marna, din 15 iulie-7 august 1918, pe rutele Saint-Soupplets și Monthyon, se știe că cinci jandarmi călare au fost uciși în timpul luptelor, dintr-o gafă enormă: pentru a fi mai bine protejați li s-au distribuit caschete speciale, pe care infanteriștii francezi le-au luat drept caschete... bavareze. Așa că primii au trebuit să suporte focul intens al propriei infanterii.

Sau, un alt exemplu: jafurile comise de trupele franceze can-

tonate în localități... franceze. Deci germanii nu au fost singurii care au luat prăzi și au comis atrocități. De asemenea, francezii au luat și ei ostateci germani, pe care i-au atașat - total în afara legilor războiului - coloanelor de prizonieri germani. Tot francezii au arestat fermieri și țărani care ascuseseră dezertori francezi.

După prima bătălie de pe Marna, din 5-12 septembrie 1914, generalul Gallieni a cerut întăriri de la serviciile de jandarmerie, pentru a împiedica jafurile pe câmpurile de luptă. Se spune că de la Paris în „echipe“ numeroase, veneau civili, pentru a prăda cadavrele și a jefui casele abandonate. 130 comune din zona frontului au trebuit protejate cu jandarmi, care, uneori, erau chiar prea indulgenți: trăgătorul marocan Mohammed ben Amar, de pildă, nu a fost condamnat decât la 8 zile de închisoare pentru un „furt banal“, în schimb dezertorii germani surprinși în flagrant delict au încasat cinci ani de muncă forțată pentru „jaf în bandă“. Un oarecare Hans Jansen a fost condamnat la

moarte, pedeapsa fiindu-i apoi comutată în muncă silnică pe viață. Trei copii, de 11, 14 și 15 ani, prinși asupra faptului, au fost arestați pentru jaf și duși la casa de corecție.

Jandarmii au avut chiar sarcina de a filtra și interoga populația din satele franceze ocupate de inamic. Se spulberase încrederea în francezi. Dacă ei fuseseră contaminați de nemți? Două sute de „suspecți“ din orașul Soissons au fost astfel evacuați spre Nantes. Familii întregi au fost deportate către spatele frontului, pe bază de... denunțuri. Erau acuzate de a fi furnizat, a fi informat și a fi acordat ajutor inamicului. Au început anchetele în spatele frontului. În timpul retragerilor, ce au degenerat deseori în panică, la ordinul Statului major, jandarmii i-au judecat și i-au executat pe spioni și dezertori.

Nu existau curți marțiale. La 3 septembrie 1914, primul ministru francez îi răspundea mareșalului Joffre: „Trebuie să studiez urgența unei reînstalări a curților marțiale. Dar fără să mai așteptăm,

În imagine: execuție pe front, în 1917.

vă autorizez ca, începând de azi, să luați toate măsurile necesare, în interesul disciplinei militare și al menținerii riguroase a ordinii publice. Susțin întru-totul aceste măsuri”.

Jandarmii aveau deci în sarcină să restabilească ordinea și să-i hărțuie pe cei „indisciplinați”. „Trebuie să fim foarte severi, declara un jandarm, în apropierea orașului Lille lui Luigi Barzini, corespondent la *Corriere della sera*. Suntem înconjuurați de spioni. Ieri dimineață am împușcat trei, între care o femeie. Eu sunt gâdele. Eu prezidez Consiliul de război. Lucrurile nu treneză deloc”.

Erau împușcați, într-un talmeș-balmeș, dezertori și hoți. Ofițerul

de jandarmi citat mai sus organiza în fiecare noapte patrulă în pădure. În atmosfera de panică de atunci, aceste patrulă nu-și luau timpul necesar să se informeze despre delictele comise de „inculpați”. Ele executau, după o apreciere fugară. Justiția se făcea la botul... pădurii. Statul major a încurajat prin tăcere aceste execuții

Dar zgomotul lor „a transpirat”. A ajuns până la urechile ministrului Belgiei, care s-a neliștit și a cerut informații. Într-o telegramă, vroia să i se comunice „numărul exact al belgienilor executați de către trupele aliate în Belgia”. În aceeași telegramă a insistat ca „întotdeauna inculpatul belgian să fie tradus în fața unui Consiliu de război”.

A acționat deci în primul război mondial pe frontul aliat – îndeosebi la orele răvășite ale retragerilor – o justiție represivă, asupra căreia arhivele sunt destul de zgărcite. Și totuși, numai la 240 se estimează cifra militarilor francezi executați în trei ani de război, pe baza unor sentințe neîntemeiate. Cum am văzut, dacă situația o cerea, sentința de condamnare la moarte era imediat îndeplinită. Cu rare, foarte rare excepții, eventual, se putea propune președintelui Republicii comutarea pedepsei. La 11 octombrie 1914, Joffre scria: „Execuția, fără nici o întârziere, este o regulă”. Or, tocmai această regulă, în perioade de panică, a deschis poarta arbitrarului. ■

F.D.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **Ben Waider & David Hapgood – ASASINAREA LUI NAPOLEON** (traducere de **Cristina Demetrescu**. Ediție îngrijită de **Horia Brașov**).

Editura Invesco Press Brașov, 254 pp.: ipoteza bazată pe datele medicinei legiste, potrivit căreia Napoleon Bonaparte a fost asasinat. Cei care doresc să-și procure acest volum, o pot face adresându-se librăriei Șt. O. Iosif, strada Mureșenilor, nr. 14, Brașov, tel./fax 068/144100 cu taxă ramburs plus cheltuielile de expediere.

• **Dinu C. Giurescu – GUVERNAREA NICOLAE RĂDESCU**.

Editura All, București, 1996, 400 pp.: ediția în limba română, mult îmbogățită, a cărții apărută în limba engleză în cadrul seriei „East European Monographs” și din care revista *Magazin istoric* a prezentat câteva fragmente (nr. 3/1995), constituie prima monografie completă consacrată ultimei guvernări de dinainte de instaurarea guvernului dr. Petru Groza.

• **Onisifor Ghibu – UNITATEA ROMÂNEASCĂ ȘI CHESTIUNEA BASARABIEI** (ediție îngrijită de **Dumitru Preda**; consultant științific: **Octavian O. Ghibu, Mihai Milca**).

Editura „Fiat Lux”, Departamentul informațiilor publice al Guvernului României, București, 1995, 256 pp.: studii și eseuri prezentate cu prilejul „Zilelor Onisifor Ghibu”, la Chișinău, în perioada anilor 1992-1995.

• **DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI A. MOLDOVA. VEACURILE XIV-XVII (1384-1625). INDICELE NUMELOR DE PERSONE** (întocmit de **Alexandru I. Gonța**, ediție îngrijită și Cuvânt înainte de **I. Caproșu**).

Editura Academiei Române, București, 1995, 800 pp., 10 000 lei: un foarte util și de mult așteptat instrument de lucru, apărut după moartea celui care l-a alcătuit.

• **Nicolae Edroiu, Vasile Pușcaș – MAGHIARII DIN ROMÂNIA**.

Fundația Culturală Română, Centrul de studii transilvane, Cluj-Napoca, 1995, 110 pp., 4 900 lei:

lucrarea își propune să ofere reperele existenței în România contemporană a minorității maghiare.

• **MEMORANDUL ROMÂNILOR. CENTENAR (1892, 1894-1992, 1994). CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA MIȘCĂRII MEMORANDISTE**.

Baia Mare, 1994, 275 pp.: volumul cuprinde 15 studii și comunicări consacrate mișcării naționale a românilor transilvăneni de la sfârșitul secolului trecut.

• **Gh. Buzatu – DIN ISTORIA SECREȚĂ A CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL, VOL. II**.

Editura enciclopedică, București, 1995, 478 pp.: fapte de pe frontul secret, din care semnalăm mai ales bogatul inventar al documentelor S.S.I. aflate în arhivele de la Moscova.

• **Angel Popa – RENĂȘTEREA ARMATEI PĂMÂNTENE ÎN MOLDOVĂ. 1829-1859**.

Biblioteca municipală, Câmpulung Moldovenesc, 1995, 142 pp.: un moment important al istoriei militare românești, înfățișat pe baza izvoarelor arhivistice.

• **Gelu Sefedin Maksutovici – DESPRE ALBANIA ȘI ALBANEZII**.

București, 1995, 288 pp.: despre istoria Albaniei și cea a albanezilor din România.

• **Acad. C.I. Gulian – NIETZSCHE. VOL. II**.

Editura Academiei Române, București, 1994, 203 pp., 3 500 lei: la 150 ani de la nașterea lui Friedrich Nietzsche apare primul volum al celei de a treia cărți consacrate marelui gânditor german în literatura de specialitate.

• **Felicia Mohr – ENERGII AUTOBIOGRAFICE**.

Editura Destine, București, 1995, 64 pp., 600 lei: poezii ce împletesc melancolia cu reflecția asupra condiției umane.

Drama generalilor români

GENERALUL AUREL ALDEA:

„ÎNTRE CĂMAȘA VERDE,

STEAGUL ROȘU

ȘI CEL ROMÂNESC,

AM PREFERAT TRICOLORUL“

Col. dr. ALESDANDRU DUȚU,
FLORICA DOBRE

În ciuda aparențelor, generalul de corp de armată Aurel Aldea este o personalitate la fel de puțin cunoscută generațiilor de azi ca și mulți alți oameni politici din deceniile patru-cinci asupra cărora s-a abătut urgia persecuțiilor comuniste. S-a născut la 28 martie 1887 și a murit la 17 octombrie 1949 în penitenciarul Aiud. Iată principalele etape ale carierei sale militare: sublocotenent (1908), locotenent (1911), căpitan (1916), maior (1917), locotenent-colonel (1923), colonel (1928), general de brigadă (1936), general de divizie (1940) și general de corp de armată (1944).

Nu ești cu ei, te paște închisoarea

Generalul Aurel Aldea a fost arestat la 27 mai 1946 și învinuit prin Ordonanța definitivă nr. 6 125 din 7 noiembrie 1946, semnată de general Ion Codreanu, judecător instructor militar special de pe lângă Curtea

Militară de Casare și Justiție, pentru „complotare întru distrugerea unității statului român”, deoarece, începând cu vara anului 1945, „a luat inițiativa polarizării organizațiilor subversive și constituind o conducere centrală sub șefia sa a împărți țara în zone de acțiune, organizând la teren lovitură de stat în legătură cu partizanii săi, tinzând a distruge unitatea statului prin învrăjbirea naționalităților conlocuitoare, prin

La 18 noiembrie 1946, adresându-se președintelui Curții Militare de Casare și Justiție, instanță care avea să pronunțe în aceea zi o gravă sentință împotriva sa, generalul Aldea spunea: „Domnule președinte, am toată încrederea unui complet de judecată format din camarazi și vă încredințez cinstea și numele meu. Mai fac o ultimă mărturisire, că nu am nici un fel de vină, că între cămașa verde, steagul roșu și cel românesc, am preferat tricolorul și, consecvent cu ceea ce afirm, dați-mi voie să afirm că-mi iubesc țara, neamul și doresc să înflorească și să capete aureola la care are dreptul în viitor“.

instigarea unora contra altora, prin intriga între diferitele personalități politice și prin crearea unui climat defavorabil intereselor naționale, intensificând mijloacele de acțiune tocmai în perioada când la Paris se negocia soarta statului român“.

Era acuzat, de asemenea, de „răzvrătire“, „insurecție armată“, „procurare de documente publice interesând ordinea de stat“, „complicitate la păstrarea de arma-

ment, munițiuni și explozivi fără autorizație¹, de faptul că, în calitate de conducător al Mișcării Naționale de Rezistență¹, a organizat și determinat constituirea de trupe înarmate, de echipe de partizani pe care le-a înarmat și pregătit în vederea declanșării războiului civil într-un moment ce urma să fie decis de conducerea centrală.

Analizând toate aceste acuzații aduse în cadrul procesului celor 90 de persoane implicate în Mișcarea Națională de Rezistență, proces judecat în perioada 11-18 noiembrie 1946 de către Curtea Militară de Casare și Justiție prezidată de generalul Vasile Atanasiu și compusă din generalii Mihail Las-căr, Constantin Argeșanu, Radu Niculescu-Cociu, Ilie Crețulescu, Grigore Nicolau și colonelul Alexandru Burada, generalul Aurel Aldea a fost declarat culpabil de învinuirile menționate anterior, mai puțin vina de „insurecție armată și complicitate la păstrarea de armament, muniții și exploziv fără autorizație”. Condamnarea primită prin Decizia nr. 2 din 18 noiembrie 1946 era „muncă silnică pe viață pentru crima de complotare într-

distrugerea unității statului”, „3 ani închisoare corecțională și 200 000 lei amendă corecțională pentru faptul de procurare de documente publice interesând ordinea de stat”, „10 ani detenție riguroasă, 5 ani degradare civică și 50 000 lei cheltuieli de judecată pentru răzvrătire”, urmând să execute pedeapsa cea mai grea, cu comutarea detenției preventive de la 27 mai 1946.

Urmărise oare generalul Aldea distrugerea unității statului român? Personal, a negat permanent acest lucru. Chiar înainte de a afla sentința, dându-i-se „ultimul cuvânt”, el se adresase astfel celor care îl judecaseră: „Nu am nimic de învățat ca patriotism din partea nimănui. Mulți, fără să merite, au lăsat să acrediteze zvonul că am contribuit la ridicarea țării. Eu, modest am fost o viață întreagă și dacă aș fi trăit în altă țară aș fi fost pe la adăpost, dar în țara românească, pentru că nu te integrezi în noul regim, care n-a prins rădăcini în țară, locul ce mi se rezervă este închisoarea. Am regretat așară, când am auzit invecțiile pe care nu le merit, cu atât mai mult din partea domnului procuror general pe care îl cunosc de ani de zile. O viață întreagă am trăit modest. N-am umblat după reclamă și n-am fost ambițios, cum am fost descris în rechizitoriu, că aveam ambiția de a avea alt titlu în stat, când eu n-am căutat decât să-mi servesc țara și neamul, cum nici astăzi nu răvnesc, printr-o sentință condamnatoare pe care n-o merit, să fiu ridicat la rangul de martir al neamului. Chiar dacă distrugerea mea fizică ar urma, memoria mea o încredințez tinerilor de astăzi, care trebuie să mă reabiliteze, care știu în ce a constat procesul, vina mea și locul care mi se cuvine în fața memoriei celor ce vor veni”.

Dezamăgit de „lupte sterile și orientări greșite”

Cine era, totuși, generalul Aldea? Absolut al Școlii de artilerie din Iași, la scurt timp a fost trimis pentru perfecționare în Germania, unde a urmat cursurile Școlii militare din Hanovra și apoi pe acelea ale

Academiei militare tehnice din Charlottenburg, făcând stagiu în Regimentul 23 artilerie din Koblenz. A călătorit în Franța și Anglia, unde, în afara cunoștințelor de specialitate, a luat adevărate „lecții de democrație și civilizație”, după cum singur declara mai apoi.

Întors în țară în 1912, a participat la cel de-al doilea război balcanic, în 1913, reușind, apoi, cu „mare succes”, la Școala Superioară de Război. A participat la primul război mondial, în calitate de comandant de baterie, în timpul luptelor din Dobrogea și de la București, fiind decorat și citat prin ordin de zi.

Cariera sa și-a urmat cursul firesc în perioada interbelică, îndeplinind funcții corespunzătoare gradului și pregătirii sale, în Marele Stat Major (Secția transporturi și serviciul istoric), șef de stat major al Diviziei 11 infanterie și apoi al Corpului 1 armată, comandant al Regimentului 23 artilerie. Din toamna anului 1935 până în mai 1938 a comandat Brigada 3 artilerie, după care a fost secretar general al Ministerului înzestrării armatei, comandant al diviziilor 11 infanterie (din toamna lui 1938) și 4 infanterie (din aprilie 1939).

A rămas departe de activitatea partidului politic, deși, aprecia el, „participarea mea la activitatea vreunui din ele ar fi fost foarte agreeată și bine venită”. A detestat „felul cum se face la noi în țară politică, plină de ură, cu presa care este plină de invective la adresa adversarilor, inexactități, calomnii”. „Dacă mai adăugăm lupta de clasă, bătăile, omorurile, lipsa unei libertăți de exprimare, scriere, asociație și în special a formării unui nou partid de care se simte atâta nevoie la noi, am făcut aproape tabloul complet al cauzelor care mă împiedică să fac politică și deci legături politice”.

Relațiile cu șefii partidelor politice, cu care colaborase în primul guvern de după 23 august 1944, le-a apreciat ca fiind „corecte, dar foarte slabe”, cu excepția lui C. Titel-Petrescu, președintele P.S.D., pentru care avea „o simpatie deosebită, având idei politico-sociale foarte apropiate” cu ale sale. După propriile-i declarații, din martie 1945 până în iunie 1946 nu se întâlnise decât o dată, cel mult de două ori, cu Iuliu Maniu, Bebe Brătianu și Gheorghe Tătărescu.

¹ Mișcarea Națională de Rezistență a fost o acțiune declanșată încă în toamna anului 1944, ca o formă de împotrivire față de noile realități sociale, politice, militare și naționale din România. Inițial, grupurile și organizațiile constituite au acționat independent, mai importante fiind: organizația „Haiducii lui Avram Iancu”, constituită la 1 decembrie 1944 (la 1 iunie 1945, aceasta a creat, la rândul său, „Divizia sumanelor negre” ca structură de luptă) de către Gavrilă Olteanu, Nicolae Paliacu și Dumitru Șteanță; „Grupul înarmat Sinaia”, înființat în toamna anului 1944 de căpitanul (r) Dumitru Popa și „Graul Sângelui”, înființată la începutul anului 1945 de Ion Vulcănescu.

În toamna anului 1945, în contextul apariției conflictului dintre regele Mihai I și guvernul dr. Petru Groza, generalul (r) Aurel Aldea a luat inițiativa constituirii unui comandament central al Mișcării Naționale de Rezistență, în vederea coordonării activităților organizațiilor menționate.

Considerate de către autorități „organizații subversive, cu o multiplicitate și variată activitate criminală”, având ca scop „zdruncinarea unității statului, pregătirea războiului civil și insurecției armate, sabotarea mobilizării și îngreunarea operațiilor militare în eventualitatea unui conflict armat, sperat de ei”, aceste organizații au fost continuu urmărite, iar conducătorii și colaboratorii apropiați ai acestora arestați în 1946, judecați și condamnați la grele pedepse prin Decizia nr. 2 din 18 noiembrie 1946 a Curții Militare de Casare și Justiție.

„Cu restul persoanelor politice cu care întâmplător m-am văzut, n-am avut decât conversații din care să mă documentez asupra orientării partidelor politice și a disensiunilor care știam că există în cele două vechi partide ale domnilor Maniu și Brătianu”. Indiferent de aceasta, el aprecia că „simpla dorință de a învinge cu orice preț, manifestată de partidele politice, nu va aduce liniște. De 15 ani țara este frământată continuu de lupte sterile și orientări greșite; se vede unde au dus toate acestea. Guvernările noastre sunt responsabile de tensiunea prezentă și viitoare”.

S-a interesat mai mult de soarta tineretului, considerând că dictaturile succesive din ultimii ani îl împiedicaseră să se manifeste pe plan politic. „Ca în orice dictatură – aprecia general Aldea – tineretul nostru a trebuit să se strecoare prin evenimentele care s-au scurs, să se ferească sau să greșască lucrând cu mișcarea legionară”. Viața politică românească influențase evoluția politică a tineretului, acesta devenind apatic, ezitant în a-și asuma „răspunderea unei acțiuni”, deși dispunea de mare energie, ca un „cazan sub presiune” și tocmai pentru acest lucru el trebuia să fie bine îndrumat, să nu fie abandonat tendințelor „extremiste”.

Deși nu l-a pasionat politica, viața i-a oferit generalului Aldea câteva ocazii care l-au scos în prim-planul evenimentelor politice și militare.

În 1940, după cucerirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către armata roșie, în urma ultimatumului sovietic, generalul Aurel Aldea a fost numit șeful Comisiei române pentru reglementarea problemelor ce decurgeau din aplicarea ultimatumului. Ajunsă la Odessa în seara de 29 iunie 1940, Comisia a protestat față de nerespectarea termenelor, cerând oprirea înaintării trupelor roșii. După tratative „destul de spinoase”, a obținut prelungirea cu 24 de ore a termenului de evacuare și definirea generală a cadrului unei convenții pentru repatrierea familiilor ofițerilor și subofițerilor activi, funcționarilor de stat și a familiilor acestora, a cetățenilor români care doreau să se evacueze, precum și pentru trecerea în Basarabia și Bucovina de Nord a soldaților originari din aceste provincii. „Deși ținuta delegaților sovietici era foarte

dărză, iar în țara noastră exista temerea că Sovietele vor invada Moldova, profitând de moralul scăzut al trupelor noastre și de izolarea noastră din punct de vedere internațional – arăta gen. Aldea în toamna anului 1940 – totuși, Comisia română nu s-a lăsat impresionată și a susținut cu tărie cererile sale”.

Referindu-se la activitatea Comisiei române în perioada 28 iunie-31 octombrie 1940, Direcția politică a Ministerului afacerilor străine aprecia că aceasta reușise, ca realizări „mai importante”: „1. Repatrierea a 13 750 de persoane, între care aproape totalitatea ofițerilor și obținerea aprobării pentru repatrierea tuturor persoanelor cerute pe tabelele delegației noastre; 2. Păstrarea în patrimoniul statului a unui material rulant în valoare de circa 1 miliard 250 de milioane lei; 3. Obținerea și aducerea în țară a materialului și depozitelor aparținând armatei române, în valoare de 1 miliard 500 milioane lei”.

În aprilie 1941 i s-a încredințat sarcina de a cerceta pe foștii miniștri legionari. A finalizat foarte repede ancheta și a întocmit un material de 320 pagini pe care l-a înaintat Ministerului de război în vederea trimerii în judecată a celor vinovați. Concomitent, a redactat un raport confidențial pentru ministrul de război, cu rugămintea de a fi predat generalului Ion Antonescu. „I-am arătat generalului Antonescu – declara el câțiva ani mai târziu – că, în primul rând, el este vinovat de rebeliunea legionară din cauza slăbiciunii cu care i-a condus. N-a controlat completarea cadrelor. N-a urmărit înarmarea lor. N-a pedepsit crimele lor. N-a putut înlocui pe prefectul Poliției Capitalei și [pe] directorul general al Siguranței. N-a controlat activitatea miniștrilor legionari. N-a înfrânt abuzurile. A avut slăbiciunea să se tocmască cu Sîmba și să-i admită guvern legionar 100%, mai puțin Președinția”.

Evident, raportul n-a plăcut. La scurt timp, generalul Aldea a fost pensionat, ceea ce i-a sporit antipatia față de Antonescu.

Începând cu anul 1942, conform propriilor sale afirmații, a discutat cu generalii Mihail Racoviță și Constantin Niculescu „situația de pe front, perspectivele campaniei contra Sovietelor și viitorul țării

noastre”, concepând și un plan pentru „răsturnarea regimului Antonescu și alipirea la Națiunile Unite”. Prea multe amănunte nu a dat, dar e limpede că o astfel de acțiune nu putea avea loc decât după înfrângerile suferite în toamna și iarna lui 1942. Ulterior discuțiilor cu cei doi generali, declara el, a abordat chestiunea „din punct de vedere politic” cu Constantin Vișoianu, „vechi prieten și concetățean”, punându-se la curent și „cu ce crede domnul Maniu și Palatul”, după care „am aranjat la mine o întrevedere între generalul [Gheorghe] Potopeanu, Constantin Vișoianu și [Mocioni] Stărcă”. Cu acel prilej, „Stărcă ne-a spus din partea Maiestății Sale că este de acord cu o mișcare care să se producă în țară, armata fiind departe de frontieră, pentru ca Maiestatea Sa să arbitreze și să schimbe guvernul”. Executarea acestei acțiuni, recunoștea generalul Aldea, „era însă problematică, chiar imposibilă”. După alte întâlniri avute cu alte personalități politice și militare s-a și „convenit că chestiunea încă nu e coaptă și că trebuie amânată”.

La o concluzie asemănătoare s-a ajuns și în primăvara anului 1943, când colaboratorii citați mai sus, inclusiv generalul Gheorghe Mihail, au fost de acord că nu era momentul oportun pentru ca acțiunea de răsturnare a marelui Antonescu să aibă șanse de reușită. „Examinându-se mai bine situația, s-a văzut că lovitura de stat încă nu era posibilă, armata germană nefiind bine angajată de Aliați”.

23 august: alte necunoscute desluite

În cursul lunii august 1943, după înălțarea lui Mussolini în Italia, Aurel Aldea a fost vizitat, la Drăgănești-Olt, de către generalii Mihail Racoviță și Gheorghe Potopeanu, care i-au propus să joace rolul de „Badoglio al României”, declarând că generalii comandanți de mari unități urmau, „prin demisii colective, să oblige pe Antonescu să înceteze războiul”. Generalul Aldea s-a dovedit din nou realist: „Jocul nu prindea. Am hotărât iarăși amânarea”.

Retras la țară, nu era la curent cu desfășurarea preliminarilor de armistițiu inițiate de opoziție și nici cu constituirea Blocului Național Democrat, în iunie 1944. La sfârșitul lunii iulie 1944, colonelul Emilian Ionescu, aghiotantul regelui s-a dus la Drăgănești-Olt să-l vadă. Cu acel prilej, i-a spus: „Domnule general, veniți la București, fiindcă lucrurile s-au încurcat de tot. S-a constituit un bloc politic în care șefii partidelor nu se înțeleg. Domnul general Sănătescu este plictisit. Toată nădejdea este în dumneavoastră”.

plan a eșuat (*Magazin istoric*, nr. 8/1992). Iată ce avea să declare generalul Aldea în 1946 referitor la acest eșec: „Între timp au sosit în București, pe rând, generalul Potopescu și generalul [Ilie] Crețulescu. Cel dintâi m-a asigurat că fiind front pur românesc, voi putea trece. Cel de-al doilea a avut scrupule și i-a fost teamă să mă treacă printre linii, motivând supravegherea germană. Răspunsul l-a amânat până după ce va lua contact cu generalul Sănătescu (ruda sa). Acest răspuns, a doua zi, a fost definitiv negativ. Aprecieria

spre a o preda comandamentului sovietic”.

Nedumeririle generalului Aldea în legătură cu întârzierea răspunsului de la Moscova s-au clarificat în ziua de 20 august 1944, odată cu declanșarea ofensivei de pe frontul Iași-Chișinău. „Toate planurile noastre pentru încheierea armistițiului – comenta generalul Aldea – cădeau lamentabil... Trebuia să ne resemnăm și să începem serios pregătirile pentru ultima lovitură posibilă: răsturnarea guvernului prin arestarea Antoneștilor, încetarea ostilităților, imobilizarea germanilor

Guvernul condus de dr. Petru Groza pe treptele catedralei patriarhale. Fotografia exprimă limpede două din realitățile acelor ani: un guvern dominat de comuniști, manevrați, la rândul lor, de Comisia Aliată (Sovietică) de Control, ai cărei reprezentanți apar și în prim-planul acestei imagini

Venit la București, a luat legătura cu Grigore Niculescu-Buzești (directorul cifrului în Ministerul Afacerilor externe), cu generalul Iosif Teodorescu, colonelii Dumitru Dămăceanu și Nicolae Cristea, cu maiorii Vițelceanu și Rasoviceanu de la Comandamentul Militar al Capitalei, și cu colonelul Gheorghe Zamfirescu de la Marele Stat Major, informându-se despre stadiul pregătirilor în vederea trecerii României de partea Națiunilor Unite. El s-a oferit să ia legătura cu sovieticii, urmând să treacă în dispozitivul inamic prin sectorul Armatei 4 române, comandată de generalul Mihail Racoviță. Acest

Maiestății Sale a fost că: generalul Crețulescu s-a derobat de la o datorie patriotică. Pentru avion, generalul Sănătescu s-a adresat generalului de aviație... [lipsă în text – n.n.]. A fost refuzat, sub pretextul că orice avion din aviația sa care se ridică [în aer] este urmărit de aviația germană și dacă schimbă de direcție spre nord va fi doborât. În felul acesta s-ar demasca totul. Până la urmă a rămas să întrebuințeze avionul «Storck», de la comandamentul de armată Racoviță. Dar răspunsul de la Moscova nu mai sosea! Pregătisem harta cu situația trupelor noastre și germane, pe care o țineam la curent zilnic,

din Capitală și restul țării și cererea de armistițiu făcută de rege. Nu era timp de pierdut. Trebuia acționat energic, înainte ca frontul să ajungă în Muntenia, când cererea de armistițiu ar fi fost inutilă”.

Generalul Aldea a participat la consfătuirea ce s-a desfășurat la Palatul Regal în seara zilei de 22 august 1944, în cadrul căreia s-a discutat situația politică și militară, hotărându-se arestarea marelui Antonescu, în cazul în care „guvernul se încăpățâna să rămână la putere și să continue lupta”. În final, arăta el, „ne-am despărțit după ora 1 noaptea, fără a se fi precizat prea multe lucruri”.

A doua zi, la ora 8, a fost foarte surprins și intrigat când o doamnă i-a comunicat la telefon că generalul Nicolae Rădescu dorea să-l vadă. Întâlnirea a avut loc câteva ore mai târziu. „Dragă Aldea – i s-a adresat Rădescu –, să intrăm direct în materie. Este vorba să formeze noul guvern și aș dori să știu dacă vrei să mă ajuti, primind fie Ministerul de interne, fie pe cel al agriculturii.

I-am răspuns:

– Domnule general, vă mulțumesc pentru încredere și vă stau la dispoziție, dar eu știu că dacă se face un nou guvern îl va prezida domnul Maniu.

– Nu, mi-a ripostat domnul general, Maniu nu vrea să formeze guvernul; au fost la mine azi dimineață oameni de-ai lui și mi-au comunicat că el refuză să formeze guvernul.

– Da, am spus eu, dar guvernul se oferă de Maiestatea Sa; de unde știți că o să vă încredințeze pe dvs. cu formarea lui?

– Știu, mi-a replicat domnul general, că regele vrea să însărcineze pe Sănătescu, dar toată lumea spune că eu sunt cel mai indicat“.

Mergând direct la Palat, generalul Aldea i-a relatat generalului Sănătescu cele întâmplate. Acesta din urmă a avut o scurtă întrevedere cu regele, după care l-a invitat pe Aldea să rămână la Palat, deoarece Ion și Mihai Antonescu urmau să sosească ei înșiși la Palat. Sănătescu nu consimțea nimic în jurnalul său despre informațiile primite de la generalul Aldea...

Rămas la Palat, împreună cu colaboratorii apropiați ai regelui, a participat la analiza situației și a variantelor de acțiune, pe care le sintetizează astfel: „Din considerațiile făcute de noi rezultă că mareșalul [Ion Antonescu] putea: a) Să prezinte demisia guvernului; în acest caz se primea demisia, fără a se trece la arestare; b) Să comunique că s-a decis să lupte mai departe; consecința era arestarea imediată și formarea unui nou guvern care să ceară armistiț; c) Să arate hotărârea de a încheia armistițiul cu Aliații; pentru acest caz, mareșalul trebuia să arate ce pregătiri politice făcuse anterior pentru a avea siguranța că armistițiul se primește și se încheie în bune condițiuni...

O incompletă pregătire – preciza generalul Aldea – trebuia urmată de arestare. O ofertă pentru armistiț

din partea regelui și a noului guvern avea să fie altfel primită de Aliați. Se scontau condiții mai avantajoase. În plus, autoritatea regelui de a ordona întoarcerea armelor contra germanilor nu putea fi egalată de autoritatea mareșalului, care n-ar fi putut da acest ordin. La toate acestea se mai adăuga entuziasmul întregii țări care scăpa de un regim dictatorial. Dragostea de rege avea să iasă sporită, iar regalitatea întărită, după ce atâta ani fusese înjosită și nesocotită. Toți cei ce așteptam alături la rege eram de acord asupra considerațiilor și hotărârilor luate, așa cum am arătat mai sus“.

Ion Antonescu a refuzat să încheie armistițiul, iar generalul Aldea a fost, alături de Grigore Niculescu-Buzești și Mocioni Stârcea, printre cei mai aprigi susținători ai arestării mareșalului. Dar iată cum prezintă el acele momente de mare dramatism:

„Dar reușește lovitura? la ora aceea colonelul Dămăceanu nu sosise. Era miercuri. Ofițerii nu erau la serviciu. Comandanții de unități nu erau nici măcar preveniți. Dacă trupele nu pot intra în dispozitiv înainte de căderea serii și înainte de a se produce o acțiune a trupelor germane prevenite deja prin Clodius? Dacă intervine vreo defecțiune la trupele noastre sau dacă devotații mareșalului, ministrul de război – generalul Pantazi, sau inspectorul Jandarmeriei – generalul Piki Vasiliu, opresc intervenția trupelor noastre? O simplă alarmă la timp dată sau o greșeală din partea noastră nu năruiește tot planul nostru? Care este situația regelui? Nu va fi cruțat de nemții care sunt loviți din spate. Va fi împușcat împreună cu noi sau vom fi spânzurați în Piața Palatului ca orice trădători.

Toate chestiunile acestea îmi străbat mintea, dar cine nu riscă nu câștigă. Îmi iau curaj și vorbesc Maiestății Sale. Insist pentru arestare:

– Măsurile militare vor fi luate la timp. Am trimis după colonelul Dămăceanu care trebuie să sosească. Nemții vor fi imobilizați de jandarmii generalului Anton. Iau asupra mea răspunderea relativ la măsurile militare. Și, apoi, trebuie să avem încredere în dreptatea cauzei și steaua norocoasă a țării și a Maiestății Voastre.

Regele se lasă convins, dar este emoționat, nu vrea să asiste la arestare. Este sfătuit ca după ce intră în salon să spună mareșalului că nu este de acord cu ceea ce intenționează să facă. Va trece apoi în camera de alături, sufrageria, despărțită doar de o perdea, în vreme ce noi vom da drumul în salon gârzii pentru arestare.

Regele își face curaj și intră în salon. După un minut, garda condusă de maiorul Dumitrescu Anton intră zgomotos. Acesta le spune formula: «În numele Maiestății Sale, sunteți arestați!».

Antonești și generalul Sănătescu se ridică în picioare. Mareșalul bagă mâna dreaptă în buzunarul pantalonilor, în vreme ce maiorul Dumitrescu îi imobilizează brațul. «Ce este asta, Sănătescule?», întreabă mareșalul, apoi se adresează maiorului: «Maiorule, eu nu port niciodată revolver».

Generalul Sănătescu este completamente surprins de arestare. El era de altă părere. Apostrofat de mareșal, generalul Sănătescu țipă la maiorul Dumitrescu: «Maior Dumitrescu, ia mâna de pe domnul mareșal!».

Intervine un moment de criză. Toți stau imobilizați și nu știu ce să facă. Situația este salvată de colonelul Ionescu Emilian, care apare în pragul sufrageriei și dă ordin scurt: «Maior Dumitrescu, executați!».

Antonești sunt conduși afară din salon și îndreptați spre fundul sălii, care despărțea salonul de camera unde ne găseam noi și unde venise și regele. Ușa este întredeschisă. Auzim cum mareșalul spune maiorului Dumitrescu: «Nenorocitele, mâine veți fi împușcați!». Arestații sunt introduși într-o cameră-seif, unde sunt încuiați.

Regele este foarte emoționat. Deodată își face intrarea generalul Sănătescu. Părul valvoi, mâinile în buzunar. Este furios. Se adresează regelui: «Bine, Maiestate, pentru ce i-ați arestat? Nu puteați să mă întrebați și pe mine? De ce să nu-l lăsați pe ei să încheie armistițiul dacă s-au oferit singuri? Și, după o mică pauză: eu mă duc să le dau drumul și le spun că a fost un malentendu».

N-am mai răbdut. L-am apostrofat cu cuvintele: «Bine, Sănătescule, ce, nu-ți dai socoteala?

Aici este vorba de tine și de mine sau de rege și țară? Suntem obligați să mergem până la sfârșit, pentru a face să reușească lovitură». Mi-a răspuns: «Faceți ce știți!». «Nu așa!, am replicat, mergem dincolo la birou și luăm toate măsurile ca să nu fim contracarați».

Dialogul s-a purtat în prezența tuturor ce se găseau în cameră și într-o atmosferă penibilă, dar generalul Sănătescu și-a revenit...

Și-a făcut apariția colonelul Dămăceanu. I-am spus scurt: «Am arestat pe mareșal, la care colonelul Dămăceanu, emoționat și surprins, mi-a spus: «Ce-ai făcut, domnule general, ce-ai făcut?». I-am răspuns: «Ce-am făcut noi, am făcut bine. Dumnezeu fă-ți datoria. Du-te la generalul Teodorescu Iosif, să convoace pe toți comandanții de unități și să le dea ordin în numele Maiestății Sale regelui pentru a intra în dispozitiv». Încărcat de răspundere și fără convingerea că se va executa totul la timp a plecat să-și facă datoria».

În finalul relatării sale, generalul Aldea arăta: «Așa s-a înfăptuit lovitură de stat de la 23 august: un rege hotărât, câțiva oameni de curaj și o armată devotată. Restul oamenilor care astăzi își arogă merit n-au contat. Acesta este adevărul».

Chiar dacă generalul și-a exagerat întrucâtva rolul pe care l-a avut în acele momente, relatarea sa reprezintă o sursă ce trebuie luată în seamă în analiza împrejurărilor în care s-a produs lovitură de stat de la 23 august 1944. Explicând mobilurile acțiunii sale, preciza: «N-am urmărit mări, ascensiuni politice sau recompense naționale, ci numai binele patriei și al Coroanei. Dovada este că astăzi, în iunie 1946, nu posed o decorație, fotografii sau autograf din partea regelui Mihai pentru acțiunea de la 23 august 1944. Ca situație politică, sunt aruncat la coș, iar regimul de la 6 martie 1945 a găsit cu cale să mă scoată definitiv din cadrele active».

„Când «sus» când «jos»”

Nu dorea să primească funcții sau să fie reincadrat în armată, dar în urma refuzului generalului Ion Negulescu, a acceptat, la solicitarea

regelui, funcția de ministru de interne, deși aprecia că „Blocul Democratic”, pe care trebuia să-l ajute să se consolideze guvernul de generali, era o alcătuire subredă, cu mari fisuri, cu ideologii diferite, un fel de hidră cu 4 capete, în care nemulțumirile, resentimentele și chiar ura erau evidente. Știam mai dinainte că nu se vor înțelege cele 4 partide, care nu se înțeleseseră nici din aprilie până în august. Am pornit, totuși, cu destul curaj la noua mea misiune, hotărât să nu mă amestec în politica partidelor, dar să păstrez intactă liniștea, ordinea și autoritatea de stat».

A intrat însă imediat în conflict cu Partidul Comunist din România și cu organizațiile aflate sub influența acestuia, iar numele său a început să fie scris pe ziduri „precedat de cuvintele când sus când jos”. În cadrul guvernului, unde „în special domniile Maniu și Pătrășcanu erau într-o veșnică polemică, câteodată pe un ton violent, care ne răpea zilnic timpul și ne împiedica să lucrăm efectiv”, s-a văzut tot mai izolat, chiar și atunci când a prezentat Consiliului de Miniștri un apel către țară prin care cerea tuturor să păstreze liniștea și ordinea publică. Interesele divergente din cadrul guvernului și indecizia primului ministru au făcut ca apelul să cadă „în desuetudine».

Cu prilejul constituirii noului guvern, la începutul lui noiembrie 1944, a fost înlocuit cu Nicolae Penescu. Puțin mai târziu, a primit funcția de comandant al Comandamentului General al Teritoriului, în care calitate făcea parte și din Consiliul Superior al Oștirii. Cu toate acestea după impunerea guvernului de la 6 martie 1945 a fost trecut în rezervă.

Câteva luni a dus o viață normală, liniștită, de pensionar, vizitându-și prietenii, între care se afla și Constantin Titel Petrescu, președintele Partidului Social-Democrat. La sfârșitul lunii august 1945, în contextul crizei provocată de încercarea regelui de a demite guvernul dr. Petru Groza și al refuzului acestuia de a-și prezenta demisia, generalul Aldea a apreciat, în urma consultărilor cu apropiați ai suveranului, că persoana acestuia nu era în siguranță și a luat în calcul „nevoia unor mișcări de rezistență în București».

„În interesul existenței neamului”

La început l-a contactat pe generalul Constantin Eftimiu, apoi pe contra-amiralul Horia Măcellariu (*Magazin istoric*, nr. 7/1996), pe generalul Ion Mihăiescu și locotenent-colonelul Eugen Plesnilă, după care, în septembrie 1945, a fost primit de regele Mihai, căruia i-a vorbit despre „măsurile necesare pentru asigurarea securității sale”. Regele i-a cerut să-l informeze despre „tot ce se petrece în oraș”. Așa a și făcut, prin „note scurte informative – scrise sau verbale – cu privire la evenimentele interne cu caracter politic și la armată (moral, organizare, E.C.P. [Educație, Cultură, Propagandă]), sentimente monarhice etc.”, pe care generalul Aldea le trimitea apropiaților regelui.

La sfârșitul lunii septembrie 1945, luând legătura cu delegații organizației „Haiducii lui Avram Iancu”, s-a interesat de „posibilitatea găsirii unui adăpost pentru Maiestatea Sa regele, în cazul când situația internă ar cere aceasta”. Măsurile luate le-a comunicat familiei regale în cursul audienței pe care a avut-o la Palat în luna februarie 1946, spunându-i regelui că, în caz de nevoie, poate fi adăpostit „în nordul Transilvaniei”. Planul concret în legătură cu acest adăpost i-a fost prezentat generalului Aldea de către reprezentanții organizației „Haiducii lui Avram Iancu” la începutul lunii martie 1946, cu care prilej generalul le-a și înmănat acestora o sumă de 500 000 lei. În vederea amenajării unui alt adăpost mai aproape de castelele de la Sinaia sau Săvârșin, generalul Aldea s-a adresat lui Iuliu Maniu, cerându-i să-i recomande un om de încredere care putea indica un loc potrivit prin Munții Sebeșului. Problema a discutat-o în luna aprilie cu Ionel Pop, recomandat de I. Maniu, dar nu a fost finalizată, deoarece la 27 mai generalul Aldea a fost arestat.

Înainte de arestare, generalul reușise să mai aibă o întrevvedere între patru ochi cu regele. Discuția a avut loc în sâmbăta Floriilor și a durat circa o oră. Regele i-a părut îngrijorat de „eventualitatea apropiată a unui conflict între Aliți”, manifestându-și dorința „de

a păstra neutralitatea cu orice preț". Cu același prilej, Aldea a prezentat schița adăpostului din munți și i-a vorbit pentru prima dată despre organizația „Haiducii lui Avram Inacu” ca despre „o organizație serioasă, pe care ne-am putea sprijini” și i-a adus la cunoștință unele detalii de organizare, „planul rezistenței în munți”.

După arestarea sa, în cursul anchetei, într-un memoriu întocmit în iunie 1946 doar pentru ministrul de interne, generalul Aldea afirma că regele îi ascultase cu interes expunerea. Referindu-se la mobilurile sale, argumenta că decizia de a crea o organizație de rezistență în București o luase în contextul evenimentelor din luna august 1945, când regele Mihai i s-a părut izolat și chiar amenințat. „Din nețămurită dragoste pentru rege și țară – afirma el – m-am hotărât să mișc în Capitală tot ce este regalist și poate sări în ajutorul regelui în cazul când ar fi atacat. A încolțit ideea unei organizații de rezistență în București în scopul exclusiv arătat mai sus”.

În încercarea de a face cunoscut crezul său politic, el arăta în același memoriu: „N-am dorit și nu doresc decât o Românie liberă și independentă, sub un regim cu adevărat democratic în care libertățile garantate de legi să poată fi exercitate nestânjenit. Urâsc dictatura ori de unde ar veni: fie de sus în jos sau de jos în sus, fie ea individuală sau colectivă. De atâția ani țara este frământată de curente și lupte politice favorizate de dictaturi. În interesul existenței neamului nostru, starea aceasta trebuie să înceteze. Adevăratul popor este cuminte și cu un simț politic dezvoltat. Să fie lăsat în pace, ca să-și croiască singur soarta, fără lozinci și fără îndemnuri la ură și la lupte de clasă. Orice împiedicare a poporului de a-și exercita în toată libertatea voința constituie un atentat la viața lui”.

Deși dispunea de o constituție fizică solidă, în penitenciarul Văcărești starea sănătății generalului Aurel Aldea s-a înrăutățit rapid. La 1 aprilie 1947 directorul spitalului central nr. 1 Văcărești emitea următorul certificat medical: „Deținutul politic Aurel Aldea suferă de următoarele afecțiuni diag-

nosticate prin examene clinice, radiologice și de laborator: scleroză cardio-renală, artrită cronică, hipertensiune arterială, diabet zaharat și colicistită cronică. Mai prezintă în momentul examinării simptome de insuficiență cardiacă incipientă”. Se aprecia că deținutul avea nevoie de „regim adecvat, tratament sub observație și control medical, precum și evitarea oricărui fel de efort”.

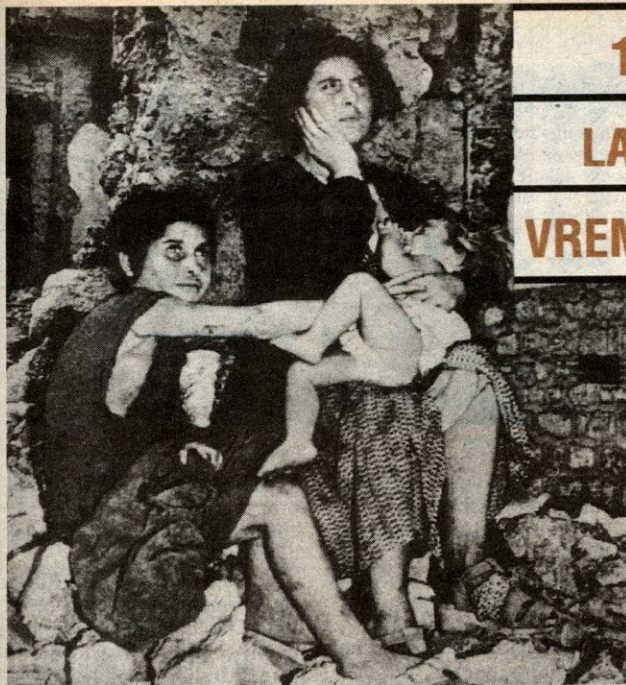
În locul tuturor acestora, în aprilie 1947 a fost mutat la penitenciarul Aiud. Singura „înlesnire” ce i s-a făcut a constat în comutarea, la 23 iulie 1947, a pedepsei de muncă silnică pe viață în temniță grea pe viață „cu aplicarea regimului corespunzător”. Apreciind că penitenciarul Aiud era destinat deținuților definitiv condamnați, el cerea, la 12 iunie 1947, printr-un memoriu adresat inspectorului general al Direcției Generale a Penitenciarelor, să i se aplice regimul de detenție preventivă, întrucât recursul introdus împotriva deciziei de condamnare nu fusese încă judecat: „Să se ia măsuri, să se respecte gradul meu de general, pe care îl dețin conform legii poziției ofițerilor, art. 1 și care este în proprietatea mea până la moarte și nu mi se poate lua decât prin înalt decret regal. O simplă dispoziție a penitenciarului nu poate anula legile țării și cu atât mai mult nu poate da dreptul ca de pe umărul ofițerilor activi, care poartă uniforma regelui, să se smulgă galoanele”.

Regimul de detenție a continuat să fie extrem de dur, „un regim sălbatic și criminal – cum aprecia el într-un alt memoriu din 29 octombrie 1947 – care timp de 5 luni mi-a stors toată vîlga și mi-a agravat boala pentru a-mi grăbi sfârșitul; numai în primele 4 luni am pierdut prin inanție și suferință 30 kg în greutate”. Reamintind faptul că în august 1947 serviciul sanitar al penitenciarului Aiud ceruse oficial internarea sa în spitalul penitenciarului Văcărești, generalul Aldea își exprima totala sa nedumerire: „Nu înțeleg de ce atîta pornire și prigoană împotriva mea. Celui mai mare dușman nu i se poate refuza asistența medicală. Este o obligație umană și nu numai o datorie creștină. Se uită că am depășit vârsta de 60 de ani. Cine are

interes să fiu suprimat așa de repede? N-am făcut rău nici unei ființe, n-am persecutat, n-am arestat, nu am omorât pe nimeni, sunt doar un cetățean cinstit și conștient, care ca foarte puțini alții și-a afirmat dragostea de neam, țară și Coroană, cu credință și spirit de sacrificiu. Am acumulat destule merite, dar nu am primit nici o recompensă. Nu am fost de acord cu procedeele guvernului în perioada de criză constituțională din septembrie 1945 și nici cu participarea țării prin surprindere la un nou război... Vina aceasta mare poate fi pedepsită cu moartea prin foame și mizerie și refuz de asistență medicală? De ce această pedeapsă? N-a fost inclusă în sentință? Procedeele acestea care se aplică și criminalilor de război și care au ajuns la cunoștința tuturor nu ating cu nimica conștiința responsabililor din guvern? Prin dvs. (memoriul era adresat secretarului general al Ministerului de interne, Avram Bunaciu) fac un ultim apel, rugându-vă să faceți să se termine cu procedeele criminale, să se permită medicilor de penitenciare de a-și face datoria, iar deciziunile lor să fie ținute în seamă. Mie personal, ca fost militar, rog să mi se dea posibilitatea de a-mi căuta sănătatea în Spitalul militar „Regina Elisabeta” și în cel mai rău caz în spitalul Văcărești, natural, după o nouă examinare medicală.”

Cum era de așteptat, recursul înaintat de generalul Aldea împotriva Deciziei nr. 2 din 18 noiembrie 1946 a fost respins de Curtea Supremă, Secția penală, prin Decizia nr. 2 807 din 28 octombrie 1948. Fără rezolvare au rămas și cererile repetate formulate de general și soția sa, Alexandra Aldea. În aceste condiții, deținutul K 8283, cum figura generalul Aldea în evidența penitenciarului Aiud, a încetat din viață la 17 octombrie 1949, medicii punând diagnosticul de miocardită cronică.

În finalul acestei evocări, cum s-ar putea răspunde la întrebarea: cine a fost generalul Aurel Aldea? Credem că nu exagerăm cu nimic dacă afirmăm că a fost un patriot, un militar destoinic ce și-a respectat jurământul de credință față de rege și țară, un adversar al regimurilor totalitare, un democrat monarhist și un anticomunist. ■

1944-1945.

LA ROMA, ÎN VREME DE RĂZBOI

EMIL PANAITESCU

1944-1945, anii când războiul devenise altul, atât pe frontul din Răsărit, cât și pe cel din Sudul continentului, când armata roșie și trupele anglo-americane se îndreptau rapid spre victoria finală.

România, ca și alte state – unul dintre acestea fiind Italia – a trecut în acele ultime luni ale conflictului prin momente de maximă tensiune, cum au fost pentru țara noastră: bombardamentele aliate, întoarcerea armelor împotriva lui Hitler, ocupația sovietică, instaurarea guvernului Petru Groza etc., evenimente prezentate de Magazin istoric – serie nouă – pe larg în anii 1990-1996, în lumina adevărului, odată cu accesul la documentele autentice ale perioadei și cu descătușarea istoricilor și a istoriografiei de dogmatismul totalitarist.

Iată că un nou document de arhivă vine să completeze informațiile referitoare la acei ani din istoria românilor, cu amănunte provenite de la un martor din afara țării. Este vorba de însemnările inedite ale lui Emil Panaitescu, aflat în acei ani la Roma, la Legația română pe lângă Sfântul Scaun.

Notațiile sale consemnează atât cele întâmplate la Roma în vreme de război, cât și știri venite din România, pagini impregnate de dorul de țară și de îngrijorare pentru soarta ei.

Câteva cuvinte despre autorul acestor însemnări, istoricul și arheologul Emil Panaitescu (1885-1958). A făcut studii universitare și de

specializare la București și apoi în Austria și Germania. A predat la Universitatea din Iași, la Seminarul pedagogic universitar din București și la Universitatea din Cluj. A fost director al Institutului de studii clasice din Cluj (1929-1932) și director al Școlii române din Roma (1929-1940). Deputat în 1920-1922 și 1927-1928. A fost membru al Institutului arheologic din Viena și membru corespondent al Academiei Pontificale din Roma.

Studiile sale au cuprins, cu precădere, antichitățile romane și, îndeosebi, cele din Provincia Dacia. Dintre lucrările sale amintim: Cronicarul Radu Popescu și Istoriile Domnilor Țării Românești (1908), Coloana lui Traian în lumina noilor cercetări (1920), Latinită e Cristianesimo nell'evoluzione storica del popolo romano (1923), Protoistoria Daciei (1928), Castrul roman de la Cășei (1930), Vasile Pârvan (1930) etc.

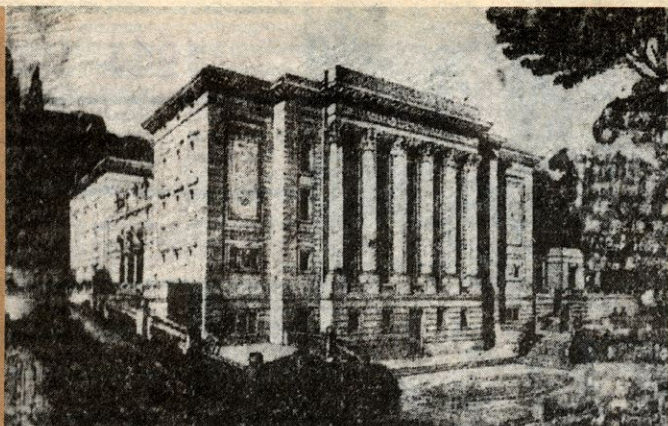
În 1941 a fost numit consilier la Legația română pe lângă Sfântul Scaun. N-a mai revenit în țară, stingându-se din viață la Roma. Ultimii ani de viață și i-a închinat cercetării Columniei lui Traian, căreia intenționa să-i consacre o amplă monografie.

A fost căsătorit cu Maria Sofia Lahovary (fiica lui Alexandru și Anna Lahovary), având doi copii, Malila și Emil Alexandru.

La Arhivele Statului din București, în fondul Emil Panaitescu, se păstrează, între altele, și câteva caiete cu însemnări ale sale, rămase inedite, din care am selectat pentru cititorii noștri câteva fragmente care văd lumina tiparului acum pentru prima dată. Nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervențiile explicative în paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin.

Ioan LĂCUSTĂ

● Aeroplan
americane pe
cerul Romei
● Lupta pen-
tru apă ●
Papa Pius XII
oferă 50 000
mese gratuite
celor urgiași

de război ●
Rușii îl accep-
tă pe Maniu?
● Ce vor ita-
lienii de la
R o m â n i a
● Stalin sal-
vatorul Ita-
liei?

1944

12 ianuarie. Ziarele de la amiază și de seară publică o amplă dare de seamă a procesului de la Verona¹.

Un singur condamnat la 30 ani reclusiune: Cianetti, ceilalți 18 care au votat moțiunea Grandi condamnați la moarte.

Martî dimineața (11 ianuarie) executați – împușcați: Ciano, de Bono, Marinelli, Pareschi, Gottardi. Ceilalți n-au fost arestați, condamnați în lipsă.

Ura populară continuă contra lui Ciano, dar M[ussolini] nu este în favoarea populară.

13 ianuarie. Ora 12, amiază. Privesc pe fereastră. Pe cerul limpede forțele salvatoare americane se văd limpede; am numărat vreo 25, dar erau mai multe, urmărite de aeroplanele „da caccio” germane. Lupta în aer, ferestrele casei zguduite.

¹ La 25 iulie 1943 – după debarcarea anglo-americană din Sicilia – regimul lui Mussolini a fost răsturnat. În ultima ședință a Marelui Consiliu fascist din 24/25 iulie 1943, 19 miniștri au votat pentru înlăturarea lui Mussolini de la conducerea supremă a armatei, iar acesta a fost arestat. La 12 septembrie 1943, un detașament de parașutiști germani l-a eliberat, iar la 25 septembrie, la Salò, în nordul Italiei, a fost creată Republica Socială Italiană de sub conducerea lui Mussolini.

Între 8 și 10 ianuarie, la Verona, s-a judecat procesul celor care au votat împotriva lui Mussolini (vezi și *Magazin istoric*, nr.2/1980, 5/1991, 6/1992).

Lume pe stradă: unii caută să se ascundă, alții cască gura.

23 ianuarie. Duminică. La ora 8 jumătate, Autista Primo ne înștiințează că n-am putea ieși cu mașina, deoarece anglo-americanii au debarcat la Anzio².

Ne pregătim totuși să ieșim. Din pricina vremii ploioase schimbăm numai programul: în loc să ne ducem pe Appia Antica mergem la San Giovanni Laterrano.

Facem drumul spre Via Veneto. O surprindere serioasă: în Corso d'Italia, unde este comando german, vedem multe care armate.

Pe Tritone-Corso Umberto-Colosseo, până la San Giovanni lume foarte puțină.

La San Giovanni multă lume în atrio și prin toate navatele: copii, femei. Au și mâncare cu ei. Se tem de bombardamente sau de invazie?

Lăsăm mulțimea tăcută, tristă, resemnată în San Giovanni. Ne întoarcem pe la Legație acasă, unde avem confirmarea debarcării. Seara deschidem radio, atât de rar în uz în casa noastră, și aflăm precis că debarcarea a fost efectuată la sud și la nord de Nettuno. Cunoaștem regiunea bine și ne dăm seama că zile negre se apropie de Roma.

24 ianuarie. Agitație febrilă prin centrele unde sunt diferite comandamente germane. Lumea e tot mai îngrijorată.

Se va da lupta pentru Roma fără romani și fără prezența Italiei. O luptă mare între germani și anglo-americani pe trupul Italiei, decisivă poate pentru soarta Italiei. Unde sunt italienii cari acum mai puțin de un veac aveau lozinca existenței: *Roma o morte!*

25 ianuarie. Abia înapoiat acasă, altă știre nouă: [a căzut] Capri fuoco la ora 17 (5 după masă).

Vizită la tinerii De Michelis. D-na De Michelis curajoasă, dar astăzi mi s-a părut mai neliniștită, mai tristă. Tânărul De Michelis, foarte amabil. Își amintește de Clujul unde a fost consul tocmai în zilele când românii au părăsit orașul. Au trecut numai șase ore până la sosirea trupelor ungare, dar a fost teribil. Orașul în mâinile ȝiganilor. Va fi ceva asemănător la Roma, dar mult mai în mare și mai groaznic. Plebea, țepiști, veniți din diferite regiuni – circa 60 000 – vor teroriza Roma.

Știrile de pe front nu sunt sigure și variază. Ce va fi cu Roma și cine va apăra orașul? Se spun multe, dar nimic precis. Un general, Cadorna (nepotul) ar fi

² *Magazin istoric*, nr.7/1970.

eventual comandantul poliției de tranziție.

10 martie. De aproape două luni, de când anglo-americanii au debarcat la Anzio-Nettuno, n-am mai ieșit din Roma. Pentru astăzi decidem să plecăm cu soția mea și d-ra Pàris, pe Via Appia Nova până la proprietatea atât de bine îngrijită a d-lui Pàris, la 20 km depărtare de front.

Șoferul ezită. Teama de bombardamente aeriene, dar la ora 2 1/2 plecăm.

Abia ieșiți pe la poarta San Giovanni, spectacolul mă tulbură profund. Șoseaua netedă și curată ca o panglică de altădată, acum plină de gropi. Firele telegrafice, telefonice, ale liniilor de tramvaic, aruncate în toate părțile. Vagoane sfărâmate. Impresia puternică: gropile produse de bombardamente.

Dl. Pàris, pasionat de munca lui, nu s-a îndurat să-și părăsească via și avuțul. Îl găsesc cu casa plină de soldați germani, dar „di buon umore“. Pe fața d-nei Pàris se vede suferința.

11 martie. Apă, gaz, electricitate.

Ziua întâia când pe străzile Romei toată lumea aleargă după apă.

După bombardamentele din ultimele zile, distrugerile de la Porta Oriente, de la San Paulo au atins uza de gaz. Toată Roma fără gazul necesar la bucătării. Unele cartiere fără electricitate.

Dar marea lipsă: apa. Dimineața au funcționat fontanele de pe străzi. Dar pe la ora două, bărbați, soții, copii, servitoare, cu damigene, cu fiaschi [ploști], cu oale, cu butoiașe *caută* apă. Tot felul de cărucioare improvizate: tricicluri, rucksacuri, roabe, cărucioare de copii – toate duc numai recipiente pentru apă.

Toți întreabă unde este apă? La Acqua acetosa, la Piazzale Flaminio, în Villa Borghese, și toți pleacă încotro cred că vor afla un fiasco de apă. Spre seară, o cisternă autocamion, Distri-

buzione d'acqua potabile, circulă pe străzi.

Au fost instalate și unele robinete de apă de rău (din Tibru?). Dar numai la unele ore. Coadă la apă este mai impresionantă din toate câte am văzut în acest război.

12 martie. Ziua de încoronare a Papei Pius XII. Văd și acum basilica San Pietro. Un spectacol unic, de strălucire imperială.

Pentru ziua comemorativă Pius XII a hotărât 50 000 mese gratuite la Sfolati, la cei rămași fără case și rătăcitori îngroziți de război, care își găsesc refugii sub copacii grădinilor sau pe scările palatelor.

Carită Cristiana, comemorarea, dar și o imensă demonstrație pentru apărarea Romei. Pius al XII-lea înainte de război a întreprins acțiunea pentru apărarea Romei.

Astăzi momentul culminant. A anunțat că va da binecuvântarea din loggia S[an] P[ietro] și va vorbi.

Am fost cu Moțu [fiul său]; la ora 3.25 a început să bată clopotul. Moțul mișcat de începutul solemn și chiar mistic. Fața San Pietro mai măreăță ca oricând, iar piața prezintă un spectacol unic. Clericii în negru pe scara de la intrare, în apropierea portalului, cântă imnul *Tu es Petrus*. Un șir bine distinct desparte printr-un cordon de „guardia Palatina“ lumea clericilor de imensa mulțime adunată între cele două colonade ale lui Bernini. Spectacol unic.

La ora 3.30 apare Pius al XII-lea în „loggia“. În picioare, numai cu demnitarilor absolut necesari (unul la dreapta, unul la stânga). Fără fast începe să vorbească.

Vocea se aude limpede de toată mulțimea, sigur că poate fi socotită la mai mult de 100 000 de oameni.

Când condamnă bombardările Romei „ingloriosamente dal pun-

to di vista militare“ și „abominabile-umanità“¹ mulțimea izbucnește în aplauze și noi cu ea.

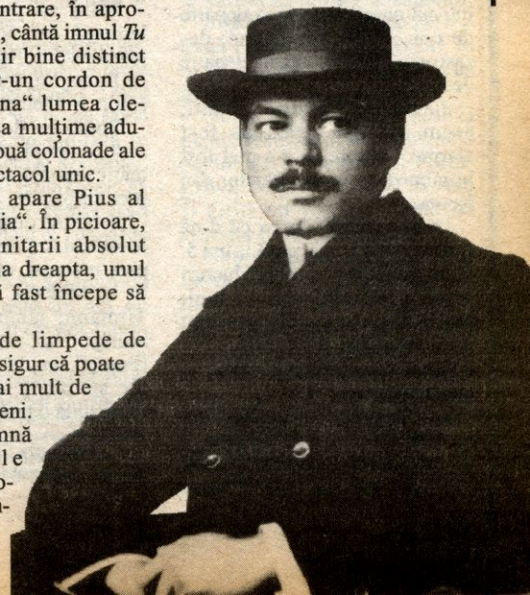
Când începe rugăciunea, frumoasa rugăciune pentru pace, strigătele mulțimii se înalță pentru o clipă până la loggia Papei și mai departe, ca să le trimită cerului. Se potolesc curând. Strigătele disperate pentru pace sunt potolite de rugăciunea Papei, o invocare profund creștină, admirabil concepută și pronunțată, ca Domnul Christos să aducă pacea. A fost o clipă de neuit.

Binecuvântarea. Aș fi dorit ca în acest moment să fi fost în mijlocul mulțimii tăcute și îngenuchiate, decât în loja diplomaților, totdeauna sceptici la marile mișcări ale sufletelor celor fără număr.

La sfârșit, am zărit în mijlocul pieței un energumen [stăpănit de diavol], un fel de comunist, care a încercat să vorbească. Nu era numai un sacrilegiu această urătenie omenească, dar și o profanare a ceea ce fusese atât de frumos. De aceea repede

¹ Lipsite de glorie din punct de vedere militar și abominabile [pentru] umanitate.

Emil Panaitescu; În p. 24: Școala (Academia) română din Roma în anii '40

mulțimea a îndepărtat, prin lipsa ei de atenție, zăpăceala rătăcitului.

Duminică 12 martie dimineața cu Moțu la Vatican. Am semnat în registru. Pe urmă am văzut loggile lui Rafael. Niciodată nu le-am simțit frumusețea eternă ca în această dimineață, când amândoi, eu și cu băiatul meu, ne-am uitat la fiecare tablou în parte.

17 martie. Alarma a început de dimineață; până la ora mesei au fost trei alarme și bombardamentele s-au auzit puternic. Am deschis ferestrele.

Astăzi este o săptămână de când suntem fără apă și fără gaz pentru bucătărie.

Gazul a fost repede înlocuit cu „fornelli [plite] electrice” și cu bucătăria de carbuni, dar lipsa de apă o simțim foarte serios.

După-amiază, contele Tosti di Valminnta cu d-na la noi. Aceleași povești. Coșciugurile cu puști [armă] de la Napoli. Pregătirile de la Roma când vor pleca nemții. Toți de la Clubul Caccia contra nemților și fasciștilor. Squadrillia Borghese ar fi trecut la cei din Sud. Armata republicană n-ar fi nici 30 000 de oameni. Toate povești.

18 martie. Aeroplanele americane zboară și aruncă bombe într-un cartier nu prea departe de noi. Aflăm spre seară: dezastru în Nomentuna, nu departe de Parioli.

20 martie. Bucurie în casă: avem apă! Și astăzi au fost alarme. Se pare că n-a mai fost bombardat nici un cartier din Roma.

După-amiază Marini cu d-na la noi. Vizită lungă, până la ora 5. Puțin obositoare. Aceleași lucruri pe care le aud de câteva luni: antifascism și odiu violent împotriva lui Mussolini. Nu crede că monarhia în Italia se va putea menține.

La plecare, o singură istorie interesantă. În războiul trecut, ambasadorul Italiei la Viena, ducele d'Avarna, care făcuse

politica Triplei, a fost obligat să prezinte declarația de război. A prezentat-o solemn, în redingotă. S-a întors la Roma și a înaintat imediat demisia. „Gentiluomo” A. Beldiman¹, în 1916, a rămas în Germania.

21 martie. Astăzi numai două alarme, dar fără bombardament.

Știri. Germanii (comandamentul german) decizi să plece din Roma. Spre seară văd multe camioane în apropierea diferitelor secții ale comandamentului german. În vecinătatea noastră, Via Angelo Secchi, un lung șir de camioane. În casa Ciano a fost până ieri un comandament german.

22 martie. Între orele 4-5.15 [după-amiază] văd pe E.S. cardinalul Marmaggi în casa sa, dincolo de Porta San Pancrazio. Când apare în salonul în care îl aștept, îl întâmpin cu omagii și cu „auguri” pentru *prima zi* la Roma fără alarmă și cu știrea că pleacă comandamentele germane.

Vorbim situația generală din Europa. Germania învinsă va fi împărțită. Austria cu Ungaria. Polonia compensată cu Silezia și Prusia Orientală. Ro[mânia] va pierde Basarabia și Bucovina. Poate va avea ceva din Transilvania.

Italia va putea să rămână întreagă, dar monarhia nu se va putea susține. Relațiile Sovietelor cu Badoglio, spre a avea puncte sigure în Mediterana.

Douăzeci de ani de fascism sunt 20 de ani „di delitti”. Afirmăție comună și de aceea nu mă prea surprinde.

Vorbim despre diplomați. Ministrul Angliei, Osborne, rece, prea rezervat, nu se poate vorbi în confidență. Al Americii, Titmann, tânăr, nu se poate ajunge la rezultat. Bérard [Franța], om de mare cultură, dar nu se poate conchide, căci reprezintă o țară care a fost.

¹ Alexandru A. Beldiman, diplomat, ministrul plenipotențiar al României la Berlin în 1916.

Cardinalul Marmaggi preocupat de progresele comunismului la Roma. Fasciștii republicani vor pleca cu armata germană. Cine rămâne ca forță de poliție?

23 martie. Întoarcerea de la Berna a curierului [Horia] Roman. Așteptat de toți cu nerăbdare. A fost vrednic. A adus poșta, leaful și multe alte mărunișuri. A adus câteva ziare elvețiene și cartea lui Gafencu [*Preliminaire de la guerre à l'Est*, Fribourg, 1944].

Am avut scrisori de la părinți. Coana Anna a scris la toți. M-a mișcat să găsesc câteva rânduri de la socrul meu. Le-am citit și recitat, astăzi seară le vom reciti din nou.

Îl văd pe Roman, Via Aurelia 139. A fost la Geneva și a văzut pe Gafencu, care este îngrijorat și care nu crede că acum ar putea să aibă un rol.

De la Gafencu știu: a) că [Barbu] Știrbey ar fi fost la Ankara cu asentimentul mareșalului Antonescu; b) că nu crede că a fost bine să discute cu anglo-americanii; c) că ar fi trebuit să ne adresăm direct rușilor; d) cu rușii ar fi putut vorbi Maniu. Pentru acest din urmă punct, Gafencu ar avea informații că Maniu ar fi acceptat de ruși; e) pentru moment, Gafencu crede că trebuie continuu susținut mareșalul Antonescu.

13 aprilie. (Joia Paștelui ortodox). Dl. ministru Grigorcea îmi arată telegrama „sibilinică”, astfel o caracterizează. Dl. vicepreședinte al Consiliului [M. Antonescu] a expus d-lui mareșal Antonescu situația profesorilor din străinătate. D-l mareșal Antonescu a decis încetarea însărcinării mele la 1 iunie.

Dl. Grigorcea îmi stă la dispoziție să telegrafizeze ceea ce aș dori. Răspund: doresc să plec în țară și îl rog să telegrafizeze ceea ce și cum crede. Îmi spune că realmente nu vede cum pot pleca.

15 aprilie. Paștele nostru. La biserica românească. Slujba

frumoasă. Aproape toți românii prezenți. Nu este însă bucuria învierii de altădată.

Gândurile sunt la țara noastră invadată.

Ministrul Grigorcea cu d-ra Anna-Inia primesc felicitările în biserică. Nici un fel de recepție. Își strâng mâinile românii, dar nu sunt veseli. La urmă merg în altar și îi spun părintelui Tăutu: Christos a înviat!

17 aprilie. Singuri dimineața. Căutăm să fim liniștiți, dacă nu putem fi veseli, ca de Paști. Ciocnim ouă roșii, ciocnim câte un pahar și ne gândim la țara noastră.

După-amiază la noi – părintele Cosma și cu părintele Sinistratu, de la Colegiul Pia-Romeno, vechii noștri oaspeți de Paști, soții Marin și Moscuna-Sion.

Preoții noștri greco-catolici se prezintă cuminte la port și la vorbă. Pare cult și la locul lui părintele Sinistratu.

21 aprilie. Ziua a fost anunțată ca primejdioasă pentru ordine. Lumea s-a nu iasă din casă, va fi grevă, vor fi tulburări.

A trecut neobservată. Aproape a fost uitată complet și „il natalo din Roma” [aniversarea fondării Romei conform tradiției, la 21 aprilie 753 înainte de Christos]. Nici o comemorare și nici o tulburare.

A fost un „giorno laborativo” [zi de lucru] ca toate celelalte.

22 aprilie. Alt „Manifesto” pe ziduri. Fotografiate vasele italiene care vor fi cedate (1/3 din flota de război) U[niunii] S[ovietice]. Relatarea publicată și în ziare că o parte din flota italiană este cedată Rusiei.

Și totuși, mai mult ca în alte zile, se simte cea mai favorabilă atmosferă pentru Rusia și pentru sovietici.

Spun colegilor universitari, Cardinali, Lugli și Biagio Pace, la mine la o ceașcă de ceai, duminică, 23 aprilie: „Noi, românii, suntem în cea mai tragică situație, între Rusia și Germania. Foarte greu să păr-

sești un tovarăș de luptă. De altfel, rezultatul ar fi că am avea doi dușmani în țară, iar noi nu am mai participa în nici o formă nici la pace și nici la război”.

Mai deprins cu problemele politice, B. Pace nu ezită să afirme că aceasta este situația Italiei. B. Pace repetă ceea ce mi-a spus și altă dată: anglo-americanii închiordați [înțeleși] la Casino și la Nettuno¹. Imperiul Britanic – S.U.A. cu toate resursele mondiale nu reușesc să respingă pe germani din Italia și cer unei populații flămânde și fără arme să facă acte de sabotaj, să izgonească pe nemți din Roma!

Discuția devine aprinsă pe această temă. Lugli pare cel mai înverșunat, are însă cea mai puțină pricepere pentru chestiunile politice și un punct de vedere rezultat cu totul din interes imediat. Urăște pe nemți – ieri îi admira. Firește, împotriva fasciștilor. A fost totdeauna, dar evident că a fost „tollerato”, cu toate consecințele.

Foarte delicat Cardinali. Totuși de la el înțeleg mai ușor ceea ce doresc în acest moment italienii de la România: să părăsească lupta, să treacă chiar în luptă împotriva germanilor. De aici o nemulțumire împotriva României, care dă petrol, cereale și soldați Germaniei.

Un alt profesor universitar, capabil om de știință, mi-a făcut propagandă și mai simplă. Dacă guvernul român nu poate să se decidă să schimbe politica în acest tragic moment al României, atunci soldații României să dezerteze, să facă ceea ce au făcut soldații italieni în Tunisia și în Sicilia.

Firește că vreau să spun că dezertarea nu este un act de inteligență, dar în treacă întreb

¹ În februarie-mai 1944 a avut loc bătălia de la Monte Cassino, încheiată la 17 mai, prin ocuparea localității de către trupele anglo-americane, ceea ce le-a permis înaintarea spre Roma. La 4 iunie, capitala Italiei a fost eliberată de către armatele aliate.

care a fost și care este rezultatul pentru Italia al acestei dezertări?

De altfel, nu numai de la Lugli, dar de la foarte mulți am auzit refrenul: italienii sunt mai inteligenți ca ceilalți, au văzut că războiul e pierdut și de aceea au ajuns atât de repede la armistițiul de la 10 septembrie. Aproape să cred că inteligența duce la nenorocire. Dar ce fals sens dat inteligenței.

Stau și mă gândesc serios. În țara celor mai meșteri prestigiați: nu trebuie să mă mir că aceiași oameni care erau în admirație pentru Germania în 1940-41, au început să fie pentru Anglia în 1942, să creadă chiar că Anglia îi poate salva în 1943 pentru prețul minim de a fi aruncat pe Mussolini și fascismul, aceiași oameni, dezamăgiți de încetinea Angliei, și-au pus toate speranțele în America din octombrie-noiembrie 1943.

După nereușita acțiune de la Casino, o mare speranță și singură reușită au avut în debarcarea din ianuarie (22) de la Anzio. Acum, după trei luni, sunt dezamăgiți de puterea militară anglo-americană și toți sunt pentru Rusia și U.S.A.

Firește că reluarea relațiilor dintre guvernul Badoglio de la Bari și Rusia Sovietică contribuie la această schimbare de atitudine.

Însă atmosfera atât de persistentă în saloane, în prăvălii, în biblioteci pentru Rusia pare că devine o adevărată obsesie.

Acum câteva zile la ceai la principesa Bandini, puținele persoane (ambasadorul Portugaliei, contesa Maria-Gravino și alții) nu vorbeau decât de evoluția Rusiei sovietice.

Unii dintre italieni, profesori universitari și chiar preoți catolici, se declară pentru comunism. Am impresia că nu știu exact ce este comunismul.

Văd în Stalin salvatorul Italiei și al Europei, nu numai față de Germania, dar și față de Anglia. ■

(Va urma)

LA PARIS, ÎN ZILELE ELIBERĂRII

M.D. YARROW

„Națiunea franceză către poporul parizian. În Capitala eliberată de insurecția națională și-au făcut intrarea primele trupe franceze. A venit ziua pentru care zeci de mii de francezi și-au dat viața, zi de luptă și de victorie care a aruncat o lumină strălucită asupra baricadelor.

Să fim demni de morții noștri. Toată Franța este alături de Aliți, pentru a-i răzbuna pe acești morți“.

Sunt ideile din proclamația prin care Comitetul Național al Rezistenței și Comitetul parizian de eliberare se adresau, la 25 august 1944, populației din capitala Franței. În aceeași zi, la orele 15.15, generalul german Dietrich von Choltitz, comandantul Parisului, refuzând să execute ordinul lui Hitler de a distruge orașul, se preda generalului Leclerc, comandantul Diviziei 2 blindate franceze, și colonelului Rol-Tanguy, din partea Forțelor franceze din interior din regiunea pariziană. Cele șapte zile de febră populară ale insurecției pariziene (19-25 august) luau sfârșit. La capătul lor, reprezentanții Comitetului Național al Rezistenței îl întâmpinau la Paris pe generalul de Gaulle (stabilit, după cei patru ani trăiți la Londra, la Alger, din luna iunie), care va merge în fruntea istoricei defilări de pe Champs Elysées a trupelor franceze și a detașamentelor Forțelor franceze din interior. Parisul era eliberat (Magazin istoric, nr. 7-8/1969). Cu mult înaintea celor mai optimiste planuri ale Marelui cartier general aliat.

În lucrarea sa Ținta, pe care am prezentat-o cititorilor și în numărul trecut, corespondentul de război canadian Marshall D. Yarrow înregistrează, cu aceeași notă particulară de umor, intrarea trupelor aliate în Parisul eliberat.

Prozeliții lui Ulise

Într-o dimineață, pe la sfârșitul lunii august 1944, generalul Eisenhower ne-a prevenit că se duce să viziteze Cartierul General al generalului Omar Bradley, comandantul Grupului 12 armată și că, dacă ne interesează, îl putem însoți. Bradley se instalase doar la 100 kilometri de Paris, lângă Chartres, de unde ni

se spusese că germanii s-au și retras. Am plecat deci la el. Când am sosit noi lipsea și nu se înipoia decât seara târziu.

Știrile erau bune. Parisul se elibera repede de dușman, care trecea Sena în grupuri mari. Generalul Eisenhower era într-o excelentă dispoziție. După ce i-am smuls promisiunea formală că n-o să intre în Paris fără escorta noastră fidelă, am gonit

cu mașina spre Capitală. Generalul ne-a jurat că nu se va aventura în Paris înainte de duminică dimineața, 27 august 1944, dată prevăzută pentru întâlnirea lui cu generalul Charles de Gaulle și cu generalul Marie-Pierre Koenig, comandantul Forțelor franceze din interior. Ne-am înțeles să ne întâlnim cu el în dimineața aceea, la ora 10, încât să putem transmite informații complete despre ceremonia care trebuia să încredințeze o scurtă, dar triumfală, defilare.

Eram deci în drum spre Paris! Nu fusesem încă niciodată acolo și eram nebun de bucurie și de nerăbdare. N-am să uit niciodată această călătorie, chiar dacă ar fi să ajung la adânci bătrâneți. Ziua era splendidă, soarele strălucea și, jur-împrejurul nostru, câmpiile și copacii Franței se împodobiseră cu fructe și flori, vrând parcă să sărbătorească și ei eliberarea Parisului. Necunoscând drumul, ne-am luat după mașinile militare care ne precedau, încrezându-ne în steaua noastră bună. Pe măsură ce ne apropiam de Paris, spectacolul era al unei bucurii din ce în ce mai debordante și din ce în ce mai frenetice. Mii de bărbați, femei și copii, masați de-a lungul șoselelor și străzilor, ne aclamau nebușește, făcându-ne mii de semne de bun venit, trimițându-ne sărutări. Urmam, fără să știm, somptuoasa mașină a lui Sir Arthur Tedder, adjunctul lui Eisenhower, și impozanta lui escortă de motocicliști, ceea ce ne dădea o importanță considerabilă în ochii spectatorilor. În viața mea n-am văzut atâtea fete frumoase ca pe șoselele care duceau spre Paris. Cum încetineam la un viraj, alergau spre noi, ne strângeau

măinile, aruncau flori în jeepul nostru. Înțeleg acum de ce Ulise și-a astupat urechile cu ceară ca să scape de sirene.

Lindbergh, Drake și noi

Firește, nu eram primii care ajunseserăm la Paris. Câțiva corespondenți care se alăturaseră Diviziei 2 blindate a generalului Leclerc și unor divizii americane intraseră înaintea noastră, dar noi eram, în orice caz, primii care pătrunseserăm pe șoseaua aceea. Datorită nouă, locuitorii cartierelor pe care le străbăteam aflau că Aliații își făceau intrarea în Paris. Entuziasmul manifestat față de noi ni s-a suit repede la cap și, în curând, am început și noi să strigăm, să gesticulăm, să salutăm și să râdem, ca și cum doar noi singuri am fi distrus toată armata germană. Și nu doar entuziasmul primirii mi s-a suit la cap. O tânără a cărei înflăcărare depășise, desigur, cele mai elementare cunoștințe de gravitație, ne-a azvârlit un măr mare roșu. În momentul acela, circulam cam cu 60 km pe oră și mărlul m-a lovit tocmai între ochi. Era cât pe aci să leșin. Când mi-am revenit, m-am întors ca să văd dacă o parte din creierul meu nu s-a împrăștiat în mașină. Nu se întâmplase nimic. Din fericire, fusesem atins în locul cel mai puțin vulnerabil. Mi-am urât totuși ca nici unei alte fete, oricât de fermecătoare ar fi ea, să nu-i treacă prin cap să-mi arunce o sticlă de vin în același fel.

Acest incident mi-a stricat, în mare parte, dispoziția pe restul traseului. De fiecare dată când vedeam un braț ridicându-se, mă trânteam instinctiv pe podeaua

mașinii și pierdeam astfel jumătate din spectacol.

Ce experiență minunată! Acum știu ce trebuie să fi simțit Lindbergh¹ când, după traversarea Atlanticului, a fost primit pe Broadway în delir, sau amiralul Drake, când a anunțat-o calm pe regina Elisabeta I: „Maiestate, depun la picioarele dv. Invincibila Armada!”² „M-am străduit să iau aerul obosit și lipsit de murgă al luptătorului, dar eram mult prea obosit ca să reușesc. Mi-am scos ochelarii de praf și i-am agățat în jurul gâtului, așa cum am văzut că făceau conductorii tancurilor, când voiau să respire puțin. Acest simplu gest a avut un rezultat extraordinar. Mulțimea nu se mai îndoia acum că noi eram adevărații eliberatori și aclamațiile au devenit frenetice. Am pierdut

¹ Pilotul american Charles Lindbergh (1902-1974) a executat, în mai 1927, primul zbor fără escale New York-Paris (33 ore).

² Corsarul englez Sir Francis Drake (c. 1540-1596) a luptat cu succes împotriva spaniolilor. El a luat parte activă și la distrugerea flotei spaniole „Invincibila Armada” (1558), pentru care a fost înnobitat de regina Elisabeta.

noțiunea realității timp de câteva zile. E un lucru tare frumos să ai o pușcă în mână, după ce lupta s-a terminat.

Ne-am purtat ca niște adevărați escroci, ba mai rău, ca niște profitori de război, trăgând foloase de pe urma unui entuziasm destinat adevăraților combatanți. Singura noastră scuză a fost că mulțimea pariziană era la fel de fericită ca noi. Și deodată, în fața noastră, a apărut săgeata sveltă a turnului Eiffel. Intram în Paris!

Ne-am oprit jeepul în mijlocul pieței Concorde și am fost imediat copleșiți de o masă de parizieni care se aruncau frenetic asupra noastră, ne strângeau mâinile, ne acopereau cu sărutări.

Parisul! Ce minunat oraș! Dar deodată mi-am dat seama că acest Paris nu era atât de fericit pe cât părea. Orașului îi era foame. Pentru prima dată în scurta mea carieră militară, am văzut oameni devorând biscuiții rației K, fără să schițeze un rictus de dezgust sau să amenințe că se duc să se plângă la intențentă.

Paris, 25 august 1944. Luptători din Rezistență pe străzile orașului eliberat

Păreau chiar că le plac. O fată încântătoare a ieșit din mulțime și ne-a întrebat dacă n-am putea să-i dăm puțină benzină. Dacă ar fi fost după mine, i-aș fi dat tot jeepul, chit că m-aș fi dus pe jos până la hotel, dar confrății mei au întors capul într-altă parte, prefăcându-se că nu înțeleg. Ea ne-a explicat, de data asta în englezește, că n-are cu ce găti. Nu existau nici gaz, nici electricitate, nici cărbuni. Ea avea un reșou cu benzină, dar nu și benzină. Nu voia decât câteva picături. Și, în același timp, a scos din sacul ei un mic flacon de parfum, întinzându-ni-l, cu un aer rugător. Am hotărât că o să aibă benzină, cu riscul de a mă bate cu camarazii mei și chiar cu întreaga armată americană. I-am umplut flaconul și ea ne-a mulțumit călduros, ca și cum i-am fi dăruit o canistră de 10 litri.

Dincolo de „Ritz“

De cum am intrat în Paris, ne-am lovit de două mari probleme ale momentului: hrana și combustibilul. Așa a fost apoi toată iarna. În pofida calmei lui frumuseți exterioare și a lipsei de cicatrici vizibile, Parisul a fost aspru lovit în timpul acelei lungi ierni 1944-1945. Doar acei dintre noi care s-au aventurat în afara hotelurilor rechiziționate și a popotelor au putut să-și facă o idee despre suferințele parizienilor în timpul interminabilelor săptămâni de aprovizionare inexistentă, de locuințe înghețate și de îmbrăcăminte insuficientă. Trimiși speciali veniseră și plecaseră, după două sau trei zile petrecute la Ritz. La întoarcere, scriseseră articole larg difuzate, în care afirmau că Parisul n-a suferit din cauza

războiului. Vorbeau despre ciorapi de mătase, despre marile case de modă, despre luxul acestui oraș intact, în comparație cu Londra devastată.

Dar, în afară de „Ritz“ și de alte hoteluri rechiziționate, care erau încălzite și aveau restaurantele bine aprovizionate, Parisul murise de frig. Parisul murea de foame și-i pizmuia cu amărăciune pe oaspeții lui. Propaganda aliată, radiodifuzată în special de la Londra, insistase timp de patru ani îndeosebi asupra faptului că alimentele vor sosi în același timp cu noi. Constituia principală ei temă. Bineînțeles că făgăduielile erau de bună credință. Nimeni nu-și dădea atunci seama, din păcate, de dificultățile pe care le vom avea de întâmpinat.

Invazia anglo-americană s-a transformat într-o urmărire fulger a armatei germane aflate în derută, ceea ce nu a permis Aliatilor să se oprească spre a hrăni Parisul. Ei trebuiau să nu piardă nici o clipă și să folosească toate mijloacele de transport motorizate pentru urmărirea și zdrobirea naziștilor. Un prim obiectiv al Aliatilor era sfârșitul cât mai grabnic al războiului. Or, Parisul, lipsit, în urma raidurilor aliate, de căile feroviare de comunicații, nu putea fi aprovizionat decât cu camioanele. Capitala trebuia deci să aștepte, necesitățile războiului primând asupra tuturor celorlalte. Când linia frontului s-a stabilizat în fața germanilor, care s-au oprit în cele din urmă, itinerarele de comunicații aliate erau atât de lungi, încât camioanele erau silite să meargă 24 ore din 24, pentru a asigura aprovizionarea uriașei armate a

ofensivei, aflată la mai multe sute de kilometri de coaste.

Totuși, un gest a fost făcut imediat după eliberare. S-au transportat alimente pe aerodromuri și câteva sute de camioane au fost destinate nevoilor populației civile. Dar nu era decât un gest. Parisul avea aproximativ patru milioane de locuitori, așa că ceea ce i se dădea nu reprezenta decât o picătură într-un ocean. Reacțiile clasice ale străinilor care citeau, la ei acasă, la căldurică, reportajele despre viața luxoasă din Franța, sunau cam așa: „De ce nu se descurcă francezii singuri?“

Să se descurce? Cu ce?

Când un om cade pe stradă și-și rupe un picior, îl informezi cu amabilitate că există un spital prin apropiere și că n-are decât să se ducă acolo, dacă vrea să i se dea îngrijirile necesare? Nu, îl ajuți să se ducă acolo, deoarece n-o poate face singur. Parisul se afla în această situație. Nu mai existau căi ferate, mijloacele motorizate de transport fuseseră luate de germani sau scoase din uz, trei milioane de oameni, elita națiunii, erau morți, prizonieri sau deportați, iar orașul n-avea nici un fel de rezerve alimentare. Când germanii au părăsit Parisul, în august, bufetele și depozitele erau goale. Aliții, sosind la Paris, au avut, la rândul lor, probleme mult prea importante de rezolvat, ca să se mai ocupe de aprovizionarea și alimentarea Parisului. E greu să le faci o vină pentru această atitudine. Viața soldaților aliați depindea de continuarea înverșunată a războiului.

Condițiile de viață în oraș, grele încă din timpul lunilor de vară, deveniseră înspăi-

mântătoare iarna. Nici măcar rația redusă de cărbuni, care ajunsese numai cât să nu moară de frig populația, în anii precedenți, nu s-a mai distribuit și, culmea, iarna aceea a fost cea mai aspră din ultimii 50 ani.

Noi n-am avut niciodată noroc cu vremea în timpul acestui război!

Francezii dărdăiau în hainele lor prea subțiri, stând la cozi interminabile, ca să-și capete rațiile, în fața magazinelor care n-aveau nimic de distribuit, înapoiindu-se seara în ghețaria apartamentelor lor. Puținele alimente care existau în oraș intrau, în cea mai mare parte, în mâinile speculanților de la bursa neagră. Existau, bineînțeles, cartele, dar cum să te hrănești cu o bucată de hârtie tipărită?... Cozi interminabile se întindeau în fața brutăriilor care, în cea mai mare parte a timpului, afișau: „N-avem făină. N-avem lemne. N-avem pâine“.

Demnitate în sărăcie

Nodul problemei îl constituiau, desigur transporturile. Toate liniile ferate care plecau din Paris fuseseră distruse înainte de debarcare. Atât de bine, încât întăriturilor germane concentrate în Olanda le-au trebuit mai multe săptămâni (în loc de câteva zile) ca să ajungă în regiunea debarcării. Nimeni nu și-a dat seama de perfecțiunea acțiunii de distrugere, decât când transporturile au devenit o problemă acută nu numai pentru dușman, ci și pentru noi.

Prețurile produselor erau astronomice, iar rațiile de cartofi, dimpotrivă, minuscule. Cărbunii n-aveau preț, Nu exista, de altfel, nici o repartizare oficială a lor,

doar în cazuri de boli grave sau de nașteri. Atunci oamenii primeau 50 kg. La lipsa cărbunelui se adăuga înghețarea barajelor alimentând generatoarele hidraulice, de unde lipsa de electricitate. Multă vreme, parizienii au rămas fără lumină, tocmai când zilele se scurtează și sunt cele mai mohorâte din tot cursul anului.

Gazul și electricitatea nu funcționau decât o oră dimineața, cât să-ți poți prepara micul dejun (presupunând că aveau ceva să pună la fiert), iar seara, după ora 17.30. Între timp, apartamentele erau atât de înghețate, încât era inutil să pui în funcțiune un radiator. Tot ce aveai mai bun de făcut era să stai în pat, dărdâind și binecuvântând eliberarea.

Gazdele noastre pariziene erau încântătoare. Făceau tot ce le stătea în putință ca să ne simțim bine, scuizându-se tot timpul pentru sărăcia lor. Parizienii, prost îmbrăcați și prost încălțați, în condițiile zăpezii și poleiului de afară, continuau să se ducă zilnic la lucru, cu o demnitate calmă. Ofițerii americani însărcinați cu redresarea industriei franceze, spre a ajuta producția de război aliată, se minunau de puterea de îndurare a muncitorilor francezi. Soseau la lucru în uzinele înghețate, cu minusculele lor gamele în care își aduceau bruma de mâncare. Munceau până la epuizare, până ce mâinile lor înțepenite nu mai puteau manevra nimic, până ce se îmbolnăveau. N-aveau ore regulate de lucru. Munceau pur și simplu cât puteau, pentru a încerca să compenseze lipsa celor trei milioane de francezi.

De aceea, oricine s-ar fi indignat citind reportajele despre viața luxoasă a parizienilor, scrise de meteori veniți să petreacă trei zile la „Ritz“. Ca să-și dea seama exact de starea lucrurilor, ar fi trebuit să trăiască lângă o familie franceză, care avea părintele mort, fratele într-un lagăr de concentrare din Germania și ceilalți membri ai ei adunați, dărdâind, în jurul unei mese pe care americanul sau englezul mijlociu n-ar fi acceptat-o nici pentru câinele lui.

La începutul toamnei anului 1944, asistasem la o ceremonie în cursul căreia generalul Eisenhower înmânase primăriei Parisului placa „SHAEF“¹, simbolizând admirația soldaților noștri pentru spiritul și curajul Capitalei. Era binemeritată. În timp ce generalul își rostea discursul, îi priveam pe francezii care îl înconjurau. În hainele și uniforme lor jerpelite păreau atât de săraci și nenorociți, încât am simțit cum mi se pune un nod în gât și m-am pomenit chiar că clipesc mai mult decât era normal.

Când s-a intonat imnul național, *Marseieza*, m-au trecut fiori pe șira spinării. Ochii francezilor străluceau ca diamantele. După ce muzica militară a încetat, ei au strigat într-un glas: „Trăiască Aliații!“... Simțeam gulerul parcă prea strâmt. Mi-am întins gâtul spre a mă elibera și am zărit nobila siluetă a Arcului de Triumf, conturându-se clar pe frumosul cer al Franței. ■

Prezentare și adaptare de Paul B. MARIAN

¹ Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force — Comandamentul suprem al Forței expediționare aliate.

LA 29 ANI: CONCURSUL LUNII APRILIE

• **IULIAN NICOLAE GHINOIU:** *Sunt elev la Școala normală Spiru Haret din Târgu Jiu. Doresc să particip la concursul organizat de revista dv. pentru a-mi reactualiza unele cunoștințe și pentru a afla lucruri noi.* • **TIBERIU CIOATĂ,** din Făurei: *Vă felicit pentru conținutul și grafica tot mai atrăgătoare și să vă dea Dumnezeu sănătate și putere de muncă pe măsura intențiilor și realizărilor ce ni le oferiți lună de lună.* • **Mă numesc NICOLETA MIHALI și am 22 ani. Sunt o simplă vânzătoare și locuiesc într-un oraș liniștit și simpatic, Carei. Am să spun doar un singur lucru: toți tinerii ar trebui să citească, măcar o singură dată, din acest Magazin istoric. Ar fi suficient, pentru că... pofta vine mâncând. • **IOAN MUREȘAN,** inginer silvic pensionar din Codlea: *Am rămas impresionat de inițiativa pe care ați luat-o, prezentând cititorilor revistei noul concurs, pe care majoritatea dintre noi îl așteptam.***

...Și multe, multe asemenea rânduri au sosit de la statornicii noștri prieteni, cititorii, pasionați de concursurile Magazin istoric.

Tuturor le mulțumim. La această ediție, organizată într-o nouă formulă de prezentare, am remarcat participarea preponderentă a tinerilor cititori: elevi, studenți și chiar... șomeri.

Este pentru noi un semn că *Magazin istoric*, acum când merge spre cel de-al 30-lea an al apariției sale, își menține tinerețea și, prin tinerii noștri prieteni, se bucură de noi și noi generații de cititori.

Au sosit pe adresa concursului aproape 900 de scrisori, dintre care 547 au fost cu răspunsuri exacte.

În urma tragerii la sorți, efectuate, ca și la alte ediții, în redacție, în ziua de 25 iunie a.c., au ieșit câștigători următorii concurenți:

MARELE PREMIU, ÎN VALOARE DE 150 000 lei, neimpozabil, oferit de publicația ANUNȚUL TELEFONIC, director domnul RADU ION POPESCU: GHERGHINA MARILENA, controlor, din Craiova.

Cele 5 **MENTIUNI**, constând în 5 **ABONAMENTE** pe un an la **MAGAZIN ISTORIC**, începând cu luna ianuarie 1997, au fost câștigate de:

• **POPESCU NICOLETA-MIHAELA**, din București.

• **MIHAI GIUREA**, colonel (r), din Brașov.

• **LADISLAU DESCHIDAR**, pensionar, din com. Remetea Mare, jud. Timiș.

• **LIVIU IONUȚ VOICU**, elev, *Clubul copiilor și elevilor*, din Găești.

• **DAN COMA**, profesor de matematică, din com. Vădăstrița, jud. Olt.

Îi felicităm atât pe câștigători, cât și pe toți participanții la *Concursul lunii aprilie*.

COPERTELE

① Castelul Sigmaringen (sus), reședința prințului Wilhelm de Hohenzollern-Sigmaringen, fratele mai mare al regelui Ferdinand al României, unde la 27 august 1916, seara, a ajuns „secretarul tainic de cabinet, Bassot”; interioare din castel: sala armelor (mijloc) și galeria cu portretele înaintașilor (*Misiune specială la Sigmaringen*, p. 3)

② Memoria oamenilor și faptelor a fost păstrată și prin intermediul creației artistice, evocatoare a vremurilor de demult; detaliu dintr-o icoană pe sticlă de pe valea Sebeșului de la mijlocul sec. XIX (*Tezaur istoric*, p. 2)

③ Serialul nostru consacrat unor iubiri celebre continuă. Într-un număr viitor veți putea citi despre slujnica Ecaterina, marea iubire a țarului Petru cel Mare, cel îndrăgostit deopotrivă și de un oraș: Sankt-Peterburg.

Clasat în 1990 pe lista patrimoniului mondial UNESCO, Sankt-Peterburgul a fost ridicat, în urmă cu aproape trei secole, de Petru cel Mare. Este unul dintre cele mai nostalgice orașe europene, unde întâlnești încăntătoare palate princiare, între care și cel al prințului Iusupov. În imagine, sala de operă în stil italian din incinta acestui edificiu și debarcaderul cu sfînci, de pe cheiul Nevei, așa cum le-a surprins echipa de la *Le Figaro Magazine*, în excelentul supliment prin care recomandă această Veneție a nordului publicului francez. (*Iubiri celebre*, p. 87)

④ În Evul Mediu meșterii din Limoges au pus monopol vreme de 300 ani pe arta decorativă a Franței. Probă stă și această sumptuoasă și rafinată anafoniță, o „vedetă” a orfăvrăriei emailate (o expoziție pe cele mai reușite piese din comorile executate de meșterii din Limoges a avut loc la Luvru, în primele luni ale acestui an – *Magazin istoric*, nr. 4/1996)

PLANȘELE

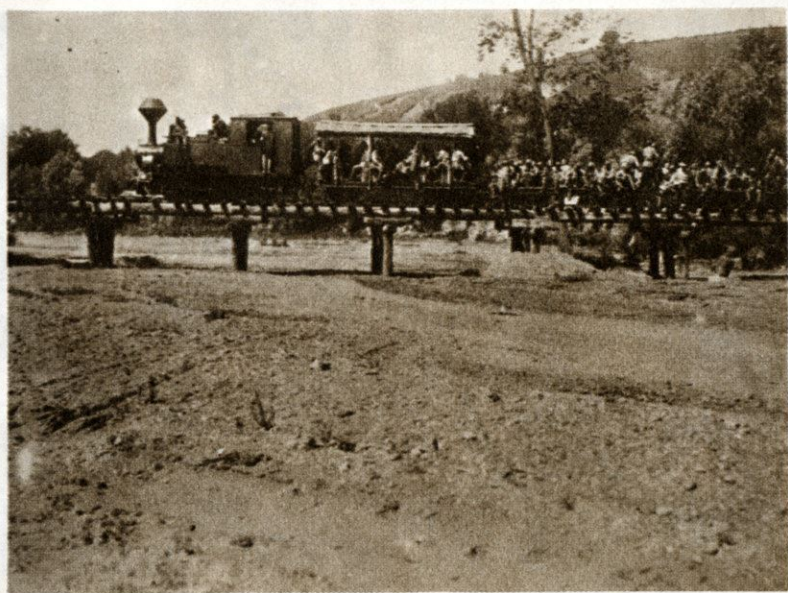
①②③④ **Album istoric inedit** – fotografii-document de pe frontul românesc din anii primului război mondial, aflate în colecția generalului Arthur Văitoianu (1864-1957), atunci comandant de Corp de Armată și păstrate în fondurile Arhivelor Statului din București. **Planșa ①** Generalii A. Văitoianu (sus, în prim-plan) și Alexandru Mărgineanu jos, (primul din dreapta), cel care a comandat atacul de la Mărăști. **Planșa ②** Regele Ferdinand (x) și principele Carol (xx), cu un grup de generali, primind defilarea trupelor (sus) și un instantaneu... mondeno-cazon. **Planșa ③** Regina Maria (în centru) la o slujbă de pomenire a celor căzuți la datorie (sus) și un tren cu soldați îndreptându-se spre front. **Planșa ④** Între două bătălii: curățatul armelor (sus) și instalarea tunurilor grele pe poziție de luptă. (*1916. Ecuri franceze la intrarea României în război*, p. 5.)

Album istoric

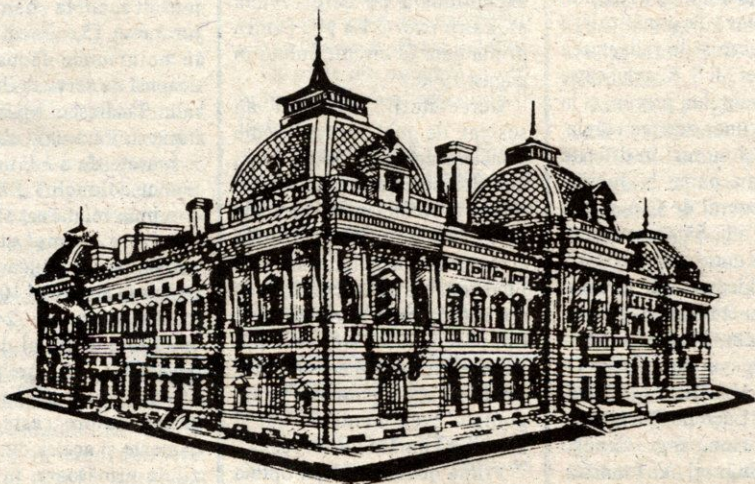

**Istoria
bancare**

**civilizației
românești**

AUGUST 1944:

GUVERNUL DIN SUBSOL

„Viața Băncii Naționale a României în acei ani s-a confundat cu însăși viața țării..., istoria Bătrânei Doamne a fost însăși istoria țării, căreia i-a împărtășit și «bucuria și amarul»“.

Atunci când făceam această apreciere (Magazin istoric, nr. 3/1996) aveam în vedere dramaticele evenimente ale războiului de reîntregire din 1916-1918, dar, cum s-a văzut și din ultimele episoade

ale serialului nostru, ea rămâne valabilă și pentru perioada celui de-al doilea război mondial. Iar faptele pe care le vom povesti în continuare nu fac decât să confirme acest lucru.

„Către orele 14, Palatul deveni pustiu“

„Miercuri, 23 august 1944 [ora] 18-24. În acest timp – în birourile Casei Militare – în prezența Maiestății Sale Regelui, se procedează la constituirea noului guvern și la redactarea Proclamației M. S. Regelui către Țară, a guvernului, precum și la întocmirea unor decrete regale. Amnestie și numiri în diferite posturi. Iau parte la lucrări domnii: general de C.A. [corp de armată] adj. Sănătescu Constantin, general Mihail Gh., general Aldea Aurel, general Litanu, general Anton, general Dombrovski, Mocsonyi Styrcea, Niculescu-Buzești, D.D. Negel, V. Vasiliu, col. Ulea, Bălăceanu, Lucrețiu Pătrășcanu, Titel Petrescu, ing. Ceaușu [Emil Bodnăraș], V. Ionescu, dir[ectorul] Radiodifuziunii, Pogoneanu, lt. col. Răuță, lt. col. Niculescu Ștefan, din M. St. Major, c-dor Udrișchi, cpt. c-dor adj. Gherghel, Camil Dumitrescu și alți diferiți funcționari din Ministerul afacerilor externe, precum și adjutantul regal de serviciu col. adj. Emilian Ionescu și maiorul Anton Dumitrescu, ajut[orul] cd.[comandantului] Bat[alionului de gardă] regal...”

Joi, 24 august. 3.30. M. S. Regele se deplasează cu mașina la Tg. Jiu (Pirotehnia armatei – Bumbești-Valea Sadului) pe itinerariul: Alexandria-Caracal-Craiova-Filiași, fiind însoțit de domnii: Ioanițiu, căpitan Vergotti, sublt. rez. Negroponte, maior Dumitrescu, ajutorul de comandant al Batalionului de gardă regală, colonelul adjutant de serviciu Emilian Ionescu, consulul Bălăceanu și cpt. c-dor adj. Gherghel“.

Cititorii își reamintesc probabil acest amplu pasaj extras din registrul de audiențe de la Palatul Regal, document de o importanță excepțională pe care revista *Magazin istoric* l-a pus pentru prima dată în circuit public în august 1990.

Cercetătorii perioadei au sesizat de mai multă vreme caracterul contradictoriu al unora dintre sursele documentare referitoare la evenimentele din zilele de 23-24 august 1944, îndeosebi al relatărilor memorialistice¹. Dat fiind faptul că sursele utilizate de noi sunt în mare parte de acest tip, pasajul citat aici capătă o valoare cu totul specială, indicându-ne atât o parte din protagoniștii evenimentelor, cât și momentul intrării lor „în scenă“.

Prima mărturie (după opinia noastră cea mai exactă) poartă semnătura locotenent-colonelului *Octavian Răuță*, șeful statului major al Comandamentului transmisiunilor, chemat la Palatul Regal la scurt timp după arestarea demnitarilor antonescieni, pentru a asigura legăturile telefonice ale noilor autorități cu toate zonele țării. El a rămas în tot cursul nopții de 23/24 august și în dimineața zilei de 24 în incinta Palatului. Dar iată ce povestește el: „Când am ieșit din adăpost, Palatul devenise de nerecunoscut: Casa nouă și o aripă a Palatului – distruse. În aripa Crețulescu, unde lucram, am găsit totul vraște – geamurile sparte, mobilierul răsturnat, ușile căzute, covoarele smulse de la locul lor. Moloz, praf, fum. Morți și răniți, mai cu seamă din rândul

militarilor din batalionul de gardă. În funcțiune nu mai rămăsese decât un singur telefon...”

Către ora 14, Palatul, care până în clipa bombardamentului era foarte animat, deveni pustiu. O parte din guvern se refugiase într-alt loc. Nu știam unde. În jurul orei 15, nu mai rămăsese în holul unde făcusem toată noaptea de serviciu decât generalul Sănătescu. Mi-a spus să-l însoțesc. Părăsea și el Palatul...”

Înainte de a-l lăsa pe locotenent-colonelul Răuță să-și continue relatarea, să facem o precizare: primul atac aerian german asupra Bucureștilor s-a produs în intervalul 10.50-12.20, în dimineața de 24 august, continuat de un al doilea raid devastator, între orele 15.00 și 15.45. (Vezi amănunte semnificative despre ceste bombardamente și acelea din nopțile și zilele următoare, în *Magazin istoric*, nr. 7/1974).

„Împreună cu generalul Sănătescu – reia firul povestirii O. Răuță – am părăsit Palatul, strecurându-ne, nu fără pericol, pe Victoriei în jos, spre Prefectura Poliției Capitalei. Străzile răsunau de împușcături. Un alt stol de avioane se năpustise asupra orașului. Ne-a fost dat să ne trântim mereu la pământ și să ne adăpostim. Un colonel însoțea un civil, dar nimeni nu bănuia că acel civil era primul ministru. Am ajuns la Prefectură [în Calea Victoriei, lângă actualul Magazin Victoriei – n.n.]: nimeni nu ne-a oprit la intrare, nimeni nu ne-a întrebat cine suntem și ce vrem. De altfel, nici nu era cine să ne întrebe. Clădirea era pustie. Generalul Sănătescu a intrat nestânjenit în cabinetul prefectului. M-a trimis apoi pe mine să cercetez subsolul, să văd cum e, dacă e cineva pe acolo. Am coborât la subsol – acolo aceeași

¹ O ultimă discuție amplă și argumentată pe această temă, vezi în Gheorghe Buzatu, *România în războiul mondial din 1939-1945*, Iași, 1995, pp. 155-171.

pustietate. M-am întors. L-am găsit pe generalul Sănătescu vorbind la telefon. Când a terminat, i-am raportat situația. *«Mergem, mi-a spus, în adăpostul de la Banca Națională»*. Am ieșit și, traversând pasajul Victoriei, am ajuns la Banca Națională [subl. ns.]. Adăpostul unde am coborât era peste măsură de aglomerat de familiile care se refugiaseră aici. Tabloul era dezolant. Într-o altă latură a adăpostului, generalul Sănătescu s-a întâlnit cu Grigore Niculescu-Buzești, Mocioni-Stârcea și generalul Aldea“.

O primă remarcă: toate cele trei persoane întâlnite de primul ministru la Banca Națională figurează în registrul de audiențe ca prezente la Palat între orele 18 și 24, în seara de 23 august, ceea ce ar presupune că ele se întâlniseră în mod deliberat în subsolul B.N.R., adăpostul antiaerian de aici fiind avut în vedere ca un posibil sediu provizoriu al guvernului.

Din Jurnalul primului ministru

Cum avea să consemneze acele momente în *Jurnalul* său primul ministru de atunci? Să-i dăm cuvântul. Iată ce a reținut cu privire la ziua de 24 august și cele următoare: [Dimineața], „prăpădit de oboseală, abia am găsit timp două ore să mă odihnesc puțin, fiind trezit de zbârnăit de avioane. Erau avioane germane, care au început, de la ora 9 [corect, de la 10.50 – n.n.], să bombardeze centrul orașului și în special Palatul.

Nu mai era chip de lucrat din cauza alarmelor permanente, căci aviația germană bombarda neîntrerupt. Ne-am mutat din Palat în

adăpostul Băncii Naționale, care era mai sigur, dar nici aici nu puteam să lucrăm. Am luat legătura cu șeful Marelui Stat Major și ministrul de război și am decis să ieșim din oraș, pentru a avea liniștea necesară lucrului.

Cu parte din membrii guvernului, ne-am luat reședința la Bolintin...

26 august 1944 (sâmbătă). Primul Consiliu de Miniștri ținut la Bolintinul din Vale; ne ocupăm de chestiunile interne și operative...

27 august 1944. Am revenit la București, lucrând în subsolul Băncii Naționale. Nu ne mai temem de trupele germane, care în cea mai mare parte au fost dezarmate...

28 august 1944. Am organizat comisia ce va merge la Moscova pentru semnarea armistițiului...

29 august 1944. Comisia a plecat cu avionul la Moscova...

30 august 1944. Întrucât nici aviația germană nu ne mai deranjează, am părăsit subsolurile Băncii Naționale pentru a ne instala la Ministerul economiei naționale [în Calea Victoriei, colț cu str. lt. Dumitru Lemnea – n.n.], unde hotărâm să ținem zilnic Consiliu de Miniștri...

Interesantă ni se pare și relatarea generalului Aurel Aldea, noul ministru de interne în guvernul format la 23 august. Seara, după ora 24 – consemnează într-o relatare *inedită* –, a plecat de la Palat, iar dimineața, în 24 august, s-a prezentat la Ministerul de interne, pentru a-și prelua postul. Micul ceremonial al prezentării subalternilor a fost întrerupt de primul bombardament german, deci totul a avut loc în jur de ora 11.00. „De la

președintele de Consiliu [Sănătescu – n.n.] nici o dispoziție“, notează el. S-au dus la Comandamentul Militar al Capitalei, de unde, în jurul orei 16.00, a plecat în căutarea generalului Sănătescu. „Străzile și Piața Palatului – pustii, Palatul grav avariata. Locuința regelui, unde fuseseră arestați Antoneștii, era complet distrusă...

Am găsit pe generalul Sănătescu în adăpostul Băncii Naționale. Mai erau foarte multe persoane. Din guvern: g-ralul Potopeanu și dl. Negel. Toată lumea era în panică. După multă insistență și în mare discreție am aflat că guvernul va pleca către seară în comuna Bolintinul. Era singurul drum liber spre vest...

Spre seară am plecat spre Bolintin, însoțit de câțiva ofițeri pe care îi aveam în cabinet. Aproape de ieșirea din oraș, col. Dămăceanu aștepta în drum. M-a însoțit și el la Bolintin.

A doua zi de dimineață (25 VIII), primul Consiliu de Miniștri: gl. Sănătescu, gl. Aldea, gl. Potopeanu și D. Negel. De soarta celorlalți miniștri nu se știa mare lucru. Nici o hotărâre importantă. După trei zile, pericolul pentru București era îndepărtat. Guvernul și-a luat sediul în Capitală. Lucra în subsolul Băncii Naționale a României, pentru a nu fi stânjenit de alarmele aeriene.

Se ia în considerare formarea comisiei [delegației – n.n.] care să plece la Moscova pentru încheierea armistițiului. Președinte – L. Pătrășcanu...

În câteva zile, adică la începutul lui septembrie, Consiliul [de Miniștri] începe să lucreze în palatul Ministerului economiei naționale...”

(Va urma)

**Cristian PĂUNESCU,
Marian ȘTEFAN**

AUGUST
1946

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC ÎN BUCUREȘTI,

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

- La posturile române de radio, transmisiune directă, vineri 2 august, între orele 18.00-19.30 și 22.30-23.20, de la Metropolitan Opera din New York, a operei Flautul fermecat, de Mozart, cu soliștii Alexander Kipnis, Nicola Moscona, Nadino Conner, John Brownlee; conducerea muzicală Bruno Walter.

- La 10 august, filiala ARLUS din Constanța organizează pe bricul „Mircea” o excursie în largul Mării Negre și un mare bal la bordul vasului. Diferite atracții, bufet, muzică – anunță ziarele – „fac din acest bal cel mai frumos eveniment artistic al anului”.

- Delegația permanentă a PNT-Maniu, anunță Dreptatea, întrunită în ședință în zilele de 7 și 8 august a.c., a ales pe Virgil Venianim, Corneliu Coposu și N. Pascu ca secretari generali adjuncți ai partidului, iar pe Emil Ghilezan în funcția de casier adjuncț.

- „M.S. regele Mihai I – scrie același ziar – a primit în ziua de sâmbătă 17 august a.c. două brevete de pilot: turism clasa a II-a internațională și transport public, înregistrate în controalele aeronauticii noastre sub numerele 2121 și 64. Datorită posesiunii acestor brevete, M.S. regele poate pilota orice avion de turism sau avion multimotor pe orice rută aeriană, atât la noi în țară, cât și pe traseu internațional”.

- Ministerul finanțelor întocmește un proiect de decret lege prin care Institutul general de

Deschidem cronică lunii august 1946 cu câteva considerații ale lui Albert Einstein reproduse de *Timpul* din 4 august, în ajunul împlinirii unui an de la bombardamentul atomic american asupra Hiroșimei (6 august 1945).

„Pentru a întrona pacea durabilă în lume trebuie să fim generoși și să aducem la cunoștința lumii întregi cele ce știm despre forțele naturii, după ce vom fi luat măsuri efective împotriva abuzurilor de aceste forțe.

Trebuie să ne supunem unei autorități necesare pentru securitatea omenirii.

Trebuie să fim conștienți că nu putem activa simultan și pentru război și pentru pace”.

Pentru organizarea păcii se „activează” intens la Paris, în cadrul Conferinței ce-și desfășoară lucrările în Palatul Luxemburg (vezi cronică noastră din numărul trecut al revistei).

Cum este și firesc, ziarele bucureștene acordă o atenție deosebită acestui important eveniment politico-diplomatic postbelic. Cu atât mai mult cu cât România este invitată să-și prezinte poziția în fața reprezentanților națiunilor întrunite în conferință.

În acest scop o delegație guvernamentală, condusă de Gh. Tătărescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe, pleacă la Paris duminică 11 august. Călătoria se face cu patru avioane. În primul, care decolează la ora 6.45 de pe aeroportul Băneasa, pilotat de Băzu Cantacuzino, se află Gh. Tătărescu, Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul justiției, Gh. Gheorghiu-Dej, ministrul comunicațiilor, Ștefan Voitec, ministrul educației naționale, I. Gh. Maurer, subsecretarul de stat al comunicațiilor. Toți sunt însoțiți de soții. Delegația română, după cum notează *Dreptatea* din 14 august, este alcătuită din „52 persoane, dintre care 41 delegați și experți și 11 doamne”.

Dar... avionul în care călătorește Gh. Tătărescu are ghinion. O pană de motor îl determină pe pilot să hotărască aterizarea la Sibiu. Un alt avion sosește de la București cu o echipă de mecanici care să repare avaria. Gh. Tătărescu nu mai așteaptă și pleacă cu al doilea avion.

Martă 13 august, la orele 16.07, șeful delegației române este invitat să ia cuvântul în plenul conferinței. Corespondentul Agerpres care transmite știrea, reluată între altele și de *Semnalul* din 15 august, subliniază că președintele ședinței, reprezentantul S.U.A., Byrnes, „a invitat imediat delegația română, contrariu cu ceea ce s-a întâmplat în cazul Italiei, care a fost lăsată să aștepte cincisprezece minute”.

Grădiniță de copii a Apărării Patriotice

Să reținem din relatarea reporterului ziarului *Ultima oră* despre ședința Conferinței în care „România a apărut la «bara justiției mondiale»“.

Este ora 16.12 minute, când Gh. Tătărescu urcă la tribună. „Vocea, puțin șovăitoare la început, devine repede hotărâtă, pentru ca la mijlocul cuvântării d. Tătărescu din fața Conferinței să nu mai rămână nimic dator oratorului de mare clasă pe care-l cunoaștem din Parlament.

Distincția personală a șefului delegației noastre, vocea fermă, plină, care umple sala Luxemburgului, Crucea «Legiunii de Onoare», care-i strălucește pe piept, rostirea impecabilă a francezei, autoritatea politică a vorbitorului, unul din rarii «supraviețuitori» ai vechilor regimuri, reprezentând tocmai efortul conștient al României de a se încadra în noile condiții de viață ale lumii, sunt factori care treptat întorc hotărât zarurile de partea României“.

Pe lângă știri și relații privind mersul lucrărilor, ziarele bucureștene prezintă Conferința și din laturile sale mondene. Astfel, *Liberalul* din 2 august își informează cititorii „că delegatul Chinei a adus cu sine un evantai de ivoriu cizelat care a stârnit admirația vecinilor săi“. La o ședință, „d-na Bidault (soția premierului francez), în tribuna invitaților de marcă, purta un elegant taior albastru închis și era încadrată, din întâmplare, de alte două invitate de marcă, îmbrăcate una în alb și cealaltă în roșu, încât au format împreună un elegant tricolor francez“.

În fine, la o altă ședință, V. M. Molotov este vedeta momentului: „sosind cel dintâi în hemiciclu, a fost imediat asaltat de fotografi, iar când s-a urcat la tribună să-și rostească cuvântarea i s-a făcut o manifestație de mare simpatie. Dintre toți oratorii, delegatul sovietic a vorbit în felul cel mai viu și mai convingător.

În timpul când interpretii s-au succedat la tribună pentru a traduce discursurile delegațiilor, d. Molotov făcea desene și acoperea foi de hârtie cu semnături ce reprezintă adevărate comori pentru colecționarii de autografe“.

La împlinirea a doi ani de la actul de la 23 august, în Capitală are loc o demonstrație a populației, în Piața Victoriei. În tribuna oficială se află regele, primul-ministru, membri ai guvernului, reprezentanții Națiunilor Unite, patriarhul, corpul diplomatic ș.a.“

Defilează armata, muncitorii, femeile, copiii, sportivii. „Un biciclist, avangarda unei delegații în marș oștășesc — notează reporterul *Scânteii*,

Cronică mărunță

asigurări al funcționarilor publici este autorizat să contracteze un împrumut de 10 miliarde lei la Casa de Depuneri. Împrumutul este destinat aprovizionării salariaților publici cu lemne de foc și va fi rambursabil în 8 rate lunare.

- Se înființează prima Societate română de psihoterapie; prof. dr. C.I. Urechia — președinte de onoare, dr. C. Vlad — președinte, dr. I. Popescu-Sibiu, Justin Neuman, C. Retezeanu — vicepreședinți, L. Berghoff — secretar general.

- Unități de alimentație publică în București: 410 restaurante, 420 bodegi, 320 birturi, 500 măcelării, 240 mezelării, 160 pescării, 130 lăptării, 60 brânzării, 120 băcăni, 25 depozite ouă.

- Pentru orfanii de război din Giurgiu, Apărarea Patriotică inaugurează o cantină la care pot lua masa 25 de copii. De asemenea alți 40 copii primese îmbrăcămintă.

- Din rubrica Omul bine informat știe că a ziarului România liberă: taxele comunale la bariere pentru produsele alimentare au fost suspendate; funcționarii publici și delegații sindicatelor se vor bucura de o reducere de 50 la sută pe liniile aeriene ale Societății TARS; taxele și amenzile la legea circulației s-au mărit de 50 de ori; azilul „Vatra luminoasă“ a trecut în proprietatea statului; la 23 august se va da o amnistie penală; au fost sigilate de către poliția comună a Capitalei câteva fabrici clandestine de covrigi.

**AUGUST
1946**

Accident auto
la Otopeni

Cronică mărunță

• Se stinge din viață, la Sinaia, tânăra actriță Anișoara Ciuley-Buescu, despre care Ultima oră scrie: „Abia își terminase conservatorul cu excepțională calificare, abia începuse să-și lucreze mai temeinic rolul din Visul unei nopți de vară, premiera hotărâtă pentru Odeon, teatrul pe care însuși tatăl artistei – d. inginer Liviu Ciuley – îl înalță pe bulevardul Take Ionescu, și soarta a hotărât altfel.

Pe cea mai elegantă scenă românească, părintele îndurerat nu va mai vede jucând decât pe cel de-al doilea al său copil, tânărul de mare talent Liviu Ciuley, iar la Sinaia tuturor frumuseților și tuturor durerilor, pe măsura de noapte a celei care s-a dus va rămâne neterminat rolul din Visul unei nopți de vară.

• Cresc depunerile la CEC. La 31 iulie 1946, totalul depunerilor era de 202,3 miliarde lei, din care 49,6 miliarde – economii pe librete și 152,7 miliarde – cecuri. La 31 decembrie 1945, depunerile erau de 91,2 miliarde lei.

• F. Calafeteanu, în Ultima oră, despre vitrinele Capitalei. „Vitrinele bucureștene, bogate în fanateza cifrelor și în lărgime, rămân totuși niște reproșuri permanente ce zămbesc dureros de amar trecătorilor care cunosc un trecut mai fericit și care astăzi le sfidează sau se tem să se apropie de ele.

Vitrinele, goale ca și sufletul trecătorului, așteaptă – acestea se vede după chenarul lor aproape totdeauna roz – clipe în care muștele, nenumăratele muște ale

din 26 august – furat de întâlnirea atâtor figuri scumpe (trecea prin fața tribunei oficiale – *n.I.L.*), prea atent asupra tribunei, a comis singura greșeală pe care nu trebuia s-o comită în momentul acela: a căzut de pe bicicletă“.

O altă scenă, din tribuna oficială, surprinsă de același reporter: „Generalul-colonel Susaikov – locțiitorul președintelui Comisiei Aliate (sovietice) de Control – oferă un foc ostășesc țigării M. S. regelui; cu focul ascuns între palme de soldat obișnuit cu vânturile“.

Exprimându-și – după cum scrie același ziar – „marea dragoste care există între guvern și popor“, muncitorii de pe tot cuprinsul țării fac următoarele daruri, primite de primul-ministru, în Gara Filaret, la „23 august, pe-nserat“: 19 cazane petrol, 1 automotor, 13 locomotive, 91 vagoane marfă, 15 vagoane călători, 1 pod metalic, 1 compresor, 1 tren atelier, 4 vagoane de grâu, 50 vagoane cu cărămidă, 11 vagoane cu cărbuni, 5 vagoane cu lemne.

Campania pentru apropiatele alegeri este în plină desfășurare. O campanie tensionată, semnalându-se incidente în felurite localități.

Astfel, la Turnu Severin, „un grup de circa 30 de agresori, însoțiți de 2 elemente înarmate“ – consemnează *Liberalul* din 1 august – au devastat sediul PNL-Brătianu. Cele întâmplate la Turnu Severin, „alăturate celor ce se produc în fiecare zi în alte colțuri ale țării, nu vin decât să ilustreze, o dată mai mult, și tactica de luptă a fenedului și rostul d-lui Teohari Georgescu la Ministerul de interne.

Aceasta este imaginea exactă a stărilor noastre interne – continuă *Liberalul*; în timp ce guvernul se străduie să acrediteze impresia că opozițiunea pregătește teroare, elementele sale de încredere o exercită pe scară întinsă, sub oblăduirea celui ce ar fi sortit să apere ordinea și să asigure libertățile.

Acesta este climatul în care se pregătesc alegerile și acesta este felul în care guvernul își îndeplinește solemnele obligațiuni internaționale“.

Se stinge din viață, la 22 august, Victor Antonescu (n. 1871), fruntaș liberal, om politic, diplomat, avocat, doctor în științe economice la Paris. În 1914-1916 și 1933-1935 a fost ministru de justiție, apoi ministru de finanțe (1916-1917, 1935-1936) și al afacerilor străine (1936-1937). Între 1917 și 1921 a fost ministru plenipotențiar al României la Paris.

La ceremonia funerară rostesc discursuri prof. Al. Lapedatu, Jean Paul Boncour, ambasadorul Franței, și Virgil Mănescu, din partea

Distrații
bucureștene:
la strand...

...și la Bariera
Vergului

tineretului național liberal. „Marele dispărut – arată acesta – avea o singură pasiune: dragostea de țară, servirea ei cu toate forțele, fără preocupări și șovăire, fără compromisuri, într-o continuă încordare, care sparge biruitor orice greutate, fără a lăsa nici o vrăjmașie, răstoarnă orice eveniment advers.

Minunate calități ale unui om, ale unei epoci, dominate de porunca demnității și libertății naționale“.

Rămășițele pământești ale lui Victor Antonescu sunt înhumate în comuna Vitănești, jud. Teleorman, alături de soția sa, Eliza.

Un premiu semnificativ – scrie revista *Femeia și căminul* – este instituit de Asociația Presei Străine din Hollywood: „Premiul Păcii Mondiale“. El este atribuit colonelului Jack L. Warner, șeful de producție al studiourilor „Warner Bros“, pentru filmul *Hitler trăiește?*, realizat în Germania, unde s-a aflat la invitația generalului Eisenhower.

La ceremonia de premiere, desfășurată la Beverly Hills Hotel, colonelul J. L. Warner a mărturisit: „Când m-am întors, am vrut să spun fiecărui om care mi-a ieșit în cale:

Adu-ți aminte!

Adu-ți aminte mâine, anul viitor și peste 20 de ani.

Adu-ți aminte că acest război nu a adus nimic nou, decât cea mai cumplită urgie a tuturor timpurilor“.

Să încheiem cronica noastră din această lună august din urmă cu scrise ca amară ironie de *Liberalul* din 30 august.

„Fantezia și personalitatea ziaristului stipendiat se pot manifesta în voie, prin variațiuni de vocabular, floricele de stil și greșeli de ortografie. Fiecare este liber să pună majusculă după punct, sau să nu o pună, în funcție de orientarea lui politică, după cum fiecare ziar are dreptul să facă paginația bine sau prost, tot în funcțiune de partidul pe care îl reprezintă. Esențialul, cu alte cuvinte, se desfășoară sub semnul libertății. Impus este numai accesoriul și anume ideea, sau cum i se spune în termeni moderni – lozinca.

Astfel – continuă ziarul amintit – marți și joi este «zi de critică». În aceste zile presa fenedistă dojenește dragălaș și amical guvernul, în numele opiniei publice, arătându-i că tot ce a făcut e sublim, perfect, incomparabil și colosal, dar că mai rămân de rezolvat mici probleme fără importanță, ca problema pâinii, a apei, a salubrității etc.“ ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică mărunță

Capitalile, nu-și vor mai așterne genialitatea grafică pe oglinzile lor.

Nu mai vitrinele giuvaergilor, absolut inaccesibile muștelor, păstrează bogăția bijuteriilor atât de mult râvnite de unii. Această poate din cauză că aurul nici nu se mănâncă, nici nu se îmbracă, ci numai se vinde“.

• Același ziar semnalează și un debut de excepție: „Literatura dramatică autohtonă s-a îmbogățit cu o lucrare remarcabilă, opera unui debutant cărui specialiști îi prevăd o excepțională carieră.

Este vorba de comedia de moravuri *Bal în Făgădău*, viitoarea premieră a Teatrului Comediei, care va alina la rampă o distribuție care prin număr și valoarea componentelor săi se anunță de-a dreptul senzațională.

Numele tânărului autor este Aurel Baranga.“

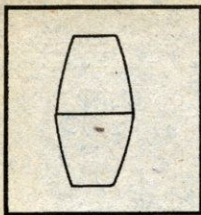
În distribuția piesei: Gr. Vasiliu-Birlic, C. Antoniu, Al. Giurgaru, Ion Talianu, Niky Atanasiu, Niculescu-Buzău, Vasile Lăzărescu, Florica Demion, Dina Mihalcea, Lulu Savu.

• Joi 8 august, orele 20.00, la restaurantul „Luzana“, are loc masa comună a foștilor internați politici antifasciști din lagărul de la Caracal.

• La 26 august se împlinește un an de la încetarea din viață a popularului actor Constantin Tănase, marele animator al revistei românești.

Prietenii, admiratorii și foștii angajați ai Teatrului „Cărbăuș“ organizează un pelerinaj la mormântul din cimitirul Bellu al inegalabilului artist.

ANSAMBLUL DE LA TÂRGU JIU – BUN DE UTILITATE PUBLICĂ

Am urmărit în numărul trecut al revistei, cum s-a încercat în urmă cu aproape cinci decenii distrugerea *Coloanei fără Sfârșit* de la Târgu Jiu, unul dintre elementele de bază – alături de *Masa Tăcerii*, *Poarta Sărutului* și spațiul interior – al ansamblului conceput de Constantin Brâncuși pentru cinstirea memoriei eroilor gorjeni căzuți pentru apărarea țării în primul război mondial.

Tentativele de distrugere a acestui monument, comoră a artei moderne, au fost sortite eșecului. Dar ele n-au rămas fără consecințe.

Deși nu s-a reușit dizlocarea *Coloanei*, în urma presiunilor la care a fost supusă, tija sa interioară s-a corodat. De asemenea, suprafața exterioară a fost deteriorată. În anii '60-'70 *Coloana* a fost remetalizată de două ori. Totuși procesul degradării monumentului a continuat.

La fel și degradarea celorlalte elemente componente ale Ansamblului, *Masa Tăcerii*, *Poarta Sărutului*, sau cele două parcuri. *Nimeni, în acei ani ai dictaturii comuniste, nu și-a asumat grija restaurării acestui Ansamblu Monumental, intrat demult în tezaurul artistic al umanității.*

Abia după decembrie 1989, odată cu constituirea Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși, în 1991-1992, a demarat și *Proiectul* de restaurare, amenajare, punere în valoare și conservare a Ansamblului Monumental Brâncuși de la Târgu Jiu.

Într-o expunere de motive a Guvernului României din 11 mai 1992 (semnată de președintele Academiei Române și de ministrii culturii, lucrărilor publice și amenajării teritoriului, apărării naționale, justiției, economiei și finanțelor și, respectiv, bugetului, veniturilor statului și controlului financiar) se solicita Parlamentului României aprobarea bazei legale pentru protejarea monumentelor brâncușiene de la Târgu Jiu, prin declararea Ansamblului drept „bun de utilitate publică, de interes național”.

Axa constituită din *Masa Tăcerii*, *Poarta Sărutului* și *Coloana fără Sfârșit* – se menționează în document – reprezintă simbolul recunoștinței națiunii române față de jertfa eroilor căzuți în Războiul de reîntregire a neamului, din anii 1916-1918.

Ansamblul, constituit din monumentele propriu-zise, parcursul care le leagă și zona înconjurătoare, a fost depersonalizat progresiv prin

menținerea circulației rutiere și feroviare de tranzit care traversează axa, prin anularea scării ansamblului generată de realizarea unor blocuri de locuințe și dotări, în anii '80, și prin ridicarea unui dig uriaș între *Masa Tăcerii* și râul Jiu.

Monumentele propriu-zise erau în pericol agravat de degradare, în mod deosebit *Coloana fără Sfârșit*, din lipsa oricărei preocupări, a mijloacelor financiare și a unei zone de protecție înconjurătoare.

Constituite în 1991-1992, *Fundația Internațională Constantin Brâncuși*, cu sediul la București, și *The Constantin Brâncuși International Foundation, Inc.*, cu sediul la New York (ca și filiala ei română cu sediul la București) au statutul de organizații neguvernamentale, apolitice, nonprofit și scopul de a restaura, de a amenaja și pune în valoare Ansamblul. Președintele și fondatorul acestora este dr. Radu Varia, cunoscut critic și istoric de artă, autorul unei lucrări fundamentale dedicate lui Constantin Brâncuși, apărută la Rizzolli International, în Statele Unite, precum și în Franța și Japonia. La 5 mai 1992, la invitația președintelui Academiei Române, autorul acestei lucrări a conferențiat în aula înaltului for, expunând pentru prima oară stadiul în care se află ansamblul de la Târgu Jiu și marile linii ale proiectului Fundațiilor, expunere transmisă în direct de Radiodifuziunea națională.

Fundațiile elaborează studiile, cercetările necesare pentru realizarea acestui vast *Proiect* și participă la restabilirea echilibrului întregului ansamblu din punct de vedere urbanistic, funcțional și ideatic, așa cum a fost conceput de marele artist. Lucrările de punere în valoare a întregului Ansamblu sunt identificate prin documentații de urbanism și amenajarea teritoriului, aprobate potrivit legii.

„În vederea trecerii la pregătirea documentațiilor necesare – se arată în încheierea expunerii de motive – supunem spre aprobare proiectul de hotărâre pentru adoptarea proiectului de lege privind declararea drept cauză de utilitate publică, de interes național, punerea în valoare a Ansamblului Monumental, Calea Eroilor, realizat de Constantin Brâncuși în municipiul Târgu Jiu, județul Gorj”.

Vom putea vedea în numărul viitor al revistei cum au decurs dezbaterile din Senat și Camera Deputaților pentru adoptarea legii privind protecția ansamblului monumental de la Târgu Jiu. ■

Nicolae Suțu s-a născut la Arnăuțchioi, în octombrie 1798, ca întâiul copil al lui Alexandru Suțu, cel din urmă domn fanariot al Valahiei (1818-1821). Alături de frații și verii săi din familia Aristarhi, tânăra beizadea își face complicata educație de viitor domn; pe lângă limbile occidentale și cele orientale, literatură, muzică, economie politică el deprinde și acel comportament disimulat, închis și ambiguu, indispensabil creștinilor pentru supraviețuirea în lumea otomană unde viața ghiaurilor depindea de bunul plac al celui mai neînsemnat slujbaş. Asistă cutremurat la decapitarea vărului său Vlahutzi care, întors dintr-o călătorie, nu aflase de interzicerea portului turbanului și se pregătea să intre în casă astfel împodobit. Altă dată, părintelui Grigore, care locuia în casa Suțu, i-a venit ideea să-l așeze pe fratele beizadelei la geam, la trecerea sultanului. Or, era cu strășnicie interzis creștinilor să privească fața acestuia. Din fericire, văzând temeneaua băiețelului de trei ani, sultanul a murmurat doar amuzat: „caraghioz!”

Refuzul de a ieși în față

Așteptând să ocupe unul din tronurile românești, Alexandru Suțu ducea, după legea nescrisă dar cu rigurozitate observată în lumea fanariotă, o viață sobră, retrasă, cu vizite doar la notabilitățile otomane ori răspunsuri la convocările Porții. Dușmani știuți și neștiuți mișunau pretutindeni; numai o întâmplare a făcut ca glonte destinate tatălui său și tras de pe un vas plutind sub ferestrele casei să nu-l atingă. În acea clipă Alexandru Suțu se plecase să ia o carte dintr-un coș... Cu spaima cuibărită în suflet, grijulii să aibă cât mai puțin de a face cu arțăgoșii slujbași otomani, copiii

NICOLAE

SUȚU

(1798-1871)

GEORGETA PENELEA
FILITTI

În secolul al XVIII-lea și la începutul celui următor, în micile stațiuni care se înșiră pe malul Bosforului trăia o lume aparte, invidiată și vulnerabilă în același timp, de care țările române au fost legate mai bine de o sută de ani și care continuă și azi să suscite curiozitatea și interesul nostru. E vorba de lumea fanariotă, de acea pepinieră de unde s-au recrutat, între 1716 și 1821, administratorii, „arendășii” – cum au fost numiți de inamici – țărilor române din familiile Mavrocordat, Caradja, Moruzi, Callimaki sau Suțu. Cei din urmă erau originari din Epir și veniseră în secolul al XVII-lea la Constantinopol să facă avere. Au reușit atât de bine încât în ultima parte a secolului al XVIII-lea puteau concura la mult râvnitele tronuri ale Moldovei și Țării Românești.

greci reușeau să îndeplinească totuși învățătura cu pozele, ori să asculte uimiți povestirile tatălui lor despre tâlharii din Balcani. Comunicau de la o casă la alta folosind litere mari de o șchioapă pe care le ridicau cu repeziciune și plănuiau joaca de a doua zi, dădeau iama într-o vie pe jumătate păraginită ca să șterpelească un ciorchine uriaș, ori se pierdeau într-o văgăună unde găseau cadavrul unui necunoscut. Tatăl lor le povestea cum încercase, fără succes, să salveze de la moarte câțiva tineri hoțomani prinși de o pașă; crunt și neînduplecat acesta ordonase decapitarea lor, spunându-i sfătos: „Ei, principe, dacă n-aș proceda astfel, noi doi n-am sta aici să primim execuția, ci am fi în locul lor!”

Intrigând în tăcere, temător până în ultima clipă, Alexandru Suțu reușește, în 1818, să-și vadă împlinit visul oricărui fanariot: e numit domn al Țării Românești în locul lui Ion Gheorghe Caradja. Beizadeaua Nicolae participă plin de în-cântare la ceremonia de confirmare de la Constantinopol, pe care o descrie cu lux de amănunte în *Memoriile* sale. Declară însă că deține mărturia de la altcineva. E un prim semn al acelei disimulări, al refuzului de a ieși în față, al discreției care l-a caracterizat întreaga viață. După ce trimisul Porții i-a pus cuca pe cap, viitorul domn a coborât treptele tronului improvizat și s-a împiedicat de covor. Turcii aflați de față au strigat că e un semn de bun augur pentru o domnie îndelungată, dar apropiatii lui vodă au rămas pe gânduri.

Odată însemnele domniei primite, Alexandru Suțu s-a grăbit spre Țara Românească, în ciuda iernii strașnice. Dacă ar fi întârziat, observă fiul său realist, risca să găsească locul ocupat. Despre cei trei ani petrecuți la București, în preajma

tatălui său, căruia i-a ținut corespondența particulară pregătindu-se, neîndoios, să-i ia într-o zi locul, beizadeaua Nicolae n-a lăsat nici o măturie. Că era la curent cu treburile domniei, că știa destule despre conciliabulele eteriștilor și încercările de atragere a tatălui său de partea lor, ori că toată corespondența cu ambasadorul rus de la Poartă, baronul Stroganov, trecea prin mâinile sale – pare indubitabil. Dar N. Suțu neagă cu încăpățănare vreun amestec în treburile oficiale, mulțumindu-se doar să consemneze zvonul că tatăl său a fost ucis de eteriști. Și totuși miza era prea mare, ocuparea unuia din tronurile românești era visul de aur al oricărui fanariot; relațiile pe care le cultiva, clientela ori spionii generos subvenționați, căsătoriile pe care le contractau – totul se închea pentru transformarea acestuia vis în realitate. Moartea lui Alexandru Suțu a fost ascunsă timp de patru zile ca să dea timp oamenilor de încredere ai familiei să obțină firmanul de numire pentru Nicolae. Dar tăvălugul revoluționar a spulberat această nădejde. În proclamația de 16/28 martie 1821, Tudor Vladimirescu a cerut îndepărtarea familiei Suțu din țară.

„Gol ca un nap”

Uitat de Poartă, ajuns peste noapte cap de familie (între timp se căsătorise cu Ecaterina Cantacuzino Pașcanu), N. Suțu urmează pilda multor altor membri ai protipendadei bucureștene: ia drumul bejeniei spre Transilvania. S-a vorbit mult de bogățiile familiei Suțu. Fără a putea fi azi estimate, ele au constituit un patrimoniu însemnat din care s-au căpătuit toți copiii Suțu. Oricum, în momentul când familia a venit în conflict cu reprezentantul

Magistratului din Brașov, însuși cancelarul austriac Metternich a intervenit în favoarea Eufrosinei Suțu, văduva fostului domnitor. Plecarea din București s-a făcut în caravană și N. Suțu amintește în *Memorii* că servitorii care i-au condus până la granița austriacă ar fi putut să-i jefuiască nestingheriți. Nu numai că n-au făcut-o, dar au refuzat și orice plată pentru însoțire. Din tot autoexiliul singurul moment în adevăr neplăcut a fost așteptarea de patru ore, în frig, în fața funcționarului de la vama Branului. La Brașov viața tinerei beizadele s-a orânduit plăcut și repede: lungi partide de vânătoare în Țara Bârsei, frecventarea unei trupe italiene de operă aflată în turneu acolo, continuarea studiilor și mărunte altercații cu administrația orașului pentru refuzul, de pildă, de a-și stinge pipa pe stradă ca să nu se aprindă pazele cu care erau acoperite casele... Diferite treburi, nu tocmai deslășuite, îl fac să călătorească prin Transilvania și Banat. Vizitează asiduu nobilimea maghiară găsind aceeași ardoare pentru eliberare ca la conaționalii săi greci.

Odată cu revenirea în țară a boierilor ce făcuseră opoziție lui Ioniță Sturdza în Moldova, N. Suțu se mută în acest principat pentru a administra moșiile soției sale. Trecerea de la viața agreată, amintind de personajele lui Boccaccio, la traiul aspru și lipsit de fantezie în mijlocul boierimii moldovene a fost un șoc pentru rafinata beizadea. În același timp însă a dat un sens vieții sale, căci din acel moment intră în administrația Moldovei, unde va fi o figură de primă mărime mai bine de 40 de ani.

Administrația militară rusă instalată în Principate după războiul ruso-turc din 1828-1829 a făcut apel cu precădere pentru întocmirea noii legislații – Regulamentul Organic – la grecii

din cele două țări: Nicolae Mavros, Apostol Arsaki (*Magazin istoric*, nr. 1/1996) și Nicolae Suțu. Cei dintâi s-au ilustrat în Țara Românească, în vreme ce Nicolae Suțu devine slujbaş moldovean. Constatând că noua lege fusese urmată de sumedenie de instrucțiuni, dispoziții și anexe complementare, i-a cerut generalului Kiselev, președintele plenipotențiar al divanurilor celor două principate, să-i îngăduie a face o redistribuire și reorganizare a întregii legi. Temător de eventuale schimbări neavente, liberalul Kiselev s-a opus inițiativei lui Suțu, încât Regulamentele celor două principate au rămas un produs hibrid, semănând, după spusa unor specialiști, mai mult cu un regulament de contabilitate.

În 1831, N. Suțu a fost trimis în mai multe județe ale Moldovei spre a culege reclamații provocate de aplicarea noii legi. A devenit apoi președintele nou-creatului Tribunal de comerț din Iași, în 1832, postelnic.

Într-o lume în care totul era de făcut, de la crearea instituțiilor cerute de Regulamentul Organic, ținerea corespondenței oficiale, întocmirea statisticilor, arhivarea actelor de la diferitele departamente până la informarea consulilor ruși despre pulsul societății moldovene, N. Suțu se simte în elementul lui. Elaborează, redactează, traduce, ține evidențe, într-un cuvânt devine indispensabil. Rămâne astfel și sub cel dintâi domn regulamentar al Moldovei, Mihail Sturdza (1834-1849), pentru început în calitate de postelnic. Încrederea domnitorului se reconfirmă în 1840, când îl numește vistier și în 1843 când îl așază în fruntea Departamentului de interne. Numai că atunci aproape toți boierii Moldovei s-au ridicat împotriva „fanariotului”, venit „gol ca un nap” în țară și

îmbogătit pe spinarea localnicilor. Mai era N. Suțu acuzat a fi omul rușilor. Corespondența lui cu consulul general Rückmann, ca și unele aluzii din *Memorii*, par a întări această învinuire. Oricum, patima boierilor intriganți avea să biruiască; după 18 zile, N. Suțu demisionează, rămânând doar membru într-o comisie de redactare a regulamentelor de funcționare a Instrucțiunii publice și la Epitropia școlilor. Totuși puterea de muncă, ușurința și claritatea cu care redacta textele legislative îl determină în 1846 pe vodă să-l numească în fruntea altui departament, cel al justiției. Va fi simțit însă noul ministru că situația se complica în Moldova, căci în 1847 își ia un lung concediu și pleacă în străinătate.

Din acte răzlețe, păstrate în diferite arhive, se vede că între M. Sturdza și ministrul său au existat mai mult decât relații oficiale. Așa, odată, pe când Suțu suferea de dureri de masele, vodă îi scrie șăgalnic despre cel mai bun leac: mângâierea unei mâini calde de hetairă...

Judecata lui Suțu în schimb față de M. Sturdza a fost neîndurătoare. Apreciind vastele cunoștințe ale acestuia, capacitatea de organizare, calitățile de excepțional administrator și mai ales însușirea indispensabilă unui conducător – aceea de a ști să asculte, – N. Suțu îi reproșa meschinăria și setea nepotolită de îmbogățire. Aceste defecte majore au contribuit din plin la proliferarea corupției și prevaricațiunilor în vremea sa.

Mediul din care provenea, structura sufletească, respectul fanatic pentru ordine și repulsiu față de orice schimbare violentă îl fac pe N. Suțu potrivnic pașoptiștilor. Balansat între nevoia de a-și clama nemulțumirea și spaima de revoluție, el semnează un memoriu către

domnitor în care se fac imputări pentru conducerea arbitrară a Moldovei. Furios, Mihai Sturdza l-a consemnat la moșia Pungești. Lua astfel sfârșit o colaborare de 15 ani. Caracterizarea ei, plină de vervă răutăcioasă, a devenit cunoscută abia în 1899, când s-au publicat *Memoriile* beizadelei.

Prima manifestare a gândirii economice

Spiritul fanariot, viu încă la Constantinopol, s-a manifestat atunci, în 1849, cu mare vigoare; prieteni, neamuri, îndatorați au început să se agite pentru a-l urca pe tronul Moldovei pe principele Nicolae Suțu. Dacă e să-i dăm crezare, a refuzat categoric, lucrând de la început în favoarea lui Grigore Ghica, cel numit de altfel în 1849. Colaborarea cu noul domn se anunță sub aceleași bune auspicii care patronaseră relațiile sale cu vodă Sturdza la început de domnie, în 1834. Ajunge secretarul particular al domnului, girează la un moment dat Departamentul finanțelor și apoi e titular la cel al dreptății. În 1853, când Gr. Ghica face o depresiune nervoasă, retrăgându-se la țară, N. Suțu devine președintele Sfatului Administrativ, cu alte cuvinte prim-ministru. Cum asupra țării s-a abatut urgia războiului Crimeei, sub forma ocupațiilor militare rusă, apoi austro-otomană, Gr. Ghica s-a refugiat la Viena, unde o vreme l-a însoțit și N. Suțu. La întoarcerea în țară, cei doi se despart destul de brutal: vodă Ghica îl preferă pe francezul Ed. Grénier în chip de secretar particular. Deznodământul acesta are o explicație: oricât de stăruitor s-ar fi dovedit N. Suțu în slujbă, oricâte servicii ar fi făcut țării și lui vodă în momente critice, pentru boierii moldoveni el rămânea „grecul”,

„fanariotul”, omul bănuat a unelti din umbră. Și detractorii nu greșeau prea mult. Cât a durat boala lui Grigore Ghica și apoi exilul la Viena, Suțu a bombardat cabinetele austriac, rus și otoman cu critici vitriolate la adresa conduitei acestuia, relevând primejdia ce pândeja Moldova de a fi condusă de un nebun. Duplicitatea lui Suțu, pe de o parte slujbaș devotat lui vodă, pe de alta defăimător plin de patimă, i-au adus epitetul aspru de felon, dat de exegeții domniei lui Ghica. *Memoriile* sale confirmă din păcate această atitudine. Acolo e judecată fiecare măsură întreprinsă de Grigore Ghica, fiecare gest e reprob, răstălmăcit, ridiculizat. Ca să dea și mai multă greutate spuselor sale, Suțu face o comparație între domniile lui M. Sturdza și Gr. Ghica. Uitând parcă de veninul în care își muiașe pana ca să-l înfățișeze pe cel dintâi, el îl scoate pe Ghica, în antiteză, un idealist, un pripit, lipsit de energie – într-un cuvânt, total inapt a conduce o țară.

După ce servise sub doi domni ai Moldovei, Suțu se bucura de prestigiul funcționarului public prin excelență, al cărturarului respectat, al economistului de faimă ce depășise hotarele țării. Aceasta și explică insistența cu care i s-a cerut să devină ministru al caimacamului Vogoride. Socotindu-l pe acesta un personaj „burlesc”, Suțu a refuzat orice colaborare cu autoritățile, mărghinindu-se a sta retras la moșia sa Făurei, din Putna. În 1858 a fost ales deputat în Adunarea Electivă a Moldovei, iar în 1860 intra în Comisia Centrală de la Focșani. Timp de doi ani s-a dăruit acestei munci interesante de elaborare a legilor – în special din sfera financiară. Când Comisia și-a încetat activitatea, Suțu pare a nu-și mai găsi locul în societatea românească, dinamică, dispusă a adopta într-un ritm greu de înțeles pentru el

suita de reforme bine cunoscute din domnia principelui Cuza. Stă retras la moșie și își judecă contemporanii; oia neagră e primul ministru Mihail Kogălniceanu, unul din inițiatorii reformei agrare din 1864. Criticile aduse schimbărilor violente ce se operau în România sunt până la un punct justificate. Suțu însă nu mai putea înțelege că în acel moment ele erau indispensabile, în firea lucrurilor, devenind condiția însăși a progresului. El, care odinioară se străduise a face Regulamentul Organic cât mai eficient, care redactase sute de proiecte de lege, regulamente, ordonanțe, dispoziții aflate în cionnă în arhiva sa de la Biblioteca Academiei, găsea acum cusur oricărei măsuri înnoitoare. Era semnul inexorabil al ieșirii din epocă, al perimării modului său de gândire. Aceasta explică de ce a rămas retras în continuare și după venirea principelui Carol. Singura satisfacție pare a-i fi rămas nesfârșita disecare a vieții politice românești, cu accente de nedreaptă și pătimașă critică la adresa altui ctitor al României moderne, I.C. Brătianu. A făcut-o însă discret și lucrurile s-au aflat abia în pragul secolului al XX-lea, când D.A. Sturdza – sub pseudonimul Panaiot Rizos – avea să-i publice *Memoirile* la Viena.

N. Suțu a fost și unul din cei mai prolifici autori în domeniul economiei. Mărturie stau cele 300 de volume ale arhivei sale păstrate la Biblioteca Academiei. Dispunând practic de toate statisticile la zi, de situația producției, a veniturilor și cheltuielilor, el scrie în 1838 *Aperçu sur les causes de la gêne et de la stagnation du commerce et sur les besoins industriels de la Moldavie* (Privire asupra cauzelor dificultății și a stagnării comerțului și asupra trebuințelor industriale ale Moldovei). Considerată de specialiști ca „prima manifestare a gândirii economice în Principatele române”, lucrarea a devenit o dată în plus prețioasă, deoarece cu timpul multe date s-au pierdut încât a ajuns a fi izvor unic pentru unele compartimente ale istoriei economice a Moldovei. A doua lucrare de economie politică, *Notions statistiques sur la Moldavie* (Noțiuni statistice despre Moldova), apare în 1849 (cu traducerea românească în 1852). Și aici face muncă de pionierat, căci de la Dimitrie Cantemir cu a sa *Descriere a Moldovei* nu mai fuseseră adunate atât de sistematic informații privind acest principat. Statistica națională a fost constantă în preocupările sale; în 1867 publică, de data aceasta pentru România, *Quelques observation*

sur la statistique de la Roumanie (Câteva observații despre statistica României). Restul producției sale științifice a fost publicat abia în 1941 de prof. Victor Slăvescu. E vorba de *Studii de statistică* (1837), lucrare teoretică inspirată din lecturile lui J.B. Say și A. Smith, unde pune problema culegerii datelor și a interpretării lor; un proiect pentru întemeierea unei bănci moldovene (1852), despre navigația pe Siret (1847-1851), construirea liniei ferate Galați-Ocna (1856), despre perceperea impozitului funciar (1856), necesitatea unei monede naționale (1860), despre rezolvarea în sens conservator a problemei rurale (1861-1868).

Destinat a fi domn în țările române, Nicolae Suțu a rămas doar un slujbaş de excepție, identificându-se perfect cu idealurile noii sale patrii. Când s-a simțit copleșit de evenimente, s-a retras discret în viața particulară. Doar *Memoriile* atestă că a continuat să urmărească cu un ochi atent, ușor uimit, ce se întâmpla în jurul său. Tot ele dezvăluie neașteptata gingașie, împletită cu o remarcabilă forță evocatoare, în descrierea unor tablouri cinetice, căci Nicolae Suțu a fost unul din cei mai mari și mai subtili vânători ai Moldovei. ■

UN GÂND PE LUNĂ

„Se spune că pacea este indivizibilă; la fel este și libertatea; la fel este prosperitatea, dar tot așa este și dezastrul în această unică Lume care nu poate fi fragmentată“.

Jawaharlal Nehru

DIN TORSUL ZILELOR (II)

În anul 1929, când Al. Davila (n. 1862) se stingea din viață, după o lungă suferință, pe un pat al sanatoriului „Regina Elisabeta” din București, vedea lumina tiparului lucrarea sa memorialistică *Din torsul zilelor*.

În numărul trecut al revistei, am publicat, selectiv, câteva fragmente din această scriere, devenită astăzi raritate bibliografică. Prezentăm acum alte pagini de evocări ale unor întâmplări și personaje din înalta societate românească de la finele veacului trecut și începutul secolului nostru.

Bucureștii sfârșitului de veac XIX

AL. DAVILA

● Pasiunile filologice ale lui Carol I ● Take, plângi?! ● Formula de potolit un unchi ● Câți să moară? ● Marii duci îl fură pe țar

Regele Carol și dicționarul Damé

Regele Carol adunase, în bogata sa bibliotecă, o mulțime de cărți vechi, de ediții de lux și de volume rare. El știa foarte bine românește (deși nu se putea dezbăra de accentul său german); citea foarte mult

scrierile autorilor români (chiar tipărite cu litere chirilice) și poseda o splendidă evanghelie a lui Dosoftei, legată frumos, cu balamale și paftale de argint. Mi-am permis, odată, să-l întreb de unde știa așa bine românește? Regele Carol, scoțând din raft minunata evanghelie, și întinzându-mi-o, îmi răspunse:

– De aci.

Răsfoirăm amândoi splendidul volum și observai că multe fraze și cuvinte neaoșe erau subliniate cu unghia sau cu creion albastru.

– Da, îngână regele. Multe întorsături frumoase am găsit aci, dar mi-ar trebui un glosar; căci nu știu totdeauna sensul cuvintelor românești.

Peste câteva zile, îi adusei, legate, și însemnate cu coroana și inițiala regelui, dic-

ționarul franco-român și cele două volume ale dicționarului româno-francez al lui Damé și îi zisei:

– Iată glosarul căutat. Nu e complet, dar cu timpul, aflând cuvintele care lipsesc din el, le voi adăoga, la locul lor; astfel, voi îmbogăți dicționarul, căci a-l completa e cu neputință.

– Foarte bine, zise regele Carol, mulțumindu-mi. Vom colabora: eu voi trece în exemplarul meu (al dicționarului Damé) cuvintele aflate de mine și de d-voastră; iar d-voastră veți trece în exemplarul d-voastră cuvintele aflate de d-voastră și de mine.

Așa și făcurăm. Posed un exemplar în care am trecut cuvintele lipsă aflate de regele Carol și de mine.

De pildă: burete (în sensul „gigot”); a deretica (în sensul de a aranja); duba (în sensul de luntre); preval; a face cu pricea; grigor, rașperă etc. Ce se va fi făcut exemplarul regelui Carol?

Într-o zi după colaborarea noastră, regele Carol îmi zise:

– Am greșit, comandând d-lui Hășdeu *Magnum Etymologicum*. D-sa era singurul om cărui il puteam cere: ce a făcut până acum e admirabil. Dar vârsta d-sale înaintată nu-i va permite să termine o așa de gigantică lucrare. Ar fi putut, însă, în câteva luni, să-mi compună un minunat glosar.

Nici nu încape vorbă.

O lacrimă

Într-o zi (conservatorii fiind la putere), Take Ionescu îmi porunci:

– Organizează, pentru astă seară, un prânz, la un restaurant, în sala mare; să nu avem aerul că ne ascundem. Numai Dissescu (acesta era leaderul majorității) și cu mine, să fim invitații tăi – mă înțelegi bine: ai tăi. Automobilul meu va merge la tine, la ora convenită, și vei veni să mă iei de la Consiliul de Miniștri.

Ce scop urmărea Take? Nu știu și nu mă privea. Executam. Nu discutam.

Pe vremea aceea lucram la un lung proiect de lege modificador al legii actuale a teatrelor: prezența mea pe lângă Take și d. Dissescu era, deci, explicabilă.

Zis și făcut. Organizai masa la Hotel Bulevard, mă pusei în comunicație telefonică cu d. Dissescu, îi făcui invitația (pe care o primi) și așteptai. Pe la ora 8, veni automobilul lui Take și mă dusei să-l iau de la Consiliul de Miniștri. Automobilul era un Landulet cu lămpi electrice interioare, comandate de un mic comutator. Lumina era stinsă. Take sosi curând, sări în automobil și se aruncă pe perne, fără a-mi zice nici un cuvânt. El avea sub braț o servietă mare, umflată cu hârtii. Automobilul porni. Comutatorul îmi era sub mână: îl întorsei și, aprinzându-se lămpile, se făcu lumină. Take era palid și o lacrimă îi tremură pe geană.

– Take, plângi! exclamai.

Take răspunse, cu voce tremurândă:

– Cum să nu plâng? Consiliul avea de tratat chestiuni mari și și-a petrecut vremea cu numiri de prefecți! Stinge lumina!

Numai eu am văzut acea lacrimă.

Statul Major

Era pe la începutul verii din 1913. Se ordonase mobilizarea generală, armata română fiind chemată să treacă Dunărea. Mă grăbesc să proclam că avântul țării a fost mai presus de orice așteptare și că foarte puțini români nu au răspuns la chemarea Statului Major.

Războiul pornit peste Dunăre era popular. Pe acolo e drumul Ardealului, ziceau soldații. Și apoi simțământul datoriei e adânc săpat în sufletul românului.

Acest simțământ dăduse loc unui grav conflict suflătesc la medicii mobilizați: oare care să fie datoria lor? Să răspundă la chemarea Statului Major, lăsând bolnavii fără îngrijire; sau să scape de moarte, poate, mii de bolnavi, dând urmare ordinului de mobilizare?

Problema fu soluționată în modul următor de doctorul Leonte (tatăl), medic colonel de rezervă: medicii particulari să alerge sub drapele, căci poate armata să aibă nevoie de ei; medicii spitalelor, însă, având datoria să caute bolnavii săraci, zăcând prin spitale, să fie mobilizați pe loc.

Foarte frumos. Dar Statul Major nu se putea împăca cu asemenea soluție, deoarece dânsa nu numai că nu mărea corpul medical militar activ prin întreg corpul medical de rezervă, ba chiar îl micșora pe acesta, pe când armata ar fi fost cu mult mărită. Doctorul Leonte își susținea energic teza, iar generalul Averescu, șeful Statului Major General de pe atunci, susținea teza contrarie. Evident că Statul Major putea să „tranșeze” diferendul printr-un scurt sic volo, sic jubeo, dar generalul Averescu, spirit din cele mai împăciuitoare, căuta un mijloc mai puțin drastic. Șeful Statului Major General avea, detașat la cabinet, pe însuși nepotul doctorului Leonte, pe maiorul Eracle Nicoleanu (actualul general Nicoleanu, prefectul poliției Capitalei) care, pus în curent cu situația, zise plictisitului Șef de Stat Major:

– Lăsați pe mine, că o să găsesc eu formula care să potolească pe unchiul.

Generalul Averescu prea era mulțumit să scape de această încurcătură, pentru a nu lăsa mână liberă subalternului său. Când a doua zi dimineața, ca în toate zilele, dr. Leonte veni la Statul Major pentru a-și susține teza, maiorul Nicoleanu îi ieși înainte, ascultă, cu mare grijă și cu mare respect, argumentele d-lui medic colonel în rezervă dr. Leonte și, în urmă, îl întreabă:

– Câți bolnavi să fie în spitale, unchiule dragă?

– Vre-o 3 000!? răspunse Leonte, cominatoriu.

Mayorul Nicoleanu îngâima, ca și cum ar fi vorbit pentru sine:

– Presupunând că toți ar muri din lipsă de medici, ipoteza Statului Major, care pusese la socoteala morților, în acest război, 45 000, trebuie schimbată: o să punem 48 000.

Medic colonel de rezervă dr. Leonte, care, cu privire la sine, răspunse la ordinul de mobilizare generală, nu mai insistă în susținerea tezei sale, ci adoptă, foarte întristat, pe aceea a Statului Major.

Un incendiu accidental

Scena se petrece la 1877. Țarul Alexandru II venise la București; el fusese găzduit, bineînțeles, la Palatul domnesc, de viitorul Rege Carol; de acolo Țarul tuturor Rusiilor își comandă armatele contra Turciei.

Într-un hangar mare (astăzi garajul automobilelor sanitare militare) din colțul străzilor Francmasonă și Belvedere (astăzi Plevnei) se depuse-seră, de intendența militară rusească, mii și mii de lăzi cu pesmeți pentru trupe. Generalul rus Kaulbars, comandantul garnizoanei București, luase în primire enormul depozit. Fiind nevoie de pesmeți pentru regimintele care trecuseră Dunărea, intendența ceru lui Kaulbars câteva sute de lăzi; Kaulbars dădu ordinele necesare, dar, ca un făcut, un formidabil incendiu mistui până în temelie hambarul și colosalul depozit. Nici o ladă nu putu fi

scăpată. A doua zi se șoptea, pretutindeni, că focul fusese pus. Nu se putu stabili adevărul. Se mai zise că lăzile cu pesmeți nu conțineau pesmeți. Iarăși nu se putu stabili adevărul.

Adânc afectat, Țarul Alexandru II întreabă pe domnitorul Carol dacă are la îndemână vre-un chimist savant și discret, care, din analiza cenușii, să poată stabili conținutul lăzilor. Domnitorul Carol I îl propuse pe tatăl meu. Țarul, după ce luă informații, primi propunerea și, într-o convorbire la care nu erau de față decât Țarul Alexandru, domnitorul Carol și tatăl meu, îl însărcină pe acesta să facă analiza chimică. Peste vreo două săptămâni, tatăl meu dădu Țarului Alexandru II, față fiind și domnitorul Carol, rezultatul analizei: lăzile conțineau hârtie și numai hârtie. Țarul citi și reciti raportul; ochii i se umplură de lacrimi; el mulțumi tatălui meu, îl concedie și, fără să aștepte ca tatăl meu să fi părăsit salonul, se întoarse către domnitorul Carol și gemu:

– Adevărații vinovați sunt marii duci. Și vina lor e cu atât mai absurdă cu cât ei se fură pe sine, Rusia fiind a lor.

Exclamația de mai sus explică (până la un punct) revoluția rusă și creditul acordat sovietelor. Acestea calcă, însă, prin incendiile aprinse de ele, pe urmele țarismului.

Generalul Kaulbars, drept pedeapsă, fu... avansat guvernator al Kaukazului. ■

TRAGICA GREȘEALĂ

A LUI

LUCREȚIU

PĂTRĂȘCANU

Dr. TATIANA A. POKIVAILOVA,

cercetător principal la Institutul de slavistică și balcanistică
al Academiei de Științe Ruse

• Naivitate greu plătită • Popularitate: un fenomen nesănătos • Tactici cominterniste: izolarea și hărțuiala • Viesparul din Biroul Politic • Acuzații din arsenalul stalinist: „naționalist“, „antisemit“, „regalist“, „agent imperialist“ • Kavtaradze nu păstrează confidențialitatea

După ce am primit de la colega noastră doamna Pokivailova textul ce urmează, am avut din nou confirmarea că viața, detenția și uciderea lui Lucrețiu Pătrășcanu reprezintă un caz foarte al represiunii comuniste din România. Acest document, neașteptat și necunoscut, până la această dată nepublicat și pe care revista noastră îl adaugă acum circuitului științific al amplului dosar Pătrășcanu – cel mai complet până la ora actuală din întreaga istoriografie – conduce analiza spre noi orizonturi.

Așadar, atunci când Lucrețiu Pătrășcanu fusese eliminat din conducerea P.C.R. și din guvern, în februarie 1948, și arestat, în aprilie 1948, el se spovedise deja. Iar cel ce-i primise spovedania nu fusese nimeni altcineva decât ambasadorul U.R.S.S. în România, Excelența Sa Serghei Ivanovici Kavtaradze, unul dintre responsabili sovietizării României. Pătrășcanu (care nu poate și nu trebuie scutit de povara grelelor răspunderi pentru actele sale din primii ani ai regimului comunist, răspunderi care izvorăsc desigur din convingerile sale, clătinate însă tot mai mult, an după an, până la moartea sa tragică) s-a dus, în preajma congresului de unificare a comuniștilor cu gruparea social-democrată Ștefan Voitec, la ambasadorul sovietic să-i ceară sfatul. Să-i înfățișeze temerile sale față de comportarea tovarășilor din conducerea P.C.R., să-și condamne ceea ce credea el că-i sunt rătăcirile și să spere într-o intervenție salvatoare. Pentru că în aceasta stă trágica greșeală a lui Lucrețiu Pătrășcanu (cum își intitulează studiul dr. Pokivailova) în vizita sa la Kavtaradze, în speranța că de la Moscova îi vor veni iertarea și, eventual, salvarea.

Militant comunist, om politic care avea în spate aproape patru decenii de activitate dificilă, inclusiv la Comintern, negociator din partea P.C. din România în pregătirea actului de la 23 august 1944, la semnarea armistițiului și a păcii, Lucrețiu Pătrășcanu a vădit aceeași iluzie a respectului persoanei, demnității și integrității corporale, a credinței în lupta de idei, în care

au sperat toți frunțașii politici burghezi din țara noastră, ca și din celelalte țări trecute la regim comunist. Deși avusese tot timpul să vadă metodologia luptei politice comuniste după modelul din U.R.S.S., Pătrășcanu a fost frate bun în naivitatea sa cu toți liderii lichidați de comuniști. De curând, ultimul suveran al României, Mihai I, îl numea din nou pe Lucrețiu Pătrășcanu mai întâi patriot român și apoi comunist, iar liderul P.N.Ț.C.D., Corneliu Coposu, ținea și el să precizeze că Pătrășcanu „a contribuit în mod criminal la înfeudarea României sovieticilor, dar pot să confirm că Pătrășcanu avea o doză de sentiment patriotic și de onestitate față de ceilalți... Se număra printre foarte pușinii intelectuali comuniști cu care se putea sta de vorbă“. În spovedania sa de la Ambasada sovietică găsim un tablou pitoresc al luptei pentru putere din conducerea P.C.R., găsim explicații proprii la propriile greșeli, găsim o subtilă trimitere la ideea că nu i-ar fi displicut ca în vara lui 1945 să devină el prim-ministru al României, precum și amănuntul revelator că nu a știut nimic despre momentul detronării regelui Mihai I.

Înregistrarea convorbirii cu Pătrășcanu și propriile aprecieri ale ambasadorului sovietic transmise lui Stalin și Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S. nu au avut darul să-i ușureze acestuia situația la Moscova. Cred chiar că a întărit decizia conducerii sovietice de a recomanda eliminarea sa și apoi trecerea la aplicarea indicațiilor consilierilor sovietici care s-au ocupat de instrumentarea cazului Pătrășcanu. Recomandarea de la Moscova, anticipată în vizita pe care ambasadorul sovietic o face secretarului general al C.C. al P.C.R., cerându-i să soluționeze, înaintea congresului, situația oaspetelui său, nu venea decât să-i reconforteze pe toți dușmanii lui Pătrășcanu din Biroul Politic, de la Ana Pauker la Gheorghe Gheorghiu-Dej; cu toți au dat undă verde trecerii la lucrarea „Cazului Pătrășcanu“.

Cristian POPIȘTEANU

SPOVEDANIA

În 1947, în conducerea Partidului Comunist Român se desfășura o acerbă luptă pentru putere între gruparea Ana Pauker-Vasile Luca, sprijinită de locțiitorul președintelui Comisiei Aliate de Control, general-colonel I.Z. Susaikov, și gruparea Gheorghe Gheorghiu-Dej, de partea căreia era, într-o oarecare măsură, ambasadorul sovietic S.I. Kavtaradze. Într-o discuție cu Stalin, din februarie 1947, Gh. Gheorghiu-Dej i-a adresat rugămintea de a fi îndepărtați din conducerea partidului comunist A. Pauker și V. Luca, dată fiind neapartenența lor la naționalitatea română (A. Pauker era evreică, iar V. Luca – ungur), și a rugat conducerea sovietică să o trimită pe Ana Pauker să lucreze la o ambasadă dintr-o țară de prestigiu, de pildă în Franța. Stalin a refuzat însă foarte tăios rugămintele lui Gh. Gheorghiu-Dej și l-a acuzat de „naționalism”. Atunci a pronunțat el celebra propoziție: „partidul comunist nu este de rasă, ci de clasă”.

În tot acest timp, conform informațiilor de care dispunem, Lucrețiu Pătrășcanu a stat deoparte de lupta celor două grupări, neavând încredere nici în una, nici în alta. În calitatea lui de lider și teoretician al P.C.R., el se bucura de autoritate în rândul membrilor P.C.R. și în anumite cercuri ale societății românești, îndeosebi între intelectuali. În 1947-1948, Pătrășcanu a rămas ministru al justiției și, la congresul de unificare din februarie 1948, partidul comunist a avansat candidatura sa ca membru al C.C. al noului partid creat prin fuziune – Partidul Muncitoresc Român.

La 29 ianuarie 1948, L. Pătrășcanu a vizitat ambasada so-

vietică și s-a întâlnit cu ambasadorul U.R.S.S. în România, S.I. Kavtaradze. Discuția lui Pătrășcanu cu Kavtaradze a avut consecințe tragice pentru Pătrășcanu. După cum reiese din înregistrarea discuției ambasadorului sovietic cu L. Pătrășcanu, ultimul a declarat că vrea să-i vorbească „ca unui tovarăș cu mai multă experiență într-o foarte delicată problemă, legată de poziția sa în partid”.

După cum afirmă Kavtaradze, „Pătrășcanu a început cu o scurtă referire la faptul că el se afla în rândurile partidului comunist de 29 de ani, fiind, împreună cu Ana Pauker, unul dintre întemeietorii acestuia”. În calitate de membru al C.C. al Tineretului Comunist Român, făcuse parte din delegația română ce vizitase Moscova în 1922. Atunci îi cunoscuse pe Lenin, pe Stalin și pe alți lideri ai Partidului Comunist (b) al Uniunii Sovietice și ai guvernului

lui sovietic. „În ciuda faptului că în cursul acestor 29 de ani făcuse unele greșeli, cu caracter politic și ideologic, care conduseseră uneori la excluderea lui din C.C. și la trimiterea la munca de jos ș.a.m.d., totuși el nu a demobilizat niciodată și a rămas un membru disciplinat al partidului. Astfel, secretarul general al partidului, Foriș, care s-a dovedit ulterior un dușman al poporului [așa îl considera în 1948 L. Pătrășcanu – T.P.], l-a ținut vreme de patru ani la munca de jos, după care, din ordinul lui Antonescu, s-a aflat doi ani și jumătate sub arest la domiciliu. În treacăt fie spus, în tot acest timp, Foriș nu a încercat niciodată să stabilească vreo legătură cu el sau să-i furnizeze literatură de partid sau informații”. În toată perioada sa de activitate – după cum a subliniat L. Pătrășcanu, în discuția cu ambasadorul sovietic – el s-a comportat ca un comunist legal [în sensul că a activat

În p. 48: Lucrețiu Pătrășcanu, Teohari Georgescu și Gheorghe Gheorghiu-Dej. Deși între ei se „săpa” o prăpastie, fotografia îi înfățișă pe cei trei alături, în preziul unei întruniri din 1945

O parte din membrii delegației române la Conferința de pace de la Paris. În rândul întâi, de la stânga la dreapta: Ion Gheorghe Maurer, Lucrețiu Pătrășcanu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Tătărescu, Ștefan Voitec și Mihail Ralea

„Imparțialul” ambasador S.I. Kavtaradze (dreapta) i-a propus lui Gheorghiu-Dej să „rezolve problema Pătrășcanu”...

în legalitate – n.r./]. „Această situație i-a creat – cum considera L. Pătrășcanu – o anumită popularitate în țară, care a sporit și mai mult după evenimentele de la 23 august 1944. Această popularitate a părut unor tovarăși din conducere un fenomen nesănat, de aici, în jurul personalității sale, născându-se o serie de discuții, reticențe ș.a.m.d., ceea ce l-a obligat să se gândească la faptul că se apropia de sfârșit cariera sa politică. Atmosfera de neîncredere creată în jurul lui se explică prin învinuirile ce i s-au adus în diferite perioade de după 23 august 1944. Astfel, a fost acuzat că ar fi naționalist român. Această învinuire are la bază două fapte: discursul lui privind problema Transilvaniei, discurs rostit la Cluj în 1946, și poziția sa în problema evreiască după 23 august 1944”.

După cum explica mai departe L. Pătrășcanu, „el socotea aceste acuze neîntemeiate. La Cluj s-a pronunțat nu împotriva poporului ungăr, ci împotriva lui Nagy

predominant a fost latura politică a problemei și nu cea națională, și nu a avut caracter șovin. În ciuda faptului că această cuvântare a fost dezbătută apoi în C.C. și în ciuda vechimii ei, ea nu a fost uitată nici în ianuarie 1948. Do- vadă este faptul că atunci când s-a discutat componenta delegației guvernamentale române pentru a merge la Budapesta, unde urma să se semneze tratatul de prietenie, colaborare și ajutor reciproc, candidatura lui – a lui Pătrășcanu – a fost respinsă sub pretextul cuvântării sale antimaghiare. Până la urmă el a fost inclus în delegație, pentru că s-a avut în vedere faptul că Gere, membru în Biroul Politic al P.C. al Ungariei, care rostise și el cândva o cuvântare antiromânească, făcuse parte din delegația maghiară care vizitase România la sfârșitul anului trecut”.

„După 23 august 1944 – a continuat Pătrășcanu – s-a tergiversat o vreme rezolvarea problemei returnării apartamentelor evreilor, din care aceștia fuseseră

alungați printr-un decret al guvernului Antonescu. Această hotărâre a fost adoptată abia peste câteva luni și nu i-a putut satisface pe deplin pe evrei, așa încât el, Pătrășcanu, fiind ministru de justiție, este confruntat cu situația că majoritatea noilor locatari care ocupau fostele apartamente evreiești erau funcționari de stat.

Având în vedere că la vremea aceea guvernul Groza abia venise la putere și, pentru început, trebuia să se sprijine pe aparatul de stat existent, Pătrășcanu a făcut o clauză la legea publicată privind returnarea caselor către evrei, prin care se permitea funcționarilor de stat să rămână în apartamentele pe care le ocupaseră. Această lege a provocat nemulțumirea cercurilor evreiești și, în speță, a intelectualității evreiești, care îl mai acuză încă de antisemitism”.

Pătrășcanu – după cum preiese din înregistrarea ambasadorului sovietic – a mai adus în discuție și un al treilea fapt pe care îl interpretează ca probă a atmosferei de neîncredere create artificial în jurul său și a tendinței de a-l izola politic.

„Încă înainte de 23 august 1944, el [Pătrășcanu – T.P.] a colaborat cu regele în problema pregătirii loviturii de stat de la 23 august. Mai mult, el a considerat și înainte și după 23 august 1944 că monarhia este un factor politic și comuniștii trebuie să-l folosească pe rege în scopurile lor și să nu admită ca el să devină o armă în mâinile reacțiunii interne sau externe. Totuși, acest punct de vedere, dictat de considerente exclusiv politice, nu poate sluji drept temei pentru ca el, Pătrășcanu, să fie socotit regalist. Cu toate acestea Pătrășcanu nu a fost chemat la București din provincie, unde se afla, cu știința

Secretariatului partidului, nici măcar după ce a avut loc abdicarea regelui. El a aflat despre acest act numai de la radio. Lipsa lui de la ședința solemnă a Parlamentului la depunerea jurământului de către guvern în fața Prezidiului Provizoriu al Republicii a fost remarcată și interpretată de opinia publică prin colaborarea sa trecută cu regele. Chemarea lui la București nu presupunea atunci nici o dificultate, întrucât locul unde se afla era cunoscut și în trei ore ar fi putut ajunge la București“.

Oaspetele român acuză direct. „Atitudinea aceasta ostilă față de el – a spus mai departe Pătrăș-

canu – a început încă din 1944, imediat după sosirea la București a Anei Pauker și a lui Luca de la Moscova. Atunci a început să se răspândească versiunea că el, Pătrășcanu, nu joacă nici un rol în partid. Mai mult, în decembrie 1944 și în ianuarie 1945, organul central de presă *Scântea* a primit indicația să nu găzduiască nici un rând despre activitatea lui Pătrășcanu, ca lider al partidului sau ca singurul ministru comunist din guvern, la vremea aceea. Evident că cercurile ostile au încercat să folosească această situație și să creeze o sciziune în rândurile partidului. Pătrășcanu a curmat aceste tentative ale cercurilor re-

acionare de a-l influența nemijlocit pe el și anturajul său, fapt despre care a și comunicat C.C. al partidului, încă la sfârșitul anului 1944 și în august 1945.

Totuși, aceste tentative nu au încetat, ele au continuat să revină atât în discuții cât și în presa reacționară, sub forma versiunilor privind divergențele care ar exista, chipurile, între Pătrășcanu și C.C. În realitate, nu era nici o divergență“.

Adresându-se ambasadorului, Pătrășcanu a afirmat că ceea ce îl chinuiește cel mai mult este că, în ciuda deselor sale cereri, care durează de mai bine de un an și jumătate, nu i se încredințează nici un fel de muncă de partid.

UN MARTOR UITAT

Articolul despre „spovedania“ lui Lucrețiu Pătrășcanu din ianuarie 1948 mi-a reamintit o discuție avută cu doamna Eva Hirsch după comunicatul despre execuția acestuia din mai 1954. Am căutat-o pe doamna Hirsch și domnia-sa mi-a reactualizat ceea ce îmi spusese atunci.

Eva Hirsch a fost activistă a partidului comunist între 1944 și 1952, după care a fost supusă la numeroase anchete și vexațiuni, fiind exclusă definitiv din P.C.R. după 1954, pentru repetate abateri de la linia partidului. Nu a făcut insistențe pentru reabilitare sau reintegrare în partid, continuând să muncească până la pensionare la una dintre administrațiile financiare de sector din Capitală. Am cunoscut-o la Radiodifuziunea Română în 1951.

Iată ce-și amintește Eva Hirsch: „L-am cunoscut pe Lucrețiu Pătrășcanu încă din 1945. Era privit ca o vedetă comunistă și detestat de mulți tocmai din această pricină. Ceea ce te uimea și te impresiona la el erau inteligența, cultura și capacitatea de a judeca repede și profund. Era un bărbat frumos, totdeauna elegant și cu mult succes la femei, pe care le fermeca. L-am întâlnit în numeroase ocazii la partid, dar și la Ministerul justiției sau la Universitatea București. Cred că într-o măsură

am devenit prieteni. Ultima oară am vorbit cu el în zilele congresului de unificare din februarie 1948, la care eram printre invitați. Îmi aduc aminte că m-au frapat două amănunte. Fața lui era foarte răvășită, se vedea pe ea că îl macină gândurile; era ocolit de multă lume care înainte se înghesuia să-l salute. Deși în partid era pe atunci un viespar, între cei din conducere erau neconținute intrigi și invidii pentru stăpânirea posturilor, în public se căuta să se țină fața curată, cum se spune. Lucrețiu Pătrășcanu era aproape singur în acele zile; spun aproape pentru că mai avea încă mulți simpatizanți care nu erau la curent cu conflictele mocnite.

Într-una din pauze, când m-am apropiat de el, m-a luat mai de o parte, spunându-mi: «Eva, ceva nu e în regulă. Simt că-vor să mă înlăture. Nu înțeleg ce au cu mine. Nu înțeleg de ce nu-mi vorbesc. Ai să vezi câte or să se întâmple».

Acestea au fost ultimele cuvinte spuse mie de Pătrășcanu“.

Am ținut să transcriu mărturia doamnei Hirsch pentru că denotă aceeași stare de spirit pe care o surprinde și înregistrarea de la Ambasada sovietică.

Cristian POPIȘTEANU

El este singurul membru al Biroului Politic care nu are nici o sarcină de partid. Chiar atunci când a propus personal să fie încadrat în activitatea de îndeplinire a unei măsuri sau alta de partid, propunerea sa a fost respinsă sub diferite pretexte.

Pătrășcanu recunoaște – continua ambasadorul sovietic – că poate nu a fost suficient de dur în reorganizarea ministerului pe care îl conduce. Totuși el consideră necesar să menționeze că, față de Ministerul de justiție al Ungariei, situația în ministerul aflat sub conducerea sa este mult mai bună. În perioada actuală, în aparatul ministerului există aproximativ 1 000 de membri de partid și funcționari apropiați de el, care asigură adoptarea tuturor măsurilor importante.

De la 1 martie intră în vigoare legea de reorganizare a tribunalelor, ministerul dispunând deja de aproximativ 40 000 de asesori populari aleși“. În continuare, ambasadorul scrie că Pătrășcanu i-a declarat că „în cei 29 ani de activitate politică în partid, el a făcut deseori atât munci de conducere cât și de jos, pe care nu le-a refuzat niciodată. El insistă să fie păstrat în componența organelor conducătoare, nu se va agăța de postul de ministru, dar cel mai greu va fi pentru el dacă linia izolării sale politice va continua, dacă și în viitor va fi refuzat în muncile de partid. El a discutat deja unele probleme dintre cele expuse cu Ana Pauker și cu Gheorghiu-Dej, dar discuția cu Ana Pauker nu l-a satisfăcut. Știe că principalul lui dușman în Biroul Politic este Ana Pauker, dar nu știe cauza care a generat această atitudine, pentru că, până acum, nu i s-a adus nici o acuzație directă“.

În căutare de sprijin la ambasadorul sovietic, L. Pătrășcanu a declarat: „O asemenea atitudine față de el are caracter sistematic și în ultima vreme acest lucru a fost confirmat și de faptul că el, jurist, ministru al justiției și membru al Biroului Politic, nu a fost inclus în componența comisiei care pregătea proiectul noii Constituții.

Pătrășcanu a mai declarat că el nu mai enumeră multe alte fapte ce dovedesc tendința de a se crea în jurul său o atmosferă de neîncredere politică, dar, ca exemplu, vrea să amintească doar că după întoarcerea sa din delegația guvernamentală de la Moscova, în septembrie 1944, E. Bodnăraș a pus să fie urmărit de către aparatul său de servicii secrete, operație care a durat câteva luni“.

După cum a subliniat ambasadorul sovietic, „Pătrășcanu a declarat deseori în timpul convorbirii că el îmi povestește toate acestea nu pentru ca eu să exercit vreo influență asupra membrilor Biroului Politic și Secretariatului partidului, ci numai pentru a obține de la mine un sfat ca de la un tovarăș cu multă experiență. În plus, el a insistat asupra caracterului confidențial al acestei convorbiri și a rugat ca tot ce mi-a spus să rămână numai între noi. I-am răspuns că nu pot să-i dau decât un singur sfat, și anume ca Biroul Politic să dezbată situația sa și să ia o hotărâre. Cât privește afirmația despre cariera lui care se apropie de sfârșit, eu o socotesc nedemnă de un comunist“. În concluzie, S.I. Kavtaradze observa că „Pătrășcanu a fost de acord cu acest sfat“. Și-a cerut scuze pentru deranj, spunând că s-a simțit obligat să-și descarce sufletul privind proasta sa dispoziție.

Pe 19 februarie, ambasadorul sovietic scrie despre această convorbire:

„Sunt deja câțiva ani de când în jurul lui Pătrășcanu s-a creat o atmosferă de încredere limitată și de prudență. Lucrurile au mers până la bănueli privind legăturile lui cu agentura anglo-americană. Dar date concrete, convingătoare nu s-au adus. «Prietenii» lui au tratat cu meschinărie această situație. Discuția descrisă mai sus reprezintă un amestec de tendențiozitate, minciuni și ambiții. Mie Pătrășcanu mi-a lăsat impresia unui om care nu are conștiința prea curată. Recent MAI [Ministerul de interne – T.P.], respectiv Teohari Georgescu, mi-a transmis o informație secretă primită de el de la o sursă demnă de încredere. Ea este ucigătoare pentru Pătrășcanu. Potrivit acestei informații, Pătrășcanu se plasează pe o poziție antipartinică și antisovietică și are legături cu cercurile reacționare ale emigranților români, care i-au propus să intre în organizația lor.

În virtutea faptului că Pătrășcanu ar putea deveni membru al Partidului Muncitoresc Român, iar congresul se deschide pe 21 februarie 1948, eu am pus imediat întrebarea privindu-l pe Pătrășcanu în fața Secretariatului C.C. (Dej, Pauker, Georgescu) și am propus ca în sfârșit să se facă lumină în această «afacere sumbră» și să se adopte o hotărâre. Secretariatul a fost într-un totu de acord cu propunerea mea și a hotărât ca până la începutul congresului să rezolve problema Pătrășcanu.

Voi informa despre ce va urma. ■

- Lunga aşteptare a fericii zile • Occidentul nu abandonează popoarele din regiune • O extraordinară şansă,

- insuficient folosită • Departamentul de stat cere mai multă unitate • România pe locul doi, după Albania

RĂZBOIUL RECE A ÎNCEPUT ÎN ROMÂNIA

ELIZABETH HAZARD

Lucrarea doamnei Elizabeth Hazard – Cold War Crucible United States Foreign Policy and the Conflict in Romania. 1943-1952 (Creuzetul Războiului rece: Statele Unite și conflictul din România. 1943-1952) – ce urmează să apară la Editura Univers enciclopedic, este – așa cum cititorii revistei Magazin istoric s-au putut convinge deja – foarte bogată în aspecte noi, puțin cunoscute. Afirmatia este cu atât mai valabilă pentru partea care se referă la perioada 1947-1956, atât de sumar tratată până acum la noi.

Sigur, autoarea a avut avantajul de a putea lucra în fondurile arhivistice desecretizate ale O.S.S. Dar are și un alt mare avantaj: fiind un observator neutru își poate permite să spună la foarte multe lucruri pe nume. Prezentarea pe care o face emigrației române va putea fi acuzată doar cu foarte mare dificultate de părtinire.

Mai vrem să atragem atenția cititorilor asupra a două aspecte. Mai întâi, lucrarea doamnei Hazard prezintă în mod convingător faptul că guvernele occidentale, în primul rând cel al Statelor Unite, nu au abandonat niciodată complet popoarele din estul Europei. La noi și în alte țări central și sud-est europene în care au venit la putere regimuri comuniste impuse de U.R.S.S. după 1945, se discută cu foarte multă patimă acest aspect, reducându-se în fond totul la schema unui conflict armat între puterile apusene, aliate strâns cu U.R.S.S. în cel de-al doilea război mondial, care dacă nu a fost declanșat a fost înlocuit cu trădarea, uitându-se lucruri esențiale. Guvernele occidentale erau alese să reprezinte în primul rând interesele

respectivelor popoare. Ar fi fost foarte greu, chiar imposibil, ca guvernul american, de exemplu, să ceară mamele americane să își trimită fiii, după patru ani de război crâncen în Asia, Africa și Europa, să mai lupte într-un nou conflict pentru, să zicem, România sau Ungaria, care fuseseră – cu voia sau fără voia lor, mai mult sau mai puțin timp – aliatele Germaniei. Ar trebui să înțelegem cu adevărat situația. După cum și Occidentul ar trebui să înțeleagă că la noi – la fel ca în tot restul Europei Centrale și de Est – comunismul nu s-a instaurat la dorința sau din vina respectivelor popoare. Lucrarea doamnei Hazard arată limpede că guvernul S.U.A. a folosit toate mijloacele posibile pentru a-și păstra un minim de influență în România, gândindu-se la viitor, urmând însă evitarea unei noi conflagrații cu fostul aliat și totodată apărând și consolidând propriile interese din lumea liberă. Faptul că a fost nevoie de 42 de ani pentru ca să se prăbușească din interior comunismul are consecințe tragice și pentru structurile țărilor respective și la scară individuală, dar se înscrie în limitele firescului la scara istoriei.

A doua constatare ține de o afirmație a unui responsabil C.I.A. Mărturisim că am avut un mic șoc să aflăm că, din punct de vedere al numărului de agenți și al resurselor alocate, operațiunile desfășurate în Albania s-au aflat pe primul loc. Oare Albania să fi fost pântecul slab al comunismului? Oare revolta din Berlin din 1953, sau revoluția din Ungaria, din 1956, să nu fi determinat o redistribuire a forțelor? Oare care să fie răspunsul adevărat? Oare îl vom afla vreodată?

O extraordinară șansă

În ianuarie 1948, România a devenit primul dintre statele-satelit care au semnat un Tratat bilateral de prietenie, cooperare și asistență mutuală cu Uniunea Sovietică. Ungaria și Bulgaria i-au urmat eurând exemplul.

În 1947, mareșalul Tito a repus în discuție un plan pe care îl conturase prima oară în 1945, pentru înființarea unei Federații balcanice și a unei uniuni vamale cu Bulgaria. În vara lui 1947, Tito a vizitat Sofia și a semnat un tratat de prietenie cu primul ministru bulgar, Gheorghi Dimitrov. La început, Stalin a sprijinit planul și a sperat că el va include și Albania. În decembrie 1947, Tito a călătorit la București pentru a semna un tratat de prietenie româno-ugoslav. L-au întâmpinat o mulțime de oameni, iar Pătrășcanu i-a oferit o primire oficială caldă. Dimitrov a sosit în România câteva zile mai târziu, a semnat cu românii un tratat similar și a vorbit în fața unei mulțimi entuziaste despre o strânsă colaborare a popoarelor balcano-danubiene și despre o federație care urma să includă și Grecia. Atunci când a fost întrebat la o conferință de presă despre natura exactă a federației balcanice, Dimitrov a răspuns că acea hotărâre trebuia luată doar de statele sud-est europene.

Inițiativa a înfuriat conducerea de la Kremlin, iar Stalin a hotărât să îi aducă la ordine pe încăpățânații săi subordonați. *Pravda* a publicat un articol incriminator la adresa planului. Stalin a cerut ca Dimitrov și Tito să vină la Moscova pentru consultări. Tito a refuzat și l-a trimis în locul lui pe Milovan Djilas.

În România, reacția regimului a fost rapidă și decisivă. Complicitatea lui Pătrășcanu la Planul balcanic a oferit conducerii scu-

za pe care o căuta de mult pentru a-l îndepărta pe acest delicat moderat de la putere și, în final, pentru a-l distruge. Când conflictul dintre Stalin și Tito a devenit public și Iugoslavia a fost exclusă din Cominform, Gheorghiu-Dej i-a avertizat pe „dușmanii de clasă” din interiorul partidului și din afara lui, vinovați de „naționalism burghez”, că zilele lor erau numărate. Rudolph Schoenfeld, înlocuitorul lui Burton Berry și șef al Legației S.U.A., informase în legătură cu un efort neîntrerupt al guvernului de a suprima „fără milă” pe oricine care, în trecut, fusese anticomunist sau asociat în vreun fel cu ideile sau interesele occidentale. În raportul său, Schoenfeld a inclus o analiză asupra „stării de spirit din România”, în care conchidea că românii „așteaptă cu mult dor fericită ză în care vor afla că rușii au plecat și-i vor găsi pe actualii conducători români atârând la capătul câte unei frânghii”.

În ciuda unor asemenea rapoarte primite de la trimișii americani și a campaniilor de propagandă tot mai agresive și ostile contra Statelor Unite și a Marii Britanii, Departamentul de stat a respins ideea de a-și retrace misiunile din Europa de Est. O asemenea măsură, a argumentat secretarul de stat Marshall, constituia o „cale negativă, ce avea să blocheze accesul Statelor Unite la informații din regiune și avea să însemne că Occidentul abandonase popoarele din regiune”. El a reafirmat obiectivul Statelor Unite „de a restabili Iugoslavia, Albania, Bulgaria, România și Ungaria ca state democratice independente, membre ale familiei națiunilor unite, în condiții care să garanteze popoarelor că vor beneficia efectiv de drepturile omului cât și nediscriminarea contra intereselor Statelor Unite

și a intereselor altor state iubitoare de pace”.

Pentru a beneficia de efectele conflictului dintre Tito și Stalin și a promova noi dezintegrări în blocul est-european, Kennan a susținut crearea unor agenții care să pună la punct metode pentru „a încuraja și promova, prin orice alt mijloc, afară de război”, erodarea puterii sovietice în Europa de Est. Kennan credea că folosirea judicioasă a operațiunilor acoperite, a spionajului, subversiunii și propagandei aveau să „încurajeze pe orice cale spiritul de independență și libertate în rândul popoarelor est-europene” și aveau să aducă eliberarea blocului comunist prin alte mijloace decât războiul.

În următoarele luni, s-au purtat numeroase discuții legate de departamentul care trebuia să își asume responsabilitatea pentru dirijarea operațiunilor acoperite. Kennan dorea un control direct al Departamentului de stat. Secretarul de stat Marshall se opunea, temându-se că deconspirarea acțiunilor avea să afecteze credibilitatea și eficiența diplomației sale.

În final, a fost creată o nouă agenție, Oficiul pentru proiecte speciale, curând rebotezat Oficiul pentru coordonare politică (O.P.C.). Directorul ei era numit de secretarul de stat și răspundea în fața acestuia și de celui al apărării. Finanțarea era asigurată de C.I.A. La 1 septembrie 1948, director al O.P.C. a fost numit Frank Wisner, cel care condusese prima misiune O.S.S. în România. După cum subliniază și doamna Elizabeth Hazard, emigrată română a considerat numirea lui Wisner, care cunoștea atât de bine problemele României, ca o extraordinară șansă. Wisner urma să colaboreze cu generalul Schuyler, numit adjunct al șefului statului major

al armatei S.U.A. în pregătirea celor ce urmau să fie trimiși în spatele „Cortinei de fier”. În aprilie 1948, senatorul republican Henry Cabot Lodge a înaintat o lege prin care se permitea unui număr de 50 000 tineri din Europa să intre în armata americană.

Ianuarie 1948. Președintele Consiliului de Miniștri al R.P. Bulgaria, Gheorghe Dimitrov, prins în „tradiționala” horă din Piața Victoriei, în timpul vizitei la București

În p. 53: participanți la Congresul de creare a Partidului Muncitoresc Român, din februarie 1948 (de la stânga la dreapta, primul rând: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Apostol, Chivu Stoica)

Gearta românilor în jurul banilor

Generalul Rădescu a devenit unul dintre primii lideri est-europeni care au încercat să folosească legea lui Lodge pentru cauza sa. În mai 1948, Rădescu l-a căutat pe Walworth Barbour, din divizia Europa de Est a Departamentului de stat, cu o propunere detaliată de realizare a planului. Existau, spunea el, 20 000 refugiați români ce aveau vârsta înrolării și care trăiau în zonele controlate de Aliați din Germania și Austria, în Italia și Franța. Rădescu cerea să fie adunați în tabere controlate de americani și organizați în batalioane de muncă și de instruire militară, care să îi pregătească pentru acțiuni de guerilă.

Și alți români care stabiliseră legătura cu serviciile de informații americane imediat după război au oferit idei și sugestii.

În martie 1948, căpitanul Ghica Cantacuzino, pilot și membru de frunte al comunității românești din Turcia, a contactat Ambasada S.U.A. din Ankara pentru a propune un plan de evacuare a celor ce doreau să plece din România și de introducere a unor transmițătoare radio pentru grupurile de rezistență din interior.

Totuși, Kennan era perfect conștient de pericolele pe care le implicau operațiuni prea ambițioase, prost planificate. El dorea să evite repetarea unui fiasco în genul celui de la Tămădău.

În 1948, existau aproximativ 70 000 refugiați români, care trăiau în comunități răspândite în Europa, Statele Unite, America Latină și Orientul Mijlociu. Cei care părăsiseră de curând România constituiau un grup omogen de elită, bărbați și femei instruiți, hotărâți să distrugă guvernul comunist și să restaureze monarhia și regimul parlamentar, în care partidele istorice să dețină iar puterea de decizie. În mod evi-

dent, ei reprezentau o resursă vitală pentru americani. Regele Mihai era, desigur, românul de frunte aflat în exil și continua să se bucure de o popularitate deosebită atât în interiorul țării, cât și printre cei din afară.

Autoarea acestor importante teze de doctorat

consacrată României menționează apoi o serie de alte personalități românești cunoscute în Occident: generalul Rădescu, Grigore Niculescu-Buzești, Constantin Vișoianu, Alexandru Cretzianu, Max Aușnit, Nicolae Malaxa, Davila și Tilea.

În ciuda importanțelor averi și a prezenței unui număr de lideri distinși și cu experiență, emigrația română era, spre deosebire de alte grupuri est-europene, sfâșiată de facțiuni, disensiuni și intrigi. Pe de altă parte, membrii P.N.Ț., partid interzis, din jurul lui Buzești, susțineau că, în calitate lor de reprezentanți ai lui Maniu și lideri ai celui mai mare partid necomunist din România, ei trebuiau să hotărască linia politică a emigrației. Generalul Rădescu și susținătorii săi afirmau că nici unul dintre partidele tradiționale nu puteau unifica toate grupurile dispartate din exil și că doar un lider care nu era afiliat vreunui partid era în stare să organizeze o rezistență anticom-

munistă cu o bază largă. P.N.Ț., spunea el, nu mai beneficia de un sprijin masiv în România. Membrii săi erau împrăștiați și demoralizați, iar el, Rădescu, se găsea într-o poziție cu mult mai bună pentru a vorbi în numele românilor.

O importantă sursă de fricțiuni între cele două grupuri o constituia fondul de șase milioane dolari pe care Vișoianu îl scosese din țară în vremea războiului pentru a susține activitatea emisarilor lui Maniu care încercau să desprindă România din alianța cu Germania. Vișoianu depusese banii într-un cont la o bancă elvețiană și în 1948, împreună cu Cretzianu, au susținut că din moment ce fondul fusese creat de ei pentru activitățile lui Maniu, doar ei și Buzești aveau autoritatea să îl folosească pentru sprijinirea refugiaților. Rădescu a denunțat această pretenție și a afirmat că fondul aparținea tuturor românilor și trebuia să fie accesibil unei grupări cu o bază mai largă.

Conducta de aprovizionare

În vreme ce conflictul lua amploare, grupurile rivale – mereu în lipsă de bani – au făcut apel la românii cu stare care-și transferaseră banii la băncile occidentale. Rivalitatea acerbă dintre Max Aușnit și Nicolae Malaxa a fost exploatată de grupările din emigrație aflate în conflict. Max Aușnit, care în trecut subvenționase P.N.Ț., și-a declarat sprijinul pentru proiectul lui Buzești și Vișoianu, de creare a unor centre pentru refugiați, servicii de sănătate și publicații. În schimb, Aușnit spera să se folosească de influența lor și a sponsorilor lor din Washington pentru a-l împiedica pe Malaxa să intre în S.U.A. La rândul său, Malaxa și-a oferit sprijinul pentru grupul lui Rădescu și i-a promis un milion de dolari pen-

tru finanțarea mișcării de rezistență, dacă reușea să obțină viză de intrare permanentă în Statele Unite. Rădescu a încercat să obțină viza pentru Malaxa. El a relatat F.B.I.-ului despre sprijinul pe care Malaxa i l-a acordat atunci când a fost blocat, în 1945, în Legația britanică din București și despre sprijinul financiar acordat de acesta activităților de rezistență organizate de Maniu în 1946 și 1947. El a sugerat ca C.I.A. să-i sprijine eforturile și să îl ajute pe Malaxa să obțină viza. Fără folos, însă. C.I.A. a refuzat orice implicare în controversă și s-a alăturat recomandării Departamentului de stat de a se refuza viza lui Malaxa. Atât Frank Wisner, cât și Burton Berry, ajuns asistent adjunct al secretarului de stat pentru problemele Orientului Apropiat, au depus mărturie contra lui Malaxa. Ei erau preocupați în mod evident de faptul că Malaxa avea să își folosească puterea financiară pentru a manipula politic emigrația română.

Nemulțumit de gâlcevele interne și diatribele personale, Departamentul de stat a cerut grupurilor rivale să-și rezolve divergențele și să creeze un comitet unificat al României libere, care să câștige sprijinul internațional pentru cauza lor și să ofere românilor din țară și de peste hotare o mișcare puternică în jurul căreia să se poată strânge. În luna mai 1949, regele Mihai, care se abținuse să sprijine vreuna dintre facțiuni, s-a alăturat în sfârșit unui comitet format din zece persoane, reprezentanți ai P.N.Ț., P.N.L. și P.S.D., coordonat de generalul Rădescu. Și noul grup a căzut pradă aceluiași dispute între persoane și facțiuni, destrăbându-se în decembrie 1950 în două organizații ostile. Comitetul național român, condus de Vișoianu, Cretzianu și Augustin Popa, era sprijinit de rege și a început să primească fonduri de la O.P.C. pentru activitățile sale. Organi-

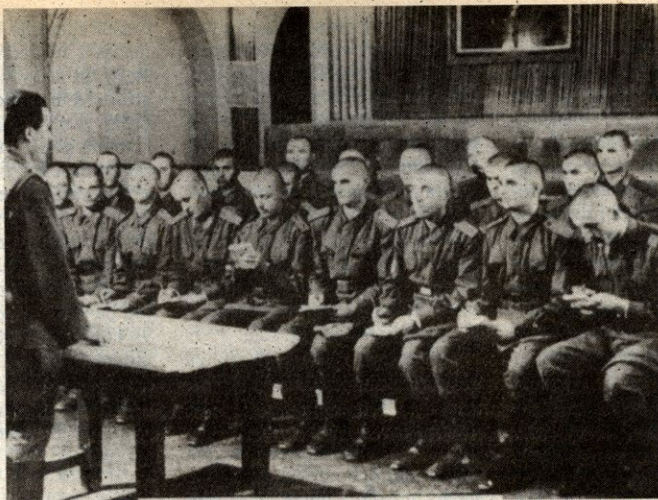
zația refugiaților români, condusă de generalul Rădescu, și-a stabilit sediul la Paris.

Dinamica politică a emigrației române era complicată și de numărul mare de membri ai Gărzii de fier – dintre care unii petrecuseră mai mulți ani în Germania după tentativa nereușită de a răsturna pe mareșalul Antonescu în 1941. Un alt grup rămăsese în țară, dar fugise în Germania după 23 august 1944, când conducătorul lor, Horia Sima, primise din partea nemților însărcinarea de a conduce guvernul marionetă din exil favorabil Germaniei. Un purtător de cuvânt, care se numea el însuși „legionar“, Mihai Fotia Enescu, a contactat Ambasada americană din Madrid, în septembrie 1948. A cerut sprijinul Statelor Unite pentru o mișcare de rezistență anticomunistă, formată din militari care erau gata, spunea el, să se întoarcă în România, și să ia armele contra regimului comunist. Când a fost întrebat de oficialul de la Ambasada S.U.A. despre afinitățile naziste ale Gărzii de fier, Enescu a răspuns că tovarășii săi formau un grup profund creștin, de promonarhiști convinși, uniți împreună cu alți patrioți într-o cruciadă națională contra comunismului. I-a reamintit celui din fața lui coaliția legionarilor cu P.N.Ț. în alegerile din 1937 și a spus că ei erau gata acum să își unească forțele cu organizația generalului Rădescu. La 4 ianuarie 1949, legionarii i-au adresat un apel similar regelui Mihai, cerându-i sprijinul în eforturile lor.

Generalul Rădescu a crezut că gruparea sa putea folosi tinerețea și energia legionarilor și a încurajat participarea lor. În 1949, el a formulat planul unei „Armate române de eliberare“ și a calculat că putea conta pe un număr de 30 000 oameni. Dintre aceștia 6 000 urmau să provină dintre membrii Gărzii de fier și 22 000 dintre membrii grupului etnic german (Volksdeutsche) care tră-

iau în exil în Germania și Austria. Trebuie subliniat că Rădescu nu era singurul care dorea să se folosească de acest grup. Agențiile de informații occidentale îi priveau, de asemenea, cu simpatie.

Totuși, Vișoianu, Buzescu și Cretzianu împărtășeau o profundă îngrijorare față de includerea grupurilor fasciste în planurile lui Rădescu și de sprijinul S.U.A. acordat lor. Preocuparea lui Vișoianu era alimentată, în parte, de membrii comunității evreiești care părăsiseră România în timpul războiului și după cu speranța de a emigra în Palestina. Personalitatea cea mai importantă a comunității evreiești ce părăsise România era dr. William Filderman, un sionist și fervent anti-comunist, ce avea propriile legături cu serviciile de informații occidentale și agențiile evreiești din Statele Unite. El și apropiații săi erau înfricoșați de apropierea dintre generalul Rădescu și Garda de fier și s-au simțit de două ori insultați când primul Comitet Național Român, de sub conducerea lui Rădescu, i-a cerut lui Filderman să îi devină membru, dar ca român, nu ca reprezentant al comunității evreiești. Filderman s-a plâns Ambasadei S.U.A. din Paris și a afirmat că natura exclusivistă și evident rasistă a Comitetului avea să afecteze reputația organizației și să-i mineze credibilitatea de ambele părți ale Cortinei de fier.

Ora de educație politică în armată. Prilej de indoctrinare de către ofițerul politic dar și de somn pentru unii recruți

Organizațiile evreiești au protestat și contra includerii unor membri ai Gărzii de fier în Comitetul Național Român și a numărului mare de legionari care primiseră viza de intrare în S.U.A. Unul dintre cazurile celebre – și pe care Elizabeth Hazard îl prezintă – îl constituie cel al lui Valerian Trifa. Acesta a devenit, în 1952, arhiepiscopul Episcopatului ortodox român din Cleveland. Cu toate eforturile organizațiilor evreiești, Trifa nu a fost expulzat decât în 1984. Dar, după cum arată și doamna Hazard, certurile și conflictele din cadrul emigrației române nu erau singulare. Ele puteau fi întâlnite, într-o anume măsură, și în cadrul celorlalte emigrații din țările est-europene. Din dorința de a contribui la instaurarea unui spirit de colaborare, Kennan, Wisner și Allen Dulles au cerut ajutorul colegilor lor din Consiliul pentru relații externe, prestigiosul consorțiu de diplomați, avocați și oameni de finanțe. În primăvara anului 1949, Consiliul a creat organizația, particulară în aparență, cunoscută sub numele de Comitetul

mitetului pentru strângerea de fonduri. N.C.F.E., care a recunoscut Comitetul România Liberă a lui Vișoianu ca membru în 1950, sub acoperirea de organizație caritabilă particulară, a servit drept „conductă de aprovizionare” a activităților emigrației din fondurile O.P.C.

11 grupuri de rezistență

Cel mai important și mai reușit proiect al N.C.F.E. a fost Radio Europa Liberă, creat pentru a transmite în țările satelite Moscovei realizările politice și culturale ale Occidentului și pentru a penetra Cortina de fier cu un flux continuu de propagandă anticomunistă. Având cartierul general la München și stații de emisie în sudul Germaniei, Austria și Portugalia, Radio Europa Liberă a devenit o puternică unealtă în războiul psihologic dus „pentru a câștiga mințile și voința oamenilor”. Biroul român era condus de Mircea Carp, membru al P.N.T., care părăsise România în 1947. El și

național pentru Europa Liberă (N.C.F.E.). Scopul acesteia era să realizeze unitatea în cadrul grupurilor de emigranți și să le sprijine în lupta lor pentru restaurarea democrației. Generalul Dwight Eisenhower, pe atunci președinte al lui Columbia University, a fost numit în fruntea co-

restul personalului urmăreau îndeaproape transmisiile și publicățiile românești, încercând să găsească orice semn al vreunei scindări în guvernul român, folosind informațiile pentru a croi programe de știri ce prezentau măsurile guvernamentale în cea mai neagră lumină. Dificultățile economice erau anunțate cu mult tam-tam, decretule care limitau libertățile individuale erau denunțate și epurările din partidul comunist erau prezentate ca dovezi ale corupției perverse și tipătoare ce domnea la vârful puterii. Regele Mihai se adresa anual „supușilor săi loiali”, iar Vișoianu, Cretzianu și episcopul Valerian Trifa prezentau știri despre activitatea românilor care trăiau în exil și asigurări despre solidaritatea „lumii libere” față de starea grea a „poporului captiv” din România.

Suținerea moralului mișcărilor de rezistență din Europa de Est și încurajarea ori de câte ori era posibil a celor ce treceau dincolo erau obiective esențiale ale operațiunilor acoperite de O.P.C. În mai 1949, reprezentanții Foreign Office-ului și ai Departamentului de stat la București au raportat o creștere semnificativă a activității mișcării de rezistență din țară. Un raport al Foreign Office-ului estima că 20 000 partizani acționau în Transilvania, dispunând de „suficiente arme mici și muniție pentru acțiunile lor defensive actuale”. Acționând sub conducerea generalului Corneliu Dragalina, acei bărbați și femei atacau depozite de aprovizionare și camioane ale armatei, reușind să captureze numeroase arme. „Partizanii beneficiază de sprijinul țăranilor, fără de care, desigur, nu ar putea rezista multă vreme”, continua raportul. În iulie 1950, Legația Statelor Unite informa că în Carpații centrali și în ținuturile joase ale râului Prut și ale Dunării, sub comanda generalilor Aldea și Dragalina, acționau 11 grupuri organizate de rezis-

tență. Altele erau active în Bucovina și în nordul Moldovei. Potrivit estimărilor raportului, numărul total de membri se ridica la 30 000, deși liderii rezistenței pretindeau că erau 60 000. Un raport ulterior arăta că, deși exista tendința de a exagera activitățile grupurilor subversive, existau dovezi despre mai multe grupuri care operau de-a lungul frontierei iugoslave, dintre care unul atacase un convoi sovietic și omorase 42 soldați ruși.

Informații despre activitatea de rezistență proveneau și de la refugiații care treceau frontiera în Iugoslavia. Cei ce scăpau astfel în Occident relatau frecvent oficialităților americane, britanice și iugoslave despre sprijinul pe care îl primiseră de la grupurile clandestine ce operau în apropierea graniței, la Oravița, Timișoara, în Banat. Asemenea dovezi au convins O.P.C. despre supraviețuirea unei rezistențe active, care era capabilă să utilizeze în mod eficient sprijinul material primit din Occident.

La începutul anului 1949, agenții ai O.P.C. au început să recruteze refugiați români și din alte țări est-europene în lagărele aflate în sudul Germaniei, Austriei și Iugoslaviei. Erau aleși în special oameni tineri, care cunoșteau zonele în care fuseseră semnalate acțiuni de rezistență. Erau apoi antrenați și pregătiți pentru o întoarcere clandestină în țară. Gordon Mason, șeful stației C.I.A. la București între 1949-1951, spunea că agenții erau instruiți să contacteze grupurile de rezistență, să le informeze despre interesul Vestului față de activitățile lor și să le aprovizioneze cu fonduri, arme ușoare de foc, muniție și medicamente. Aveau asupra lor stații radio pe care să le distribuie luptătorilor din rezistență pentru a le permite să ia legătura cu agenții din exterior. Se urmăreau, potrivit lui Mason, trei obiective. Mai întâi, dacă mișcarea de rezistență putea lua suficientă amploare,

exista speranța că ea putea declanșa o insurecție pe scară largă. În acest sens, agenții erau instruiți să încurajeze actele de sabotaj, pentru a afecta economia română și pentru a oferi dovezi tangibile că rezistența exista și era activă. În al doilea rând, agenții trebuiau să furnizeze orice informații despre mișcările de trupe ale armatei române sau ale celei sovietice, care ar fi putut indica pregătiri de atac împotriva Iugoslaviei sau a Europei occidentale. În sfârșit, ei trebuiau să îi încurajeze pe luptătorii din rezistență să hărțuiască trupele sovietice în eventualitatea unui război.

Eforturi inutile

O.P.C. a înființat școli și centre de antrenament în Franța, Italia și Grecia, unde ofițerii săi îi instruiău pe noii recruți. Robert Bishop, fostul șef al contraspionajului misiunii O.S.S. la București, în anii 1944-1945, fusese pus să supravegheze operațiunile O.P.C. la Roma. Deși abia scăpase de curtea marțială, la care îl trimisese generalul Schuyler în 1945, și în ciuda preocupărilor anterioare privind sănătatea lui mintală, Bishop primise sarcina delicată de a recruta refugiați din Europa de Est pentru operațiuni paramilitare. Dosarele contrainformațiilor militare dovedesc faptul că Bishop a furnizat „un mare număr de luptători, furnituri militare, evacuări pe mare și pe calea aerului pentru activitățile clandestine”. Gratiu Yatsevich, care a dirijat operațiunile acoperite ale C.I.A. în Balcani, în anii '50, spune că în privința numărului de agenți și a resurselor alocate, operațiunile desfășurate în România s-au aflat pe locul doi, după cele din Albania. Nici unul dintre dosarele C.I.A. privind aceste operațiuni nu a fost descryptat.

La începutul anului 1950, unul dintre agenții lui Bishop l-a re-

crutat pe Ray Bicaku, un refugiat albanez, fiul unui bogat proprietar de pământ, care petrecuse, la sfârșitul războiului, un an într-o mișcare ilegală anticomunistă, înainte de a fugi în Italia. Bicaku vorbea românește și avea experiență ca operator radio. Sarcina lui la Roma era să antreneze tineri recruți români să trimită și să primească mesaje radio și să sară cu parașuta. Între cei pe care i-a antrenat se aflau doi români, Wilhelm Spindler și Constantin Saplacan, recrutați la începutul anului 1951 dintr-un lagăr de refugiați din Italia. În octombrie, centrul radio din Atena a raportat că Spindler și Saplacan au fost arestați în România. Potrivit raportului și notelor de protest trimise de guvernul român Statelor Unite, cei doi au recunoscut că misiunea lor era „să pregătească acte de diversiune și terorism... și să culeagă date de spionaj, mai ales despre armata română, dotarea ei, aerodromuri, uzine militare, poduri de cale ferată, baraje petroliere etc.” Statele Unite au negat orice legătură cu evenimentul, dar foști ofițeri C.I.A. recunosc acum că ei erau în mod sigur agenți americani. Peter Karomilas, un oficial C.I.A. azi la pensie, care a lucrat la Atena la pregătirea agenților bulgari la începutul anilor '50, pentru același gen de operațiuni, subliniază că toți agenții înțelegeau că

în cazul în care erau prinși, Statele Unite aveau să nege orice asociere cu eforturile lor.

Operațiunile erau periculoase și presupuneau numeroase riscuri. Forțele de securitate sovietice și est-europene erau extraordinar de eficace și aveau rețele vaste în cele mai îndepărtate zone. În 1950, Direcția Generală a Securității Poporului organizase 13 centre regionale, folosea 2822 ofițeri și dispunea de o rețea de informatori în întreaga țară.

Gordon Mason și Peter Karomilas, ca și alți colegi ai lor, au ajuns în final la concluzia că eforturile C.I.A. de a infiltra agenți în spatele Cortinei de fier erau fără rost și în final neproductive. Nu numai că puneau viețile tinerilor recruți într-un pericol teribil, adesea cu consecințe tragice, dar sporeau și suspiciunile regimurilor comuniste și le provocau să impună măsuri și mai aspre de securitate.

Relațiile Statelor Unite cu țările est-europene au implicat o abordare pe două paliere, operațiunile acoperite coexistând, deși nu tocmai confortabil, cu munca misiunilor diplomatice de acolo. Departamentul de stat și-a folosit sediul Legației din București drept post de ascultare și canal pentru comunicații oficiale. Diplomații americani au folosit accesul pe care îl oferea Legația la oficialitățile române pentru a obține informații despre evolu-

țiile politice, culturale, economice și militare ale țării. Sediul Legației oferea adăpost și funcționarilor C.I.A. și celor de la informații militare, agenților de știri din Statele Unite și Serviciului pentru informații al Statelor Unite (U.S.I.S.). Acesta dispunea de o bibliotecă cu drept de împrumut și un centru cultural pentru vizionarea noilor filme americane.

Reprezentanții Departamentului de stat și ai C.I.A. la București erau interesați mai ales în detectarea conflictelor dintre membrii guvernului și a diviziunilor din cadrul partidului comunist, care puteau fi exploatare. În 1950 și 1951 au urmărit zvonurile legate de o luptă pentru putere dusă în cadrul Comitetului Central, ce a culminat cu îndepărtarea, de către Gheorghiu-Dej, în mai 1952, a Anei Pauker, împreună cu Vasile Luca și Teohari Georgescu. Gordon Mason a ținut să sublinieze cu multă grijă că, totuși, sursele pe care el le cultiva erau funcționari de rang mediu din Ministerul de externe și oameni cu acces special la conducere, inclusiv artiști și ziariști care doreau să divulge informații în schimbul unor sume modeste de bani. ■

Traducere: Alina PETRICEL
Introducere și adaptare:
Dorin MATEI

IMPORTANT

În anul 1997, an în care Magazin istoric împlinește 30 ani de apariție neîntreruptă, intenționăm organizarea unui concurs jubiliar.

Vă rugăm să ne trimiteți, stimați cititori, propunerile dvs. privind prezentarea acestui concurs.

Așteptăm, de asemenea, OFERTE DE SPONSORIZARE, în bani sau obiecte.

Încă din primul deceniu de existență, dominația sovietică asupra Europei de Est s-a confruntat cu o rezistență din ce în ce mai puternică. Dacă marile mișcări – 1956 în Ungaria, 1968 în Cehoslovacia, 1980-1981 în Polonia – au stârnit ecouri ample și în celelalte țări-satelit, în ciuda măsurilor de cenzură luate de autorități, detaliile mișcării de rezistență încep să fie cunoscute abia acum.

Prima tulburare majoră s-a produs, după cum se știe, în Germania de Est, în vara lui 1953, la scurt timp după moartea lui Stalin. Dar primul moment când, într-adevăr, foarte mulți oameni – inclusiv cei mai sceptici sovietologi americani – au sperat în prăbușirea comunismului a survenit în octombrie-noiembrie 1956. Revoluția ungară a fost și a rămas un simbol al luptei antitotalitariste, împotriva dominației sovietice, un standard al luptei anticomuniste pentru renașterea națională, libertate și democrație, acel punct către care s-au îndreptat atunci privirile tuturor. Apariția unor idei și sloganuri revizioniste în timpul evenimentelor din Ungaria, inclusiv în legătură cu Transilvania, nu a căpătat nici consistență și nici rezonanță în cronica revoluției ungare.

Personajul central al evenimentelor din Ungaria rămâne Imre Nagy. Personalitatea sa a fost și este un subiect istoric contradictoriu, interpretată diferit de analiști și comentatori. În iunie 1989, el era reînhumat cu onoruri de stat. Stanga și dreapta politică din Ungaria și-l revendicau cu egală

hotărâre. În 1993 Karoly Grosz – ultimul prim-secretar al P.M.S.U., partidul apărut pe ruinele revoluției maghiare și după falimentul Partidului celor ce muncesc din Ungaria, ambele reprezentând denumiri ale partidului comunist ce a exercitat, cu multe nuanțe specifice, dominația totalitară în viața societății ungare între 1945-1990 – afirma într-un interviu acordat ziarului Népszabadság că Imre Nagy a fost agent al NKVD-ului și ar avea pe conștiință cel puțin 100 de comuniști, aflați în exil în U.R.S.S. și executați. În acest an, în fața clădirii Parlamentului din Budapesta i s-a ridicat o

ungară din 1956 rămâne și acum, după 40 de ani, incontestabil, un eveniment de marcă al sec. XX. Iată de ce redacția revistei Magazin istoric și-a propus ca, începând cu numărul trecut, să înfățișeze cititorilor săi o serie de noi date și analize ale evenimentelor petrecute atunci în Ungaria și ecourile lor în România. Sigur, pornind de la cele mai importante documente accesibile în acest moment.

Prezentăm în numărul de față un articol semnat de un diplomat rus, Valeri Leonidovici Musatov, care a lucrat două decenii la Ambasada U.R.S.S. de la **B u d a p e s t a** (1964-1984).

După prăbușirea regimurilor comuniste, revistele Novoe vremia și Novaya istoria (din al cărei

număr 1/1994 am

adaptat, cu subtitlurile noastre, și textul care urmează) i-au găzduit frecvent studii de istorie contemporană a Ungariei și Europei centrale și răsăritene, Valeri Musatov fiind și un cunoscut comentator de politică externă. Deci cine a fost Imre Nagy? – iată întrebarea la care încercă să răspundă Musatov. Îi urmează un prim text realizat pe baza mărturiilor lăsate post-mortem chiar de Imre Nagy. În sfârșit, domnul conf. dr. Mihai Retegan (care s-a ocupat în mod special de acest subiect, atât în numeroasele articole de presă, cât și prin pregătirea a două volume ce vor apare curând) continuă prezentarea documentelor din arhive americane despre evenimentele petrecute în acel an în țările blocului sovietic.

Documente necunoscute REVOLUȚIA DIN UNGARIA

sta-
tuie. Dar
clasa politică din
Ungaria manifestă o atitudine diferită față de personalitatea lui Imre Nagy, în comparație cu anii 1989-1990. După cum aflăm din Magyar Hirlap, socialistii, dintre care mulți provin din foștii comuniști, au intenția să propună să se voteze o lege pentru comemorarea sa, în vreme ce aliații lor liberali se opun. Opoziția conservatoare reamintește, la rândul ei, că Imre Nagy n-a fost singurul martir al represiei din 1956.

Rostul istoricului este să se țină cât mai departe de asemenea dispute politice și mai ales de substratul lor. Așa cum am precizat, revoluția

IMRE NAGY –

O VIAȚĂ TRAGICĂ

VALERI L. MUSATOV

Numele lui Imre Nagy (1896-1958), prim-ministru al guvernului ungar în timpul revoluției din 1956, este unul dintre simbolurile mișcării de eliberare a popoarelor din Europa Centrală și de Est împotriva sistemului totalitar al lui Stalin. Nagy a fost un comunist de școală cominternistă; până și ultimele sale însemnări, scrise în timpul internării în România, în anii 1956-1957, însemnări privind rolul său în timpul evenimentelor din Ungaria, din 1956, când presimțea apropierea judecății, dovedesc – oricât de paradoxal ar părea – căutarea unor răspunsuri privind evenimentele din țările socialiste, în spiritul marxism-leninismului.

Una dintre tezele volumului său neîncheiat *Reflecții*, amintiri este „îmbogățirea marxism-leninismului cu o nouă experiență de luptă, pe baza evenimentelor din Ungaria“, cum se specifică într-o lucrare consacrată anului 1956, apărută la Budapesta, în 1992. Astăzi personalitatea lui Nagy ca luptător pentru independență este omagiată și de curentul de dreapta din cercurile guvernamentale din Ungaria, care dorește însă să minimalizeze rolul adepților socialismului în evenimentele din 1956. Mormântul lui Nagy din cimitirul orașului Budapesta a devenit loc de pelerinaj.

Omul lui Beria

Pe măsură ce se publică noi documente din arhivele organelor de stat și de partid ale U.R.S.S. (este vorba despre colecția remisă guvernului Ungariei de președintele B.N. Eltîn), se pot lămurii pu obiectivitate cauzele și forțele motrice ale revoluției ungare din 1956, precum și rolul lui Nagy în aceste evenimente. Nagy a fost o personalitate contradictorie, complicată, după cum și vremea în care a trăit el a fost apocaliptică.

De numele lui sunt legate multe enigme. De pildă, în Rusia s-a încercat să i se atribuie participarea la împușcarea familiei țariste în iulie 1918, la Ekaterinburg. Între cei care l-au împușcat pe țar și familia sa au fost într-adevăr câțiva unguri, mai precis prizonieri de război în armata austro-ungară. Generalul Diterihs, din armata lui Kolceak, menționează cinci, iar preceptorul țareviciului Aleksei, P. Jiliard, șapte.

Numele Nagy este foarte răspândit între unguri. Iar dacă Imre Nagy ar fi participat la execuția țarului, n-ar fi menționat el oare în nici o autobiografie scrisă pentru secția cadre a Cominternului? Execuția țarului era considerată atunci un act eroic.

A doua enigmă sau element de senzație privind numele lui Nagy este colaborarea sa secretă cu organele de represiune din U.R.S.S., în anii 1933-1941.

În septembrie 1985, în timpul discuției dintre J. Kádár și M.S. Gorbaciov, autorul acestui articol l-a auzit pe liderul ungar spunând că Nagy a fost „omul lui Beria”. Se știe că mulți activiști ai Cominternului au avut relații strânse cu NKVD sau GRU. Nimic anormal, dat fiind că U.R.S.S. era considerată patria comuniștilor din întreaga lume, patria sovietelor, impersurată de forțe capitaliste și de un dușman comun. Cu timpul, NKVD a început să controleze serios aparatul Cominternului.

Nagy a primit cetățenia sovietică în 1936 și nu s-au găsit

dovezi privind anularea ei, deși este evident că mai târziu Nagy nu putuse să nu fie cetățean al Ungariei. El ieșise formal din P.C.U.S. în 1954. În autobiografia întocmită pentru secția cadre a Cominternului menționa că în 1920-1921 lucrase în Secția Specială a Armatei 5, apoi fusese trimis într-o activitate ilegală de partid în Ungaria.

Circula o poveste ciudată privind excluderea lui Nagy din P.C. din Rusia (b) în 1935, pe motiv de „inconsecvență”, de fapt, însă, pentru că soția lui plecase la tatăl ei în Ungaria, iar Nagy nu anunțase P.C. din Ungaria și Cominternul. În 1939, însă, Colegiul de partid al Comisiei Controlului de Partid de pe lângă C.C. al P.C. din Rusia (b) l-a reprimat în partid, limitându-se la o mustrare pentru călătoria soției.

Nagy nu a fost socotit niciodată un dogmatic, deși în 1948 ambasadorul U.R.S.S. în Ungaria, G.M. Pușkin, informa că, la o ședință a Biroului politic, Nagy s-a pronunțat împotriva unificării comuniștilor și social-democraților.

M. Rákosi a avut relații deloc simple, uneori chiar tensionate, cu Nagy. „O bucatăică spartă din granitul nostru moscovit”, așa îl caracteriza Rákosi pe Nagy. Mai târziu, Rákosi avea să îl numească „oportunist”, dar de fapt el îi era rival în lupta pentru putere.

Kriucikov raportează lui Gorbaciov

În cursul consultărilor interpartide din vara lui 1989, reprezentanții P.C.U.S. au prezentat aprecierea specialiștilor sovietici despre evenimentele din 1956. Când s-au adus în discuție presupusele legături ale lui Nagy cu NKVD, reprezentantul P.M.S.U. a afirmat că această temă în general nu trebuie abordată.

Dar în arhivele KGB se descoperise că în anii '30 Nagy era agent-informator secret al NKVD.

Președintele KGB al U.R.S.S., V.A. Kriucikov, i-a raportat acest lucru lui M.S. Gorbaciov și a trimis o notă la Biroul politic. Motivația ei: campania în curs legată de participarea fostului lider al guvernului ungar la evenimentele din 1956, campanie declanșată în scopul discreditării P.M.S.U., lezării autorității partidului și conducerii ei actuale, sădirii unor sentimente de dușmănie față de Uniunea Sovietică (*Aghent „Volodea”. Neizvestnie fakti iz biografii Imre Nagy, în Istocinik, 1993, nr.1*).

Personal, Grosz socotea și socotește că nu există motive de îndoială cu privire la: autenticitatea documentelor de arhivă; colaborarea secretă a lui Nagy cu NKVD-ul anilor '30; delatiunile făcute de el despre tovarășii săi. De aceeași părere este și președintele Partidului Muncitoresc al Ungariei, D. Türmer, care presupune că guvernul Ungariei, dacă vrea, poate organiza cercetarea cazului. Vicepreședintele Adunării Naționale a Ungariei, socialistul M. Süres, a afirmat însă că n-are sens să se ocupe acum de aceste treburile, chiar dacă se confirmă contactele lui Nagy cu NKVD-ul.

În aprilie 1993, într-un interviu în ziarul *Népszabadság*, Kriucikov a afirmat că materialele despre Nagy au fost descoperite în arhivele KGB la sfârșitul anului 1988. Specialiștii le-au verificat și au confirmat că sunt autentice. KGB a căutat martori oculari ai acelor ani, dar n-a găsit.

Volodea, „fostul nostru rezident”

Autorul acestui articol ar vrea să-și exprime propriul punct de vedere asupra problemei. Până la un moment dat, eu nu am dat crezare afirmațiilor privind munca de informator pentru KGB a lui Nagy. Se știe că emigranții din anii '30 au fost puși în situații grele. Dar stu-

dierea biografiei lui Nagy a relevat împrejurări ciudate. În 1937-1939 un comunist-străin, ca să poată supraviețui la Moscova trebuia să fie ori stalinist-dogmatic, ori să tacă ori... să-și vândă sufletul diavolului.

Eu am văzut în 1989 copiile documentelor din arhiva KGB despre Nagy, după ce, cu permisiunea lui Gorbaciov, ele au fost remise Budapestei. Mi s-au spulberat toate îndoilele privind veridicitatea documentelor.

Despre ce materiale era deci vorba? În primul rând, despre documente dovădind legăturile lui Nagy cu OGPU, începând din 1930 sau puțin mai devreme – un funcționar al acestui organ pusese o apostilă pe unul dintre ele: „Este fostul nostru rezident“. În al doilea rând, despre chestionare din dosarul personal al lui Nagy la OGPU, din care reiese că la 17 ianuarie 1933, Imre (Vladimir) Iosifovici Nagy (născut la Kaposvar) a fost

recrutat ca agent-informator. Nu spion pentru un serviciu străin. Acolo este menționată porecla agentului – „Volodea“; există și semnătura agentului sub textul: „legăturile mele cu OGPU și misiunile pe care le voi îndeplini vor fi păstrate în total secret. Voi purta răspunderea în fața Comisiei OGPU, pentru colportare“ (copia documentului se află în arhiva personală a autorului). Sunt înșirate apoi numele celui care l-a racolat pe agent, celui care l-a dirijat activitatea și celui ce stabilea legătura cu el.

S-au găsit și câteva caracterizări ale lui Nagy, în care șefii lui din OGPU/NKVD îi remarcău spiritul de inițiativă în activitate și priceperea de a aborda oamenii. Într-un act se specifica faptul că „Volodea“ lucra dezinteresat, fără a primi o recompensă materială.

Unul dintre șefii lui Nagy la NKVD a fost fiul lui I.M. Sverdlov (șeful statului sovietic între

1917 și 1919), A.I. Sverdlov, în 1940 locotenent major de securitate. Există rapoarte scrise chiar cu mâna lui „Volodea“: de pildă, liste cu persoane despre care agentul putea da informații. Într-una 38 persoane, în alta – 150, și nu numai unguri, ci și austrieci, nemți, polonezi, bulgari și ruși. Erau și înșirări de oameni arestați, despre care dăduse informații agentul „Volodea“. Toți au fost apoi reabilitați. În 1989 Arhiva centrală a KGB a oferit informații despre cei împușcați sau care au murit în lagăre, în urma denunțurilor lui Nagy. Erau 15 persoane.

La 20 martie 1940, într-o autobiografie scrisă de mână Nagy afirma: „Cu NKVD-ul am colaborat din 1930. Primind sarcină am luat legătura și m-am ocupat de mulți dușmani ai poporului“ (copia documentului se află în arhiva personală a autorului).

În acest document, Nagy scria, mult mai amănunțit decât în cele

„Provocarea a ieșit prost“

DUMITRU TÂNĂSESCU

Imre Nagy a fost un marxist și un comunist convins. A fost și agent sovietic. Moscova a furnizat Budapestei un dosar substanțial pe această temă, în cadrul politicii de glasnost. Informația este confirmată și de Sudoplatov, adjunctul șefului Directoratului I din NKVD, omul care a supravegheat personal instalarea comunismului în Ungaria (*Magazin istoric*, nr. 2/1995). Dacă în cazul dosarului alcătuit de Moscova scepticii pot să-și pună problema veridicității, la Sudoplatov – un om zdrobit de aparatul pe care l-a slujit atâția ani și față de care pare a nu mai avea vreo obligație – este mai greu să găsești vreun motiv de îndoială. Oricum, nu cunoaștem o demonstrație convingătoare care să ateste contrariul.

Sigur, întrebarea pe care ți-o pui știind acest lucru este: de ce a acționat Imre Nagy în octombrie-noiembrie 1956 cu atâta hotărâre contra Moscovei? Gândul te duce imediat la mai multe scenarii, un reflex firesc în fond, în epoca dezinformării pe care o trăim.

Au fost evenimentele din Ungaria o provocare pusă la cale de Moscova pentru a-și demonstra voința de a impune ordinea în sfera de influență agitată de tulburări după moartea lui Stalin, profitând și de contextul favorabil al crizei Suezului? Inșuși Imre Nagy, așa cum vom vedea, nu excludea această posibilitate. Sau a devenit Imre Nagy un fost agent scăpat – ca și alții – de sub controlul Moscovei?

S-ar putea ca lucrurile să fi fost mult mai simple. În fond, și alți lideri comuniști, în ciuda idealurilor internaționaliste, care i-au animat o perioadă mai lungă sau mai scurtă, s-au orientat spre o politică națională, ce a intrat în coliziune cu cursul politicii propovăduite de Moscova. A fost cazul lui Gheorghe Dimitrov (în Bulgaria), Iosif Broz Tito (în Iugoslavia), Wladislaw Gomulka (în Polonia), Gh. Gheorghiu-Dej (în România). Este greu de dat un răspuns convingător la întrebarea de mai sus în stadiul actual, când arhive importante rămân încă închise

cominterniste, că din martie 1918 a intrat în armata roșie, unde a fost mitralier. În mai detașamentul lui a participat la înăbușirea mișcării, până la mijlocul lui iulie a luptat contra cazacilor albi. Apoi detașamentul a fost mobilizat pe frontul din Baikal, împotriva cehoslovacilor, eserilor și alb-gardiștilor.

Nu este clară cauza scurtei arestări a lui Nagy, din martie 1938, când, după numai patru zile de detenție, el a fost eliberat. Iată cum este ilustrat în documente acest episod. Din raportul căpitanului de securitate Altman către comisarul de securitate de rangul 3, Karuțkoi, locțiitor al șefului secției 4 a Direcției principale de securitate (GUGB) a NKVD a U.R.S.S.

„Raportez că în noaptea de 4 spre 5 martie a.c. a fost arestat de Secția II a UNKVD a Regiunii Moscova agentul Secției 2 «Volodea» – Nagy Vladimir Iosifovici.

«Volodea» a fost recrutat la 17 ianuarie 1933 și în tot acest timp a oferit material prețios privind activitatea antisovietică a unor serii de persoane din rândul emigrației politice ungare.

În ultima vreme «Volodea» a elaborat obiectivele de bază ale afacerii de agentură «Incori-gibilii».

«Volodea» a fost arestat fără o verificare prealabilă la Secția 8 GUGB și a rămas sub arest patru zile. Când am întrebat pe baza căror materiale a fost arestat «Volodea», el a fost eliberat pe 8 III a.c.

Pun această relateare la dispoziția dumneavoastră”.

Documentul este datat 10 martie 1938. Este anexat și un document privind eliberarea lui Nagy de sub pază din considerente operative.

Dar Nagy nu a fost lăsat în pace după această istorie. O vreme a fost urmărit, de aceea în iunie 1938 el s-a adresat prin-

tr-un raport la NKVD, cu rugămintea de a se ridica bănuielile care planau asupra lui: „Tovarăși! Timp îndelungat am colaborat cinstit și devotat cu NKVD-ul în lupta împotriva dușmanilor poporului de toate felurile și pentru stăpînirea lor.

Sunt pe deplin conștient de responsabilitatea acestei munci”. (Copia documentului se află în arhiva personală a autorului.)

„Azi spune una, mâine – alta”

După declanșarea Marelui război pentru apărarea patriei, Nagy a fost mobilizat în august 1941 în armata roșie, apoi, la recomandarea Comitetului Executiv al Cominternului a fost pus la dispoziția Direcției informații a armatei roșii. În 1943, la cererea lui Rákosi, el lucra la Comitetul unional de Radio. Apoi a fost colaborator al

cercetătorilor, iar despre multe acțiuni și evenimente din lumea comunistă nici nu știm cu siguranță dacă mai există documente.

Putem însă încerca să prezentăm cauzele revoluției ungare așa cum le vedea chiar Imre Nagy. În timpul șederii sale la Snagov, în România, el a făcut o serie de însemnări despre evenimente petrecute, care au intrat în circuitul istoriografic sub numele de *Analiza evenimentelor din Ungaria*. Imre Nagy încerca să-și justifice acțiunile, insistând mai ales asupra faptului că nu el era cel care se abătuse de la linia marxism-leninismului. Ca să fim foarte sinceri, lectura acestui text după șase ani în care nu am mai avut învățământ politico-ideologic a reprezentat o adevărată probă de rezistență, care ne-a redeseptat amintiri deloc plăcute. Cu tot naționalismul lui Imre Nagy, cu tot radicalismul său antisovietic, cu toate eforturile lui de a căuta o cale de dezvoltare proprie, dar socialistă, pentru Ungaria (inclusiv un sistem pluripartit), textul mustește de formulări și ideologie marxist-leninistă. Oricât i-am acorda circumstanțele atenuante ale unui material redactat în condiții de captivitate, sub teroarea soartei sale viitoare și a judecății la care începuse să se aștepte, Imre Nagy nu poate fi plasat decât în categoria acelor comuniști „lumi-

nați” – gen Lucrețiu Pătrășcanu –, total diferită însă de cea a reformatorilor care au rupt-o cu comunismul în adevăratul sens al cuvântului. El nu poate fi asimilat nici acelor conducători comuniști din țările intrate în sfera de influență sovietică, de felul lui Troiță Kostev în Bulgaria, Rudolf Slansky în Cehoslovacia, László Rajk în Ungaria, Koçi Xoxe în Albania, care au fost aleși să fie executați pentru a ilustra teza stalinistă a dușmanului din interiorul partidului.

Dar să vedem – în viziunea lui Imre Nagy – cum s-au acumulat tensiunile care au dus la evenimentele din octombrie-noiembrie 1956 din Ungaria.

Principalii vinovați erau Mátyás Rákosi și Ernő Gerő, cei care conduseseră Partidul celor ce muncesc din Ungaria (ultimul îl înlocuise pe Rákosi ca prim secretar la 18 iulie 1956). Ei instauraseră o atmosferă de teroare, cu sprijinul aparatului de securitate și, mai ales, la ordinele Moscovei. Imre Nagy acuza prezidiul P.C.U.S. pentru faptul că „a sprijinit cu toate mijloacele clică Rákosi–Gerő și pătura conducătoare stalinistă ce s-a format în jurul acestei clici împotriva comunistilor și împotriva poporului maghiar”. În acest context, el ținea să sublinieze

Institutului nr. 205, formațiune care a existat după dizolvarea Cominternului. În 1944, împreună cu un grup de lideri ai partidului comunist ungar, Nagy s-a aflat în teritoriul Ungariei, eliberat de armata roșie. Documentele privind misiunea sa au fost semnate de V.M. Molotov.

Evident, cariera moscovită l-a ajutat pe Nagy să ocupe posturi importante în guvernul democratic al Ungariei. El a jucat un rol însemnat în reforma agrară, a fost președintele Parlamentului. Fără sprijin sovietic, n-ar fi devenit ministru de interne și șef al secției administrative a C.C. Dar, în

aceste posturi, socotea Rákosi, Nagy a fost un molâu. În momentul morții lui Stalin, era locțiitorul primului ministru al Ungariei. La Moscova părerea sa conta. Când a venit timpul să fie „măturat” Rákosi și gruparea sa, să se aducă corective politicii — ori toate erau hotărâte la Moscova —, atunci, la convorbirile de la Kremlin, din iunie 1953, cu partea sovietică, Nagy a fost numit candidat la postul de

prim-ministru. Candidatura lui a fost susținută de Beria, Malenkov și Molotov.

În iulie 1953, Nagy conducea guvernul Ungariei. Opiniile sale privind dezvoltarea țării și-au găsit reflectarea în programul guvernamental din anii 1953-1954. La vremea aceea, Nagy devenise teoretician-specialist în probleme agrare. De asemenea, a fost ales membru al Academiei de științe a Ungariei. În poli-

tică, Nagy s-a lovit de linia dură Rákosi-Gerő-Révai. În 1949 a trebuit să-și facă autocritica, altfel nu ar mai fi rămas în C.C. A fost exclus pentru o vreme din Biroul politic, dar eticheta de „buharinist”

Liderul sovietic Hrușciov (împreună cu premierul Bulganin — în centru), în celebra vizită de împăcare la Tito, în 1953, cu doar un an înaintea înțelegerii lor privindul pe Imre Nagy.

În p. 61: Imre Nagy în mijlocul cetățenilor Budapestei

meritele acelor comunisti care, fără să se teamă, s-au opus metodelor staliniste ale conducerii partidului.

„Luarea de poziție împotriva unei asemenea conduceri de partid nu este anarhism mic-burghez, nu este crimă, ci o virtute. Aceasta este o dovadă a principalității comunistilor unguri, a fermității lor politice, a combativității lor, a devotamentului lor față de popor și a patriotismului lor și în același timp aceasta constituie o dovadă strălucită a internaționalismului lor proletar, o dovadă că această masă nu se lasă abătută de la drumul socialismului și democrației, nu se lasă eliminată din familia mare a popoarelor și națiunilor”.

După moartea lui Stalin, Moscova a fost confruntată cu rebeliunea din Germania de Est, în iunie 1953 (*Magazin istoric*, nr. 3/1995). „În Germania de Est s-a răsculat muncitorimea — considera Imre Nagy — și au trimis trupe sovietice împotriva lor. Au încercat să înfățișeze lupta muncitorilor ca «contrarevoluție», ca muncă de subminare a imperiaștilor și fasciștilor — dar nu

le-a reușit. În Cehoslovacia, muncitorimea din uzine a luat armele în mână. «Contrarevoluție» — astfel au încercat s-o justifice. În Ungaria au fost răskoale la sate mai ales dincolo de Dunăre, iar în rândul muncitorilor din Csepel și Ozd a început o mișcare grevistă”.

Pe moment, sub impactul acestor mișcări, Moscova a hotărât să acorde o mai mare libertate de mișcare conducerilor partidelor sate-lit. În Ungaria, la plenara Comitetului Central al Partidului celor ce muncesc, din 27-28 iunie, „s-a stabilit că politica partidului și guvernului duce țara spre catastrofă, este o politică aventuristă care nu ține cont de interesele poporului... Pe baza hotărârii C.C., la data de 4 iulie 1953 s-a convocat noua Adunare Națională, Rákosi a trebuit să abdice și noul program al guvernului a fost depus de către mine”. Imre Nagy ținea să adauge că „în iunie 1953 președintele partidului comunist al Uniunii Sovietice ne-a atras atenția asupra faptului că, în cazul în care se mai continua cu politica cliii Rákosi-Gerő, poporul maghiar ne

s-a păstrat. Pentru a se salva a trebuit să facă din nou compromisuri. În 1951, fiind șef de secție la C.C. al Partidului Muncitoresc Ungar (PUM), a semnat împreună cu alți colegi ai săi o notă cu propunerea de arestare a lui Kádár.

În atmosfera sufocantă a cultului personalității lui Rákosi, a arbitrarului, a dogmatismului, programul lui Nagy, care prevedea construcția democrat-populară a Ungariei, suna ca un început foarte promițător pentru reforme. În societate, simpatiile erau de partea lui. Dar, în confruntarea cu un adversar atât de rafinat ca Rákosi, Nagy a pierdut: raportul de forțe în partid nu înclina spre el. Iar la Moscova se desfășura atunci lupta dintre Malenkov și Hrușciiov. În final, și Nagy, și Malenkov au pierdut postul de șef al guvernului.

În 1955, Nagy a fost exclus din partid. Moscova nu a aprobat aceste acțiuni ale lui Rákosi.

Probabil de aceea Nagy a fost apoi lăsat în pace. Atunci a scris el multe cărți despre evoluția mișcării de independență a Ungariei.

În octombrie 1956, pe valul mișcărilor revoluționare ale tineretului și muncitorilor, Nagy, devenit cel mai popular om politic din țară, se afla la conducerea guvernului. Împreună cu adepții săi din partid și cu cei din rândul intelectualității, contribuise hotărâtor la modificările din societate, dar, primind puterea, se găsea într-o situație foarte grea. Guvernul lui Nagy nu se afla la înălțimea situației. Din inerție, Nagy a încercat să realizeze programul din 1953, dar evenimentele s-au derulat după un alt scenariu. Un membru al guvernului lui Nagy, filosoful de talie europeană Georg Lukács, remarcă în 1971 că Nagy „nu a avut program. Azi spunea una, mâine – alta”.

Înțelegere Hrușciiov-Tito

În timpul convorbirilor sale din insula Brioni cu Tito, de la începutul lui noiembrie, Hrușciiov l-a rugat pe liderul iugoslav să-și exercite influența asupra lui Nagy. Moscova a crezut tot timpul că mișcările lui Nagy erau dirijate de iugoslavi.

Independent de faptul că iugoslavii, conform înțelegerii, l-au ademenit pe Nagy și pe adepții lui la ambasada lor, comandamentul militar sovietic avea ordin să-l aresteze pe Nagy și pe membrii guvernului său. Nici până azi nu se știe de ce a acceptat Nagy să se ascundă în Ambasada Iugoslaviei, adică pe teritoriul străin, pentru că astfel a pus cruce carierei sale politice. Ce spera el? La 22 noiembrie 1956, când a fost scos din Ambasada Iugoslaviei și pus la

va goni cu coasele. Prezidiul partidului Uniunii Sovietice ne-a făcut atunci atenți și asupra faptului că o politică care nu se bazează pe masele populare, ci pe arme sovietice, duce la catastrofă. Ei au afirmat că trupele sovietice nu vor rămâne permanent în Ungaria”.

Dezgețul a fost de scurtă durată. „În iarna 1954-1955 însă a triumfat din nou politica de aventură stalinistă asupra politicii reale leniniste... la noi prin metode deosebit de brutale”.

Prin hotărârea din martie 1955, s-a revenit deci la linia politică anterioară plenarei din iunie 1953. Atunci, considera Imre Nagy, a pierdut partidul încrederea maselor, autoritatea lui s-a micșorat tot mai mult și partidul s-a limitat la o „clică antipopulară formată dintr-un grup restrâns împotriva căruia chiar și comuniștii s-au ridicat tot mai vehement”.

Criza s-a agravat în Ungaria în primăvara anului 1956, după Congresul XX al P.C.U.S. și celebrul discurs ținut de Hrușciiov, prin care acesta demasca abuzurile stalinismului. Agitația chiar din rândul membrilor de partid ar fi trebuit să avertizeze conducerea ungară asupra tensiunilor care se acumulasă. Dar, arăta Imre Nagy, bazându-se pe sprijinul Moscovei, aceasta a continuat să ignore pericolul. Atunci a devenit evident pentru membrii de partid că „transforma-

rea conducerii și politicii partidului pe calea luptei teoretico-politice prin mijloacele democrației de partid în cadrul organizațiilor de partid este imposibilă. Pe de altă parte, interesele țării, interesele poporului au impus ca o necesitate urgentă și inevitabilă înlăturarea acestei conduceri, evitarea catastrofei și au obligat pe comuniști să lupte cu orice mijloace în vederea curățirii partidului de această conducere și politică”.

Imre Nagy recunoștea influența schimbărilor petrecute în Polonia (vezi cronologia publicată în nr. 7/1996) asupra evoluției situației din Ungaria. „Evenimentele din Ungaria au izbucnit sub influența evenimentelor din Polonia, dintr-un sentiment de adâncă simpatie față de atitudinea partidului polonez și față de tendința de independență poloneză”. Mai ales acțiunea muncitorilor din Poznań a avut un ecou deosebit. „Nici o forță n-a reușit să dovedească, prin nici o propagandă, că au fost diversioniști imperialiști și «contrarevoluționari polonezi» care au organizat și au luat parte la răscola din Poznań”. Spre deosebire de Ungaria, „în Polonia, unde evenimentele s-au desfășurat în condiții mult mai grave, totuși n-au avut loc lupte sângeroase, deoarece conducătorilor partidului și guvernului polonez le-a reușit în ultimul moment să împiedice intervenția armatei sovietice”.

dispoziția trupelor sovietice, a avut loc un târg. În schimbul libertății și chiar a fotoliului lui ministerial, Nagy trebuia să se retragă din postul de premier și să declare că îl sprijină pe Kádár. La început, aflat încă în Ambasada Iugoslaviei și împins la acest pas de iugoslavi, a fost gata să cedeze. Apoi a refuzat categoric.

Soarta lui fusese hotărâtă. Restul reprezintă amănuntele tragediei sale: exilul în România, deportarea în patrie, ancheta, amânările începutului procesului, judecarea și execuția, la 16 iunie 1958.

Din primele zile ale sosirii sale la Snagov, Nagy a încercat să-și aprecieze acțiunile, în postul de premier, să analizeze ca-

racterul și dezvoltarea mișcării de eliberare națională din Ungaria, din octombrie-noiembrie 1956. Vroia, desigur, să se exprime și în problemele teoretice ale socialismului. Dar, pe măsură ce cunoștea mai bine evoluția situației de acasă și din străinătate – primea uneori ziarele *Népszabadság*, *Pravda* și *L'humanité* –, își întărea convingerea că poziția sa este justă și își critica oponenții și adversarii politici. Era vorba,

evident, înainte de toate, despre greșeli, crime și răspunderi pentru criza ungară, greșeli ce reveneau lui Rákosi, dar și despre acțiunile lui Kádár, pe care Nagy îl considera un trădător. Aflat în exil, Nagy a purtat istorica sa controversă cu stalinistii și neostalinistii. Dacă înainte articolele sale se distingueau prin academism, raționalism arid, ultimele sale însemnări sunt scrise emoțional și polemic.

Survenise în mod clar structura psihică a lui Nagy, „sindromul 4 noiembrie” – cum i-a spus un istoric ungar, J.M. Rainer –, când a fost îndepărtat cu forța de la putere.

De la stânga la dreapta: László Rajk, Ernő Gerő, István Kossa, István Kovács, János Kádár, Mátyás Rákosi, József Révai și Imre Nagy în 1948; pe vremea când, umăr lângă umăr, introduceau comunismul în Ungaria

La plenara din 18 iulie 1956, Mátyás Rákosi a fost înlocuit cu Ernő

Gerő. Practic, aprecia Imre Nagy, nimic nu s-a schimbat în politica dusă de conducerea partidului. „Dacă opoziția nu ar fi dus lupta mai departe și dacă nu s-ar fi adresat maselor populare, foarte curând ar fi ieșit la suprafață și ar fi subjugat poporul un regim de teroare mai îngrozitor ca în trecut”.

Imre Nagy ținea să precizeze foarte clar că „lupta opoziției nu a fost îndreptată împotriva partidului și datorită faptului că opoziția nu a adoptat o atitudine care ar fi avut ca scop desființarea, dizolvarea etc. a partidului. Opoziția a avut revendicări în ceea ce privește schimbările radicale (persoane) în conducerea partidului, în ceea ce privește schimbarea fundamentală a politicii partidului, a democratizării vieții interne de partid, a stabilirii noului rol și a funcționării partidului. Acestea au fost preconizate potrivit condițiilor etapei de trecere și conform dezvoltării drumului maghiar”.

Imre Nagy sublinia că „entuziasmul” cu care masele au salutat, de-a lungul timpului, diversele măsuri adoptate, dar și schimbările petrecute, se

și guvern, numărul entuziaștilor pentru politica lor a fost apropiat totdeauna de 100%, lipsind doar 1-2% sau chiar mai puțin... Masele, chiar secret fiind votul, nu au «îndrăznit» în fața umelor să-și exprime nemulțumirile prin voturile date”. Până la urmă însă „în octombrie 1956 au avut curajul să iasă în stradă și chiar cu sacrificiul vieții au avut curajul să-și manifeste nemulțumirile”.

Așa cum am precizat, Imre Nagy nu ignora eventualitatea unor manipulări sovietice în declanșarea crizei ungare. Lui nu-i scăpa conexiunea dintre intervenția militară sovietică în Ungaria și criza Suezului (vezi cronologia din nr. 7/1996). „Uniunea Sovietică, cu scopul de a se afirma ca mare putere, ca să oprească presiunea anglo-franceză împotriva Egiptului și prin aceasta să-și apere interesele sale, în același timp să câștige simpatia lumii arabe, s-a decis la intervenție militară în Europa, la punctul vulnerabil cel mai apropiat al Angliei și Franței. Ungaria în acest plan sovietic constituie un teren de prima importanță pentru armata sovietică”.

datora fricii. Numărul voturilor de încredere față de partid

O victimă a rușilor

După plenara C.C. al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar din februarie 1957, la care a fost învinuit de trădarea intereselor clasei muncitoare și ale țării, Nagy nu putea să nu știe că, mai devreme sau mai târziu, va trebui să compară în fața tribunalului. Brusc, a încetinit ritmul scrierii însemnărilor cu caracter politic, s-a concentrat pe amintiri personale, din copilărie. Cu o săptămână înainte de arestarea sa, în aprilie 1957, a trimis o scrisoare unui membru al conducerii superioare a Partidului Comunist Român, V. Roman, care îl cunoștea din activitatea de la Comintern, în care ruga mișcarea comunistă internațională să cerceteze „cazul” său și, în general, problema ungără în mod obiectiv, de pe pozițiile Congresului XX al P.C.U.S.

Istoricii maghiari contemporani, de pildă directorul

Institutului revoluției ungare din 1956, György Litván, nu neagă existența unor elemente de extremă dreaptă, chiar pro-fasciste, între forțele politice din Ungaria din toamna lui 1956, dar ele nu au jucat un rol decisiv. Reprezentanții lor bravează acum ca anticomuniști și nu ascund că în 1956 au încercat să destabilizeze situația guvernului lui Nagy și să îi alunge pe „comuniștii-reformatori”. Rol hotărâtor în revoluția din 1956 își arogă acum și reprezentanții partidelor conservatoare – de centru dreapta, care au intrat în actualul guvern al Ungariei.

Ca luptător pentru independența națională și ca reformator comunist, Imre Nagy trebuie așezat pe pedestalul istoriei. Portretul său comportă deopotrivă componenta de om politic și de om.

Oamenii politici nu pot fi sanctificați, ceea ce este valabil și în cazul Nagy. Dar nici demo-

nfizați. Este la fel de greșit. Nagy a fost un erou al luptei pentru libertate și o „victimă a rușilor”, cum scrie *La Stampa*, dar și un călău al tovarășilor săi și un complice al stalinismului.

Puțini sunt cei care, înțelegând mecanismul regimului stalinist, au rămas curați și au supraviețuit. Nagy a fost victima acestui regim de două ori: vânzându-și sufletul diavolului, în anii '30, apoi optând pentru calea reformării „socialismului” la mijlocul anilor '50. A murit lovit de mașina represivă în care el însuși crezuse cândva și pe care o slujise. Misiunea istoricilor este să stabilească plinurile și golurile unor personalități ca Nagy, Kádár, Hrușciov, Gomułka, Tito. Dar în mod obiectiv, pornind de la înțelegerea condițiilor concret istorice în care au acționat ei. ■

**Adaptare și traducere de
Florentina DOLGHIN**

Dar Imre Nagy mergea și mai departe cu analiza. Astfel, referindu-se la acuzația adusă revoluției că s-ar fi desfășurat cu un important aport al fasciștilor reînțorși în țară, replica: „Guvernul Hegedüs, împreună cu conducerea de partid Rákosi-Gerő, cu 6-8 luni înainte de evenimentele din octombrie, au făcut o uriașă propagandă prin radio «Budapesta», prin Ministerul de externe, precum și prin intermediul legațiilor maghiare din străinătate, la această campanie au luat parte multe sute de agenți ai securității statului aflați în străinătate, pentru a determina pe fasciștii, reacționarii, hortiștii, ofițerii și civilii, marii moșieri și capitaliști să se reîntoarcă în țară într-un număr cât mai mare, fără să fie deloc sancționați și chiar să li se acorde satisfacții materiale și despăgubiri. În decursul timpului, s-a raportat cu mare satisfacție despre multe sute de repatriați. Deci nu au fost trimiși de imperialiștii din Occident, ci guvernul maghiar i-a momit să vină acasă”. Și adăuga: „Multe și importante circumstanțe par a dovedi – aceasta trebuie din nou și din nou examinată și controlată – că răscola armată din Ungaria, respectiv izbucnirea sa, a fost provocată de agenți provocatori stalinisti cu scopul să înăbușe în sânge mișcarea de masă, să lichideze cu

«liberalismul» și cu «democratismul» care îi amenințau și pe care nu le-au mai putut stăpâni prin metode de convingere și mijloace politice. Eșuarea planului lui Rákosi cu privire la arestări, declarațiile lui Révai în legătură cu înăbușirea în sânge a răscolei, amenințările lui Hegedüs cu închisoarea, discursurile lui Pinos la activul securității statului și îndrumările lui, articolul ziarului *Pravda* înainte de plenara din iulie despre problema ungără, activitatea provocatoare a brigăzilor de securitate în toată țara în septembrie și octombrie, măcelul sângeros al formațiilor de securitate și al unor grupuri la 23 și 24 octombrie la radio, în fața Parlamentului etc., rolul și comportarea consilierilor sovietici de la securitatea statului – aceste fapte împreună, cunoscând substratul lor, indică provocarea stalinistă”.

Un alt argument invocat de Imre Nagy îl constituia sosirea la Budapesta, în ajunul evenimentelor din octombrie 1956, a unui grup de turiști sovietici, aproximativ 60-70 tineri, cărora li s-au descoperit în bagaje arme.

Dar, spunea Imre Nagy, „provocarea a ieșit prost. Au nesocotit puterea maselor, amărăciunea, indignarea și curajul lor”. ■

(Va urma)

Înainte de Budapesta au fost Moscova, Poznan și Varșovia. Moscova, pentru că de acolo începuse, după moartea lui Stalin, „dezghețul”, pentru că de acolo Hrușciov declanșase campania împotriva stalinismului și cultului personalității, inclusiv în țările satelite. Conducerea acestor state erau puse să aleagă între curentul de independență națională, ce se manifesta la nivelul societății, și să adopte o serie de reforme (între care îndepărtarea forțelor militare sovietice) și, pe de altă parte, menținerea metodelor de conducere de tip stalinist. Dar prima variantă putea afecta serios stabilitatea regimului comunist, în timp ce a doua, care îl menținea la conducere, nu era posibilă fără suportul Moscovei.

De la Kremlin altele erau însă semnalele și ele nu erau favorabile acestei ultime variante: realizând slăbiciunea U.R.S.S. după moartea

al P.M.U.P. din 28 iulie și 19-21 octombrie au anulat acuzațiile formulate câțiva ani mai înainte împotriva lui Wladislaw Gomulka, Marian Spychalski, Zenon Kliszko și l-au ales pe Gomulka prim-secretar al C.C. al P.M.U.P.

Programul reformiștilor polonezi viza stabilirea unor relații de egalitate între statele din „lagărul socialist”, indiferent de potențialul

cerință devenită curând unanimă, de abandonare a principiilor socialismului. Iar pentru aceasta, trupele sovietice trebuiau să părăsească Ungaria, care, și ea, trebuia să părăsească Pactul de la Varșovia.

Or, așa ceva nu putea fi acceptat de Moscova! Reformă! Da, dar breșă în lagărul socialist (exemplu molipsitor!) era o erezie ce trebuia stărpită. Între 1 300 și 2 500 tancuri (cifrele diferă de la autor la autor) au fost folosite de Moscova pentru înăbușirea revoluției. În aproximativ o săptămână Ungaria a fost „pacificată”; preț – mii de morți, mii de răniți, zeci de mii de emigrați, mari daune materiale.

Cele două crize majore ale sistemului, produse într-un moment în care însuși centrul nervos vădea unele slăbiciuni, au fost atent monitorizate de serviciile speciale de peste ocean. Acum nu mai era vorba despre o anume

1956. SERVICIILE SECRETE AMERICANE ȘI REVOLUȚIA UNGARĂ

MIHAI RETEGAN

„generalissimului” și temându-se că Occidentul o va folosi, Hrușciov va vorbi de „destindere”, de „încredere reciprocă”. Iar pentru aceasta era nevoie de „oameni noi”, de o nouă organizare a regimului, care să confere mai multă credibilitate și suplete sistemului (cât de departe se putea merge în această reformare era, de asemenea, o problemă ce frământa conducerea partidelor „frățești”).

Pe acest fond, la sfârșitul lunii iunie 1956, s-a declanșat la Poznan, în Polonia, o puternică revoltă muncitorească, în cadrul căreia revendicările economice s-au împletit cu cele politice (vezi cronologia anului 1956 din numărul anterior). Obiectivele au fost îmbrățișate și de muncitorii din Varșovia, Cracovia și alte centre industriale, iar ca expresie a nevoii de reformă, plenarele C.C.

lor economic sau militar. Revendicări de genul retragerii armatei sovietice din Polonia sau îndepărtarea oamenilor Moscovei din posturile pe care le ocupau aveau să rămână însă pentru viitor.

În linii mari, Kremlinul a găsit justificată dorința de tratament egal pe care o afirma conducerea poloneză și, ca semn al aprobării ei, Gomulka a fost recunoscut în funcție. Desigur, „mișcarea” se înscria în noua abordare sovietică a relațiilor intrabloc, dar acceptarea schimbărilor în Polonia se datora faptului că ele nu afectau securitatea strategică a Uniunii Sovietice și se circumscriau sistemului comunist.

Cu totul altfel stăteau lucrurile în Ungaria, unde nevoia de reformare a regimului – urmărită de Imre Nagy, Geza Losonczy, Ferenc Donáth și alții – s-a împletit cu o

agenție care studia crize „potențiale”, ci de totalitatea agențiilor de informații (militare și civile) ale Statelor Unite care cercetau fapte.

Raportele operative, analizele și aprecierile au ajuns pe mesele directorilor respectivelor servicii, aceștia le-au dezbătut și le-au înaintat șefului Administrației, sub titlul *Special National Intelligence Estimate, 12-2-56* (din 30 octombrie 1956) și *Special National Intelligence Estimate, 12-3-56* (din 27 noiembrie 1956).

Înainte de a le prezenta cititorilor, dorim să remarcăm următoarea coincidență: primul SNIE a fost distribuit forului decizional american în aceeași zi în care mass-media a dat publicității declarația guvernului U.R.S.S. privind necesitatea așezării la baza

relațiilor cu celelalte țări socialiste a principiului deplinei egalități în drepturi. Ce se urmărea în realitate se vede din protocolul ședinței Prezidiului C.C. al P.C.U.S. din 31 octombrie 1956: „Ținând cont de schimbul de păreri din cadrul ședinței Prezidiului C.C. al P.C.U.S., se însărcinează tov. Jukov să elaboreze un plan corespunzător de măsuri în legătură cu evenimentele din Ungaria și să raporteze C.C. al P.C.U.S. Se însărcinează tov. Șepilov, Brejnev, Furțeva și Pospelov, în baza schimbului de păreri avut în cadrul ședinței Prezidiului C.C., să pregătească documentele necesare și să le prezinte spre examinare C.C. al P.C.U.S.“

Probabil că nu mai este nevoie să precizăm ce fel de plan de măsuri elabora mareșalul G. K. Jukov, ministrul apărării U.R.S.S. și unul dintre reprezentanții liniei dure!

O altă coincidență este că documentul SNIE a început să circule între persoanele îndreptățite a-l citi aproape concomitent cu izbucnirea războiului arabo-israelian (declanșat la 29 octombrie; la 31 octombrie un corp expediționar anglo-francez a debarcat în câteva orașe din Egipt). Această suprapunere de crize internaționale avea să fie și ea nefastă pentru revoluția ungară.

Documentul american din 30 octombrie conține două părți:

Evoluția probabilă a evenimentelor în țările satelite și Implicații pentru politica Uniunii Sovietice. Nota caracteristică este reținerea, explicabilă dacă ne gândim că situația în Polonia și, mai ales, în Ungaria erau departe de a se fi stabilizat, că nu se manifestaseră celelalte state comuniste și că Statele Unite traversau un moment electoral. Sunt, oricum, unele estimări care „se potrivesc”: evenimentele din Polonia și Ungaria au pus în evidență dimensiunea reală a sentimentelor antisovietice din cele două societăți; conducerea sovietică trebuie să accepte „ca pe un compromis” presiunea crescândă a manifestărilor naționale în țările satelite, fără însă a pierde un control minim, „dar esențial”, asupra acestora.

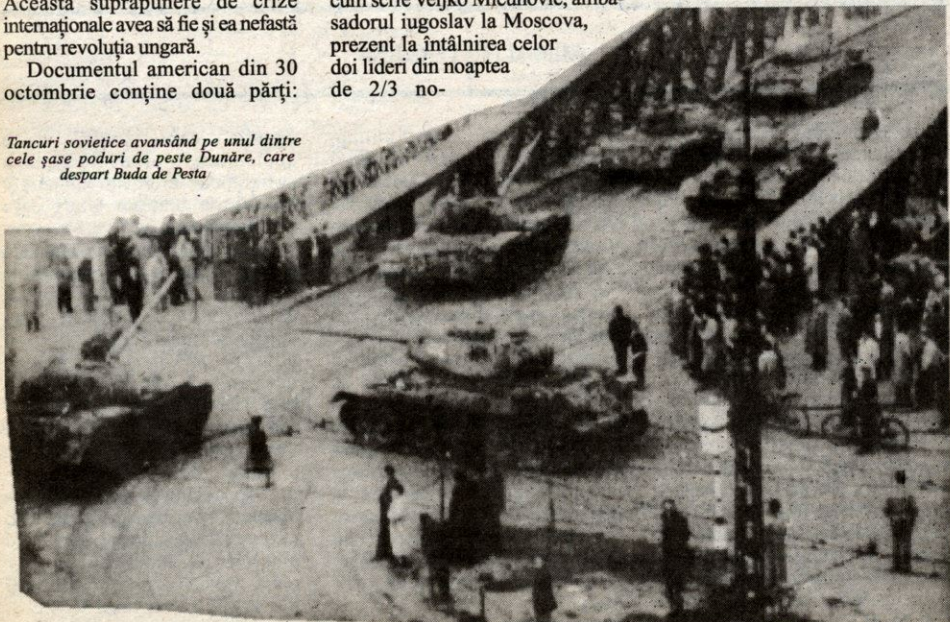
În rândul evaluărilor care, considerăm, nu au fost confirmate se înscriu slăbirea poziției strategice a U.R.S.S. în estul Europei și dificultatea de a înăbuși revoluția „naționalistă și anticomunistă” din Ungaria prin forța armelor. În contextul politico-strategic de la începutul lunii noiembrie 1956, singurul obstacol pe care eventual îl lua în calcul Hrușcirov era președintele Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia — Iosip Broz Tito. Dar așa cum scrie Veljko Mićunović, ambasadorul iugoslav la Moscova, prezent la întâlnirea celor doi lideri din noaptea de 2/3 no-

iembrie, desfășurată la reședința lui Tito de pe insula Brioni, „rușii nu sunt aici pentru că ar avea nevoie de acordul nostru. Ei vor face în Ungaria ceea ce au decis să facă, indiferent dacă suntem sau nu de acord“.

În prima secțiune (Statele satelite) sunt estimate consecințele modificărilor produse la nivelul conducerilor de partid și de stat asupra relațiilor dintre noii lideri din Polonia și Ungaria și Kremlin, ca și asupra derulărilor din celelalte țări.

În Polonia, Hrușcirov, venit întârziat și incognito pe 19 octombrie, a fost obligat să-l recunoască cu „nu prea mult entuziasm” ca prim-secretar al C.C. al P.M.U.P. pe Wladislaw Gornulka. La Washington se aprecia că acesta va instaura „un nou regim comunist, mult mai independent față de Moscova”. Prețul plătit pentru menținerea la putere era păstrarea alianței cu U.R.S.S., inclusiv staționarea în continuare a trupelor sovietice pe teritoriul polonez. Prin această prismă este extrem de interesant de subliniat că succesul mișcării reformatoare poloneze s-a datorat găsirii echilibrului delicat între nevoia de independență politică și progres economic și pretențiile Moscovei de a menține

Tancuri sovietice avansând pe unul dintre cele șase poduri de peste Dunăre, care despart Buda de Pesta

sistemul comunist și a asigura securitatea strategică a spațiului ei.

În Ungaria, la data la care SNIE 12-2-56 a fost elaborată, nu se lansase din partea lui Imre Nagy programul maximal – retragerea diviziilor sovietice, ieșirea din Pactul de la Varșovia și neutralitatea țării, dar sursele de informații avertizează Washingtonul asupra acestei probabilități (program împărțit, de mai mult timp, de alte forțe din interiorul revoluției ungare). Responsabilii serviciilor – speciale americane apreciau că, spre deosebire de cazul polonez, „pare puțin probabil că vreunul din guvernele ungare va fi capabil să realizeze vreun compromis între cerințele securității sovietice și naționalismul ungar”.

O evoluție determinată de aripa cea mai radicală (ceea ce avea să se și întâmple) va pune Moscova în fața alternativei: fie acceptarea unui stat ungar independent, necomunist, fie o intervenție în forță, pentru a-l păstra în interiorul sistemului.

Lărgind aria investigației și depărtându-se de „epicentrele seismelor”, documentul pune la dispoziția laboratoarelor decizionale informații despre reacțiile din alte state socialiste, unde „manifestări naționaliste au apărut în primăvară” (Cehoslovacia) sau „s-au făcut unele schimbări de personal, mai conciliant, în aparatul polițienesc” (România). Pentru politica americană față de blocul sovietic, esențial era însă că „guvernele acestor țări satelite nu au sfidat influența sovietică, singurele manifestări fiind unele neînțelegeri destul de acute la nivelul partidelor pe plan local” (disputa modestă dintre Gheorghiu-Dej – Miron Constantinescu – Iosif Chișinevski să fi reverberat până la Washington?!).

Destinat elaborării politicii americane pe termen scurt și mediu, documentul din 30 octombrie evaluează efectele mișcărilor reformatoare din cele două state asupra establishment-ului sovietic și acțiunile acestuia pentru diminuarea lor. Atenți la modificările – fie și numai de nuanță – ale demersurilor interne și externe sovietice, ce puteau avea efecte asupra situației politico-strategice internaționale, șefii serviciilor de informații americane considerau că

încrederea opiniei publice sovietice în politica desfășurată după moartea lui Stalin „a fost zdruncinată de necesitatea de a face concesii în Polonia și mai ales de evenimentele din Ungaria”.

Acest element, coroborat cu o victorie totală a curentului reformator în Ungaria, ar fi pus cu o deosebită acuitate problema schimbărilor „la nivelul conducerii [sovietice], dacă aparatul militar condus de Jukov insistă asupra ideii că securitatea sovietică este amenințată de actuala orientare politică”.

Or, înlocuirea echipei Hrușciiov (care se afirmase, totuși, ca susținătoarea principiului coexistenței pașnice) cu „duri” lui Jukov era unul din lucrurile cele mai rele ce se puteau întâmpla președintelui Eisenhower. Era un fapt de care Eisenhower, candidând la un nou mandat, trebuia să țină cont. De altfel, în finalul documentului din 30 octombrie se precizează că acțiunea americană „nu presupune o intervenție militară directă sau pregătiri evidente pentru o astfel de intervenție”. ■

(Va urma)

ARME DE FOC

(Biverb: 8, 9)

Gheorghe BRAȘOVEANU

TUN VECHI

(Monoverb: 6-9)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integramei *Căpitani și dregători din vremea lui Ștefan-Vodă*: S – O – LUCA – TEOCTIST – NEAGU – AA – ODE – ORA – M – R – OM – ERA – DEAL – IVAN – TAUTU – CR – I – REGI – ET – I – A – PASA – OSU – IUL – M – TARAN – BOB – GANDIRE – L – II – MARIA – ZA – BIRTOC

Soluția jocurilor: p. 57 – BIRUNI (BI_R/UN-I)
p. 93 – FARAON (FARĂ-O-N)

Paris: Rue de l'Exposition N° 1

O adresă mereu mai căutată în capitala franceză. Este adresa Centrului Cultural Român care în ultimii ani și-a făcut cunoscută identitatea prin numeroase și diferite propuneri culturale și artistice. Aș îndrăzni să spun că prin recenta întrunire internațională la care am participat împreună cu domnul prof. Răzvan Theodorescu, membru corespondent al Academiei Române, s-a văzut cât de bine este el integrat în viața culturilor străine manifeste în Franța. Răspunsul Centrelor Culturale și Serviciilor Culturale a 12 țări și concursul Quai D'Orsayului și al Consiliului Europei la inițiativa românească este o confirmare a dialogului rodnic angajat de intelectualii din România cu acel univers spiritual ce se naște în fiecare zi la Paris. După șase luni de la participarea alături de acad. Virgil Cândea, prof. dr. Viorica Moisuc, prof. dr. Ion Calafeteanu, Dorin Matei la Colocviul bilateral de istorie româno-francez, mi se par demne de notabilitate alte trei colocvii internaționale organizate de Centrul Cultural Român:

cele dedicate lui Tristan Tzara și lui Lucian Blaga cu o largă reprezentativitate europeană și americană și cel bilateral de chimia membranelor, domeniu de vârf al cercetării și tehnologiei contemporane. Nu ar fi drept ca dintr-un evantai de zeci de manifestări să nu reținem măcar încă opt: o săptămână de filme românești cuprinzând o adevărată retrospectivă centenară la cinematograful „Latina”; „Învățămintul românesc în Franța, probleme metodologice”, cu participarea aproape a tuturor lectorilor de limba română care predau în diverse orașe ale Franței precum și a d-lor Alvaro Rocchetti, vice-președinte al Universității Sorbonne Nouvelle, și Constantin Floricel, directorul Editurii Didactice și Pedagogice; prezența și expunerea domnului Horia Bădescu, director adjunct, la realizarea simpozionului „Franța și nașterea României moderne”, organizat de Institutul de Studii Germanice de la Universitatea din Strasbourg și Consulatul României; conferința domnului Alexandru Danie-

lopol, vice-președinte al Comisiei de istorie a aeroclubului francez la aniversarea a 90 de ani de la primul zbor independent din lume efectuat la 18 martie 1906 de Traian Vuia; realizarea la Teatrul „Espace Saint Sabin” a spectacolului „Salve Regina” de Virgil Tănase, alături de Teatrul Mundi din București și de Compania franceză „Tada”; conferința domnului Caius Traian Dragomir, ambasadorul României, privind „Continuitatea și discontinuitatea politicii externe românești după ultimul război mondial”; turneul Teatrului Național din București cu piesele „Profesionistul” de Dusan Kovacevici și „De Crăciun după Revoluție” de Virgil Tănase, spectacole desfășurate la Teatrul „Le Lucernaire”; expoziția Tudor Bănuș.

Conferințe, colocvii, spectacole, concerte, expoziții – zi după zi, cultura română strălucește în Rue de l'Exposition din arondismentul șapte al Parisului.

Cristian POPIȘTEANU

Modelul spiritual european

Colocviul de la Paris a fost, cu siguranță, una dintre cele mai profitabile confruntări intelectuale la care am participat în ultimul timp pe o temă care este, nu doar la noi în țară, la ordinea zilei: integrarea culturală europeană. Numai faptul că în capitala culturală a Europei, distinși reprezentanți desemnați de institute de cultură străine din capitala Franței, veniți din orizonturi spirituale atât de diferite – din Croația și Spania, din Suedia și Portugalia, din Ungaria și Belgia, din Franța și România – au dezbătut, cu opinii diferite și chiar divergente, viitorul continentului lor reprezentă o împrejurare semnificativă și extrem de pozitivă.

„Europa unde suflă spiritul” și „Turnul Babel” al limbilor exprimând o mentalitate, „adevărul plural” și „etnicismul” – față de care, conceptual, mi-am exprimat deschis rezervele –, umanismul laic, transculturalul și transreligiosul, globalizarea economică și fragmentarea culturală, raportul confesiunilor și al religiilor coexistente în Europa anului 2000 cu politicul și ideologicul, nu în ultimul rând specificitatea culturală a diverselor spații continentale au constituit subiecte de meditație și de confruntare, au prilejuit incursiuni rodnice în istoria de ieri, de astăzi și de mâine a teritoriului celui mai concentrat întru spiritualitatea modernă care este, de la Atlantic la Urali, „Europa noastră”.

Având a medita pe marginea paradigmei sud-est europene am voit să punctez concluzia următoare: între spațiul mediteraneano-atlantic și cel euroasiatic, între „homo atlanticus” și „homo sovieticus”, între supranaționalismele acceptate sau impuse ce ne pot aminti de unele construcții imperiale de odinioară – de la Turcoκρατία la Austroκραție –, Sud-Estul european participă prin valori, obiceiuri și aspirații ce constituie un model cultural posibil, la viața spirituală a spațiului ortodox și islamic – care merge până în Caucaz și în arealul pontic – sau la cea a spațiului catolic și protestant al Europei dunărene, părți ale marii Europă.

O mare Europă care trebuie să rămână un nume geografic acoperind mai multe realități culturale-istorice – precum cel al Asiei, precum cel al Americilor –, fără a pretinde vreodată să devină o entitate spirituală unică, creatoare a unui model european unic.

Prof. univ. dr. Răzvan THEODORESCU,
membru corespondent al Academiei Române,
Secretar general al Asociației Internaționale
de Studii Sud-Est Europene

• Țarul propune,
Dumnezeu dispune • Ce
datorează o româncă pa-
triei sale • Portretele țari-
lor în conacul de la Roz-

Români

și ruși

POLITICĂ ȘI

Sub aparența unei „asistențe tehnice”, cum am spune noi azi, țarul și consilierii săi au inițiat un complex de măsuri prin care tânăra oștire românească a fost puternic împănată cu cadre de comandă și instructori ruși. Politica de infiltrație în structurile instituționale românești și-a găsit o bună acoperire în numeroasele căsătorii mixte realizate în toată această perioadă (1828-1848).

Comisia de căsătorii

În primii ani post-revoluționari (1849-1851) autoritățile ruse au continuat eforturile pentru aservirea oștirii celor două Principate, utilizând aceeași tehnică de plasare în fruntea ei a unor ofițeri ruși împământeniți prin căsătorii cu fiice de boieri bogați și influenți, care să le asigure noilor intruși și o platformă social-politică corespunzătoare. Încă din 1849, asistăm la o avalanșă a căsătoriilor de ofițeri ruși cu tinere fete de boieri, dar de data aceasta căsătoriile sunt asociate și cu înregimentarea în armata rusă a unui număr de fii de boieri români cu simpatii pentru Rusia, sau care erau deja înrudiți cu familiii rusești. Aceste fenomene au fost încurajate de către noi domni, mai fațiș de Barbu Știrbei, în Țara Românească, mai discret de Grigore IV Al. Ghica, în Moldova.

Ne putem da seama la ce nivel se ajunsese, din moment ce avem informații că la București,

nov • Voluntarii – o nouă formulă • Prințul Carol – marea ducesă Olga sau insurmontabila indiferență • Răzbunare peste timp

ÎNCUSCRIRI

Revoluția de la 1848 a prilejuit o primă verificare practică a eficienței infiltrărilor realizate prin politica căsătoriilor mixte. În privința corpului de comandă al oștirii, rezultatele au fost, dacă nu cele așteptate, măcar satisfăcătoare: expectativa unora dintre comandanți, în alte cazuri, mai puține, chiar manifestări dușmănoase față de puterea revoluționară, au creat destule probleme guvernului revoluționar, acesta aflându-se în imposibilitate de a conta pe aportul căpeteniilor oștiri.

În chiar anul 1849, s-a organizat o reprezentație teatrală în limba franceză, cu care prilej s-a jucat vodevilul semnificativ intitulat *Un mariage en Valachie ou l'oncle patriote* (Un mariaj în Țara Românească sau unchiul patriot), în care ofițerul rus Armosov, autorul textului, ironiza necruțător pe bătrânii ofițeri ruși însurați cu tinere boieroase române, „sacrificându-se” pe altarul patriei...

Fortând nota, rușii au pus la cale chiar o instituție specializată pentru perfectarea căsătoriilor mixte. Consulul general al Franței la București (1849-1854), Pierre Eugène Poujade (1813-1885), însurat și el, de altfel, cu o româncă – Maria, fiica marelui ban Costache Ghica (1804-1867), poreclit „beizadea Tingirică” (fiul lui Grigore IV Dimitrie Ghica și al

Sultanei Costescu-Comăneanu) – relata într-o scrisoare din 12 aprilie 1850, trimisă la Paris ministrului de externe francez Jean Ernest Ducos, viconte La Hitte, că „aceiași corespondență a *Gazetei din Augsburg* [datată din Odessa – n.n.]... afirmă că o Comisie alcătuită din generalii Kneaz Bagration, Komar și consilierul de stat actual von Kotzebue, a fost constituită pentru a însura pe ofițerii ruși cu tinere române, posedând cel puțin 2 000 de galbeni (ducați) în bunuri zestre. Nu am auzit niciodată vorbindu-se aici [la București – n.n.] despre această comisie, dar au avut loc mai multe căsătorii între ofițeri ruși și fete române. Într-un singur regiment, 18 ofițeri au contractat legături de căsătorie aici și mai mulți au obținut autorizația să-și prelungească șederea în Țara Românească, chiar în momentul în care corpul lor [de armată – n.n.] părăsea principatul. Fără nici o îndoială, aceste căsătorii sunt bine privite aici”.

PAUL
CERNOVODEANU

Incurajând căsătoriile mixte, domnitorul Gh. Știrbei n-a ezitat s-o mărite pe fiica sa, Ecaterina, cu un ofițer rus...

În p. 73: Elena Ghica, cunoscută mai ales sub pseudonimul său literar Dora d'Istria

Nu știm în ce măsură a funcționat eficient această comisie și până când. Din componența ei nu putem identifica cu certitudine decât pe Karl Evstatievici von Kotzebue, consilier de stat al cancelariei comandantului trupelor de ocupație, generalul Aleksandr Nikolaevici Lüders în schimb deținem destule informații despre căsătoriile realizate în acei ani.

Fiice și rude domnești

Ne vom rezuma numai la înalta protipendadă, semnalând mai întâi căsătoria fiicei domnitorului Barbu Știrbei și a Elisabetei Cantacuzino-Pașcanu, domnița Ecaterina, cu ofițerul rus de origine daneză baron *Justin Hübsch von Grosstahl*, viitor general și guvernator la Baku. Domnița Ecaterina fusese căsătorită mai întâi cu Costache Vi-

Mihalache Ghica și a Ecaterinei Faca, nepoată de frate a domnitorilor Grigore IV Dimitrie și Alexandru D. Ghica. Tânăra Elena Ghica s-a căsătorit cu generalul kneaz *Aleksandr Kolțov-Masalski*, nunta fiind celebrată în 1849 la Iași, cu mare fast, Ghiculeștii munteni fiind refugiați atunci la curtea lui Grigore IV Alexandru din Moldova. De tânără fată, Elena Ghica a avut înclinații spre artă – muzică, desen și poezie –, la 15 ani traducând *Iliada* direct din originalul grec în limba germană. Până la căsătoria sa, în 1849, a călătorit în Italia și Germania și a strălucit în saloanele verișoarei sale Cleopatra Trubetkoi.

După nuntă, Kneaghina Elena a locuit cu soțul ei la St. Petersburg, unde a și redactat câteva piese literare, apărute mai târziu, în 1885-1866, în *Zagranicini vestnik* (Vestitorul de peste graniță). În 1855 a părăsit Rusia,

decedat în 1849. La 19 aprilie 1851 s-a măritat cu ofițerul rus J. Hübsch Grossstahl, nași fiind marele logofăt Ioan Bibescu și doamna țării, Elisabeta Știrbei. Din această căsătorie de scurtă durată (doi ani), Ecaterina murind în 1853, nu au rezultat urmași.

Menționăm apoi o altă căsătorie din familia domniitoare și anume, pe aceea a Elenei Ghica (1828-1888), cunoscută îndeosebi sub pseudonimul ei literar Dora d'Istria, fiica marelui ban

stabilindu-se mai întâi în Elveția, apoi, în 1860, a trecut în Italia, mai întâi la Torino și Genova, pentru ca în 1870 să se stabilească definitiv la Florența. Și-a înscris numele printre marii călători ai Europei sec. XIX, culegând impresii turistice și date științifice, militând pentru egalitatea popoarelor și a sexelor. A lăsat o valoroasă lucrare cu caracter istoric despre strămoșii ei, intitulată *Gli Albanesi in Rumenia. Storia dei principi Ghika nei secoli XVII, XVIII, XIX*, tipărită la Florența în 1873. Bunurile sale din Țara Românească, pe care a revăzut-o în mai multe rânduri, după 1860, le-a lăsat, după moartea ei în 1888, prin testament, neavând urmași direcți, Eforiei Spitalelor Civile din București.

O a treia căsătorie româno-rusă din această perioadă s-a înregistrat din nou în familia Bălăceanu. Sora mai tânără a Mariei baroneasă de Rückmann, născută Bălăceanu, este vorba despre Zoe sau Zinca, fiica cunoscutului rusofil marele vornic Constantin Bălăceanu și a Mariei Văcărescu, s-a măritat în 1851 cu locotenentul rus *Aleksandr Bremser* (ajuns mai târziu general). Această căsătorie a stârnit reacții diferite. Zoe Golescu, care era ca o mătușă pentru tânăra mireasă, a scris frunțașului pașoptist exilat, Ștefan Golescu: „Am să-ți dau o veste care va mârni mult pe Ion Bălăceanu [fratele Zoei Bălăceanu-Bremser]. Zoe se mărită cu un rus! Nu a forțat-o nimeni. Îl iubeste: se vede că a uitat ce datorează ca româncă patriei sale...”

Și tot ca ecou al acestei căsătorii, tocmai pentru a sublinia diversitatea de opinii ce domnea în sânul aceleiași familii, să amintim și o altă întâmplare din acei ani. Ecaterina sau Tinca Bălăceanu, sora mai tânără a Zoei devenită prin căsătorie Bremser, a rămas în amintirea familiei pentru modul în care își apăra sentimentele sale patriotice. În 1849, cu prilejul unei sindrofii organizată în casa Bălăcenilor de

pe Podul Șerban Vodă, generalul Lüders s-a lăudat spunând: „Ilustrul meu stăpân [țarul – n.n.] va obține ca în curând aceste țări [Principatele române – n.n.] să rămână Rusiei“. În timp ce o parte din invitați, rusofili, au aplaudat, tânăra femeie, roșie de mânie, l-a apostrofat pe înfumuratul general: „Generale, uitați că țarul propune și Dumnezeu dispune?“ La care, dându-și seama de gafa comisă, Lüders s-a scuzați rușinat: „Da, doamnă, este adevărat, uitasem și vă cer iertare“.

În 1857, însă, o altă soră a Zoei, Frosa, s-a măritat și ea cu un rus, *Waldemar de Gravais*, de origine franceză, stabilit la Odessa și ajuns mai târziu președinte al departamentului civil al Curții de Casație din Harkov, unde se stabilise împreună cu soția sa.

Amintim și o altă odraslă din protipendadă, Zoe, fiica clucerului Costache Slătineanu și a Elenei Deșliu, căsătorită în august 1850 cu căpitanul rus *Florin Zaleski*. O altă Zoe, fiica căminarului Gheorghe Drugănescu și a Mariei Bellu, după ce fusese căsătorită în două rânduri – cu Constantin N. Filipescu și Militiade Aristarhi, bei de Samos – s-a măritat pentru a treia oară cu generalul de cazaci *Grekov*, care s-a înapoiat în Rusia în 1860.

Țarii la Roznov

Să facem acum un scurt popas în Moldova. Aici a continuat să se manifeste aceeași rezervă față de ruși. Consulul francez Poujade scria într-un raport din 31 mai 1850 că „la Iași rușii abia sunt primiți în societate. Nici un ofițer rus n-a putut să se însoare în Moldova și chiar pe vremea când era acolo generalul Moller, guvernul n-a acceptat niciodată amestecul rușilor în afaceri“. Tot consulul Poujade arăta că generalii ruși Hasford și Dannenberg au fost foarte rău primiți la Iași, turcii fiind preferați în mod politic rușilor, deoarece în suflitele multora dintre moldoveni se

păstrează încă vie amintirea răpirii Basarabiei.

Desigur, nu toată boierimea moldoveană manifesta aceleași sentimente față de ruși. De pildă, Smaranda (1843-1917), fiica banului Teodor Atanasiu din Galați s-a măritat cu generalul *Gardeev*, nepot de soră al generalului Lüders. Să reținem amănuntul că Smaranda a fost o talentată pianistă și, mai târziu, a publicat, la Leipzig, München și Hamburg, valoroase caiete cu piese muzicale românești și rusești intitulate *Muzică de salon pentru piano solo*.

Existau și numeroși reprezentanți ai familiilor înrudite cu ruși. Printre aceștia s-a numărat și colonelul Gheorghe Rosetti-Roznovanu (1834-1904) care până în 1857 a făcut parte din armata rusă, iar la moșia sa de la Roznov (jud. Neamț) a ctitorit o biserică în stil rusec. Despre acest colonel, Radu Rosetti scria în amintirile sale: „Este probabil că venise cu simțurile foarte rusefice încă de acasă, la care, prin situația de ofițer într-unul din regimintele cele mai aristocratice din gardă, grație relațiilor sale în înalta societate rusească... avea acces. Fiind prezentat auto-cratului și acesta condescendând să-l întrebe de unde este, tânărul ofițer nu a stat măcar un moment la îndoială pentru a-i răspunde: «Din gubernia Moldovei, Maies-

tatea Voastră». Iar omul de stat Ionel [I.I.C.] Brătianu, vizitând în tinerețe conacul Rosetteștilor de la Roznov, mărturisea: «Rusia e aici la ea acasă. Împărații își au portretele pe pereți, iar Skobelev statuia pe masă. *Le journal de St. Petersburg* stă pe birou»“.

Să mai spunem doar că Mihail Dmitrievici Skobelev fusese generalul rus, din 1877-1878, participant la luptele de la Lovceea, Plevna și din pasul Șipca.

Războiul ruso-turc din 1853-1854, devenit războiul Crimeei (1854-1856), prin intervenția Angliei, Piemontului și a Franței de partea Imperiului otoman, a prilejuit ultima ocupație militară a Principatelor dunărene, în timpul căreia strategia matrimonială pare să nu mai fi constituit componenta principală a politicii anexioniste a țării. Curând după declanșarea războiului și ocuparea Principatelor, Rusia a fost nevoită curând să treacă în defensivă, iar apoi în 1854, să părăsească țările române, sub presiunea militară a aliaților turco-franco-anglo-piemontezi și cea diplomatică a cabinetului din Viena.

Dacă în acest scurt interval (1853-1854) nu au existat căsătorii mixte a apărut, în schimb, un alt fenomen, la fel de semnificativ: înrolările unor români în trupele ruse. Așa a fost cazul lui

Armatele ruse aliate la București în 1877

Gheorghe (Dadu) Filipescu (1818-1889) sau a lui *Gheorghe (Iorgu) Sturdza*, amândoi adjutanți ai comandantului forțelor ruse, cneazul Mihail Dmitrievici Gorceakov, primul câpătând chiar o spadă de onoare, iar celălalt slujind mai târziu ca maior de hșari la Pavlograd, în 1857. Un căpitan, *Iorgu Bălăceanu* (1831-1875), voluntar și el, s-a distins în luptele de la Sevastopol, iar o unitate întreagă de voluntari români a fost încadrată sub comanda lui Panaiot Moruzi (1816-1859), fiul lui Constantin mare dragoman, decapitat de turci la Constantinopol în 1821, și al Ralucăi Mavrocordat.

S-au întâlnit, s-au revăzut, dar nu s-au plăcut

După războiul Crimeei, politica matrimonială româno-rusă deliberată a luat sfârșit. Sigur, și în anii următori s-au încheiat căsătorii între români și ruși, dar ele nu mai aveau conotațiile politice pe care le-au cunoscut în prima jumătate a secolului XIX.

Abia la începutul secolului nostru asistăm la o nouă încercare de a resuscita o căsătorie dinastică între familiile domnitoare din România și Rusia, Hohenzollerni și Romanovi. În aprilie 1914 principele moștenitor al României Ferdinand, însoțit de prințesa Maria de Saxa-Coburg-Gotha (ce-i avea bunici după tată pe faimoasa regină Victoria a Angliei, iar după mamă pe țarul Alexandru II), împreună cu tânărul lor fiu Carol au fost primiți cu deosebite onoruri la curtea imperială rusă de la Tarskoie Selo, lângă St. Petersburg. Între țarina Alix (Alexandra), născută prințesă de Hessa-Darmstadt, soția lui Nicolae II, și prințesa Maria au avut loc conversații privind proiectul unei căsătorii a prințului Carol cu marea ducesă Olga, fiica cea mare a țarului. Tinerii s-au întâl-

nit dar nu și-au arătat nici o simpatie unul față de celălalt. Ei s-au revăzut în iunie același an, 1914, la Constanța, înaintea izbucnirii primului război mondial, cu prilejul vizitei făcute de familia țarului familiei regelui Carol I al României. Întrevederea celor doi suverani de la Constanța nu a tratat deloc acest subiect și nici țarina cu principeasa moștenitoare nu l-au mai abordat, având în vedere, probabil, absolută răceală dintre marea ducesă Olga și principele Carol.

Și, totuși, Romanovii s-au înrudit cu o familie având rădăcini pur românești. Într-un anumit fel, a fost o răzbunare peste timp împotriva trufiei celor dintâi. Astfel, sora mai vârstnică a țarului Nicolae II, marea ducesă Olga Alexandrovna (1882-1952), despărțită de primul ei soț, cneazul Piotr Oldenburg, s-a căsătorit cu colonelul *Nikolai Kulikovski* (1881-1958), scoborător direct din căpitanul Procopie Caraiman, unul dintre boierii pribegi ce l-au însoțit pe Dimitrie Cantemir în exilul din Rusia, amintit de cronicarul Neculce. Procopie Caraiman a devenit polcovnic în regimentul de la Harkov și, primind pământuri în regiunea Ku-

likovo, și-a adăugat și numele de Kulikovski. Cu timpul, numele de Caraiman, cu rezonanță prea românească, s-a pierdut, rămânând numai cel din urmă, cu aspect mai rusesc. Olga Alexandrovna și soțul ei au fugit din Rusia în timpul revoluției bolșevice și s-au refugiat mai târziu în Canada, împreună cu copiii lor Tihon și Guri, familia perpetuându-se în emigrație până azi. Un destin straniu pentru o familie dezrădăcinată din Moldova la începutul sec. XVIII, refugiată în Rusia timp de două secole, spre a-și găsi, în sfârșit, adăpost în Lumea Nouă.

Și cu acest episod insolit punem capăt îndelungatului nostru excurs pornit cu primele alianțe matrimoniale între Mușatini și familia Rurikizilor din veacul XV și încheiat cu neizbutita încercare de înrudire a Hohenzollernilor cu Romanovii. De-a lungul istoriei, relațiile matrimoniale româno-ruse au implicat prea ades politica acolo unde nu trebuiau să domnească decât sentimentele. Este și motivul pentru care puține din aceste numeroase căsătorii au fost într-adevăr reușite pe plan uman. Eros nu s-a împăcat niciodată prea bine cu Marte... ■

Departe de a fi un caz special, un fenomen neobișnuit, căsătoriile mixte româno-ruse au constituit realități detectabile documentare încă din secolul XV. Ele s-au integrat în ansamblul contactelor și legăturilor pe care românii le-au stabilit atât între ei, respectiv între cele trei țări române, cât și cu celelalte popoare, în primul rând cu cele vecine. Rusia fiind și ea vecina noastră nemijlocită timp de două secole (Magazin istoric, nr. 1/1992).

Un asemenea demers publicistic a obligat la investigarea multor sfere ale existenței umane – economică, politică, socială, militară, culturală etc. – pe durata a peste patru secole de istorie, dintr-o perspectivă mai puțin practică în istoriografia noastră, dar care a îngăduit autorului să aducă în prim-planul atenției numeroase aspecte inedite extrem de utile în elaborarea viitoarelor studii monografice. Încă un exemplu convingător că, atunci când cercetarea istorică este descătușată de prejudecăți și rămâne preocupată numai de dorința de a reconstitui cât mai exact imaginea vremurilor trecute, ea devine o armă a adevărului. Adică exact ceea ce trebuie să fie.

M. ȘT.

MACLEAN

BURGESS

CAIRNCROSS

BLUNT

PHILBY

• Când cauți unde nu trebuie • U.R.S.S., bastionul păcii e! • Cum ajungi să îți trădezi țara • „Don Quijotii revoluției mondiale” • Știi când bagi degetul în angrenaj, nu și când îl scoti • Nume din Cărțile junglei • Un incendiu care nu poate justifica totul

Kim Philby, Guy Burgess, Donald Maclean, Anthony Blunt, John Cairncross (sau rețeaua de la Cambridge), Mihai Pacepa ori Aldrich Ames, colonelul Penkovski recrutat de britanici, iată câteva nume arhicunoscute de „cârțițe”. Respectiv agenți infiltrați în serviciile secrete ale inamicului, unde pot sta liniștiți, în așteptare, mai multă sau mai puțină vreme, până când sunt activați și transmit informații dintre cele mai sensibile. Sunt denumiți „cârțițe” pentru că – asemenea animalului omonim – trebuie să își desfășoare activitatea cât mai în „subteran”, cât mai ascuns, cu măsuri de precauție cât mai precise. Și asta deoarece măsurile de protecție în interiorul unui serviciu secret sunt dintre cele mai riguroase. Sau așa se crede a fi.

O „cârțiță” este foarte greu de detectat, deși efectele ei sunt resimțite cu mulți ani înainte de a începe să fie detectată, apoi

localizată și prinsă. Dar cum să îl suspectezi de trădare în favoarea inamicului tocmai pe cel care răspunde de securitatea și protecția contrainformatică a acțiunilor informative îndreptate contra adversarului sau care are un rol important în această ultrasecretă ierarhie.

A fost cazul lui Kim Philby, la englezi, și al lui Aldrich Ames, la americani. Să ne oprim puțin asupra celui din urmă, pentru că ne ajută să înțelegem mai bine sindromul „cârțiței” (unul dintre cele mai importante romane ale autorului devenit un clasic al literaturii beletristice de spionaj, John Le Carré, are chiar acest titlu în traducerea românească).

Pentru protejarea și infiltrarea cât mai la vârf a „cârțiței”, serviciul care o dirijează este dispus la orice. Potrivit unei analize publicate de revista Newsweek, în numărul din 7 martie 1994, analiștii americani au început să privească cu alți ochi

„Anglia nu trebuie vreodată să devină servilă față de Rusia, căci atunci ea se va prăbuși din poziția sa înaltă și va deveni o putere de rang secund!”

Regina Victoria (1833-1901)

doă episoade anterioare prinderii lui Ames. În 1985, Vitali Iurcenko, ofițerul KGB care răspundea de operațiunile desfășurate în America de Nord, a „trădat“. În cursul convorbirilor pe care le-a avut cu cei de la CIA – între aceștia s-a numărat, în mod firesc, și șeful contra-informațiilor din Divizia U.R.S.S., Europa de Est a CIA, Ames –, Iurcenko a dirijat suspiciunile americanilor către Edward Lee Howard. Respectivul făcuse parte din Divizia menționată mai sus. În 1983, înainte de a pleca la post la Moscova, a căzut la un test cu detectorul de minciuni și a fost concediat. Faptul că Iurcenko nu l-a demască pe Ames, că în scurt timp s-a „răzgândit“ și a revenit la Moscova, iar Howard a scăpat de plasa întinsă de FBI și a ajuns și el la Moscova (singurul trădător din CIA care a reușit, până acum, performanța) sunt indicii că totul a fost un „joc“ pus la cale de sovietici, mari maștri în domeniu, pentru a îndepărta suspiciunile de la Ames.

Informațiile pe care le furnizează o „cârțiță“ sunt valoroase, adesea vitale. Tocmai de aceea și mai importante sunt efectele pe care le produce descoperirea ei. Harababura produsă în serviciile secrete românești de trădarea lui Pacepa a avut consecințe de lungă durată. Au fost pulverizate rețele întregi. S-a creat o stare de suspiciune care a paralizat practic activitatea de informații externe. Cine poate garanta că nu au fost și alte „cârțițe“, din moment ce Pacepa a putut înșela, atâția ani, organele de contrainformații, ajungând până la funcția de locțiitor al șefului Departamentului de informații externe și consilier al șefului statului?

La americani, descoperirea lui Ames a declanșat, pe lângă aspre reproșuri la adresa serviciilor de informații, și o vânătoare de „cârțițe“ ce a reamintit multora de anii '50-'60, când James Jesus Angleton, cel care răspundea de contrainformații în cadrul CIA, se închisese în biroul său, în care nu pătrundea niciodată lumina, și citea toată ziua dosarele angajaților, încercând să afle cine lucra pentru sovietici. Operațiunile de evaluare a daunelor provocate de Ames au cuprins, printre altele, și discuții cu toți fumătorii din CIA. Ames era un fumător înrăit și se încerca astfel să se afle ce ar fi putut el obține din discu-

țiile purtate într-o pauză de fumat cu colegii săi. Evaluările trebuiesc încheiate într-un anumit moment. Efectul psihologic nu va putea fi șters prea curând. Faptul că a fost posibil o dată deschide mereu înfricoșătoarea perspectivă că se poate oricând, oricâte măsuri de precauție s-ar lua. Plus teama de „puți cârțițe“. Efectul psihologic paralizant este cel puțin egal cu informațiile furnizate de Ames.

Cât despre sindromul „cârțiței“ pe care britanicii l-au cunoscut – primii în anii postbelici – stau măturie cărțile amintitului John Le Carré, câteva din ele accesibile acum și cititorului român. Rețeaua de la Cambridge a constituit prima infiltrare postbelică de enorm succes – cel puțin din ceea ce știm până acum – realizată de sovietici. Așa cum vom vedea, sovieticii penetraseră, prin membrii respectivei rețele, atât Serviciul de informații și contrainformații externe, cât și pe cel de contrainformații (MI 5). S-a scris mult despre cei cinci membri cunoscuți ai rețelei. În jurul ultimului identificat s-a purtat chiar o polemică. Deși Oleg Gordievski, ajuns rezidentul KGB la Londra, care a trădat încă din 1974 pentru SIS, l-a identificat pe John Cairncross drept al cincilea membru, fapt confirmat de curând și de ultimul său ofițer de caz, Iuri Ivanovici Modin, presa rusă a continuat să lanseze ținte false. Ceea ce nu exclude existența și a altor membri, încă necunoscuți britanicilor sau ale căror nume nu au fost făcute publice.

Faptele sunt, în general, cunoscute și cititorilor români. Profitând mai ales de două excelente lucrări, care nu au intrat încă în circuitul științific de la noi – una este cea deja menționată, semnată de Anthony Cave Brown, „C“. The Secret Life of Sir Stewart Graham Menzies. Spymaster to Winston Churchill („C“. Viața secretă a lui Sir Stewart Graham Menzies. Maestru într-ale spionajului pentru Winston Churchill), cealaltă este realizată de Iuri Ivanovici Modin, în colaborare cu Jean-Charles Deniau și Agnieszka Ziarek, poartă titlul Mes Camarades de Cambridge (Tovarășii mei de la Cambridge) și a apărut în Editura Robert Laffont, la Paris, în 1994 – vom încerca să prezentăm câteva aspecte mai puțin știute din viața celor cinci spioni și din relația lor cu serviciile secrete.

Viermele roșu și mărul britanic

În 1931, criza economică mondială lovea și Marea Britanie. Ea a amplificat sentimentele de deziluzie și insatisfacție pe care mulți britanici – mai ales cei din elita intelectuală – le încercau după primul război mondial. Instituțiile imperiului erau privite ca anacronice, incapabile să mai facă față noilor condiții. Nu era decât reflectarea pe planul mentalului a gravei crize ce cuprinsese Imperiul britanic, căruia cel de al doilea război mondial avea să îi aducă sfârșitul. Și, așa cum se întâmplă de obicei, privilegiile multora s-au îndreptat, în căutarea soluțiilor, în direcția în care nu trebuia. „Dintr-o dată, marxismul pune stăpânire pe Cambridge în toamna lui 1933. Nu pot preciza data – scria în 1978 Anthony Blunt –, pentru că eu eram în concediu. Când am revenit în ianuarie, majoritatea tinerilor mei prieteni deveniseră marxști și se alăturau Partidului; iar Cambridge se transformase literalmente peste noapte“. Un

fenomen similar avea să se petreacă în Franța anilor '50 și '60, pe fondul crizei regimului republican.

Tot Anthony Blunt explica: „La mijlocul anilor '30, pentru mine și pentru mulți din generația mea, Partidul Comunist și Rusia reprezentau unica forță reală sigură împotriva fascismului, din moment ce democrațiile occidentale adoptau o poziție șovăielnică și înclinată spre compromis față de Germania“.

Între calitățile serviciilor sovietice de informații se numără și atenția și realista observare a fenomenelor care se petrec în tabăra adversarului. Iată de ce ele nu puteau scăpa un asemenea prilej. La Paris, în 1933, a luat naștere Comitetul Mondial pentru Ajutorarea Victimelor Fascismului German, condus de Willi Münzenberg. Acesta crease încă din anii '20 „Cluburile inocenților“, destinate organizării intelectualilor, sub controlul Moscovei. Între cei care au lucrat pentru C.M.A.V.F.G. s-a numărat și scriitorul și istoricul Arthur

Koestler¹, cel care avea ulterior să își renege idealul de tinerete.

Apostolii Moscovei vor să salveze Imperiul

În Marea Britanie, atenția sovieticilor s-a îndreptat mai ales asupra unui grup restrâns și exclusivist format în cadrul Universității de la Cambridge,

¹ Autor american de origine ungară. S-a născut la 5 septembrie 1905. După absolvirea Universității din Viena, a fost corespondent pentru un trust de presă german. La începutul anilor '30 se alătură mișcării comuniste. În timpul războiului civil din Spania a fost corespondent pentru *Newsmagazine*. Prins de franciști, a fost condamnat la moarte și salvat prin intervenția prietenilor săi din Marea Britanie. În 1938, deziluzionat de evoluția mișcării comuniste, s-a îndepărtat de idealurile din tinerete. La începutul războiului a fost închis în Franța într-un lagăr de concentrare din care a reușit să scape din nou grație prietenilor săi englezi. S-a refugiat în Marea Britanie, apoi în S.U.A. Este autorul unei teorii care a stârnit multe discuții: potrivit lui, evreii din Europa de Est ar fi de fapt hazari trecuți la religia iudaică și care, sub presiunea migrațiilor, s-au așezat în răsăritul Europei.

„DESPRE TRĂDĂTORI NU SE VORBEȘTE AȘA“...

Iată cel mai recent punct de vedere sovietic-rus (cum era de așteptat elogios) despre Sir Anthony Blunt și cercul de la Cambridge. Aparține lui Viktor Ivanovici Popov, ambasador extraordinar și plenipotențiar, doctor în științe istorice, profesor, având peste 40 de ani în diplomatie, iar între anii 1980 și 1986 fiind ambasador al U.R.S.S. în Marea Britanie.

Popov este și un publicist talentat. În 1993 a apărut cartea sa *Viața în Palatul Buckingham*. Elisabeta II și familia regală, foarte bine primită, iar recent el a publicat o nouă carte, *Consilierul reginei – superagent al Kremlinului, dedicată unuia dintre cei mai misterioși membri ai grupului de la Cambridge: Sir Anthony Blunt*.

Redăm câteva extrase dintr-un interviu acordat de autor pe tema noii sale lucrări.

Blunt a fost o personalitate total neobișnuită. Niciodată istoria mondială a serviciilor secrete nu a cunoscut agenți ca Blunt, agenți scilicet atât în activitatea de spionaj, cât și în cea ști-

ințifică, dar și remarcabili sub aspectul calităților umane.

Spionii nu numai că păstrează secrete, dar și ascund faptul că dețin secrete. Evident că documentele serviciilor secrete engleze despre activitatea lui Blunt nu se publică. Exact cum nu publică aceste documente nici serviciile secrete rusești. Ce se poate spune atunci despre un agent, fără a deține aceste documente? Eu mi-am propus să obțin acces la unele materiale, așa încât să pot efectua cu adevărat o cercetare științifică interesantă, și nu un text literar. Desigur, m-au ajutat și literatura engleză – protocolul dezbaterii „cazului Blunt“ în Parlamentul britanic, în 1979, conferința de presă ținută chiar de Blunt, în sfârșit, memoriile unor oameni ce au părăsit de mult serviciile secrete și și-au permis să publice câte ceva în Australia și S.U.A. Am avut informații și de la spionajul american: întrucât nu erau afectate interesele Americii, ci ale Angliei, americanii au transmis cercetătorilor britanici o serie de materiale privind grupul de la Cambridge.

care se autointitulase Apostolii. Membrii săi se considerau – și de aceeași părere erau și sovieticii – stăpânii viitorului britanic. Sub influența agenților clandestini ai Moscovei, în mințile lor s-a cuibărit tot mai puternic ideea că erau deținătorii soluțiilor pentru ieșirea Imperiului din impas. În mod subtil, li s-a mai inoculat și ideea că trebuiau să considere ținte de distrus, în timp, personalitățile establishment-ului, personaje precum Stewart G. Menzies, de exemplu.

Aproape toți trădătorii pro-sovietici din anii '40 și '50 au trecut prin grupul Apostolilor. A fost cel mai mare succes raportat de serviciile sovietice în anii '30 în Anglia, care au intuit corect perspectivele membrilor congregației de la Cambridge. Agenții sovietici i-au controlat fizic și mental și rămâne un mister faptul că Guy Liddell – șeful contraspionajului britanic din acea vreme –, care prefera compania homosexualilor, deși s-a spus că el însuși nu era dintre ei, a acordat atât de puțină atenție Apostolilor.

Cauza imediată care i-a aruncat pe Apostoli în brațele comunismului a fost maniera de guvernare a premierului J. Ramsay MacDonald. Urmărind să prevină un colaps al Imperiului, acesta a căutat un împrumut la băncile din Paris și New York. Nu l-a putut obține decât cu condiția echilibrării bugetului, prin sporirea masivă a impozitelor și reducerea cheltuielilor. Guvernul laburist avea de ales între salvarea țării și acuzația de trădător al intereselor clasei muncitoare sau protejarea intereselor celor care votaseră pentru partidul laburist și colapsul financiar. A ales prima soluție. Deși Stewart G. Menzies și-a văzut redus salariul la jumătate, a rămas același credincios servitor al Imperiului. O cu totul altă atmosferă domnise la Eton în vremea în care își făcuse el studiile, atât de diferită de mentalitatea Apostolilor.

Și totuși, ca să ajungi să îți trădezi țara este nevoie de rațiuni mult mai puternice decât cele amintite. Și mai ales este nevoie de o pârgie psihologică. În pri-

vința lui Kim Philby și a lui John Cairncross, lucrurile par a fi mai clare. Primul a evoluat către marxism în aceeași perioadă în care tatăl său trecea la islamism. Potrivit lui Iuri Modin, el a fost profund marcat de experiența trăită la Viena în 1934, când a asistat la luptele de stradă și masacrele petrecute atunci când muncitorii din capitala Austriei s-au confruntat cu detașamentele naziste și ale poliției (*Magazin istoric*, nr. 7-9/1976). Tot Modin considera – ca o impresie personală – că evoluția lui Philby spre comunism s-a produs ca o reacție contra simpatiilor tatălui său pentru nazism și fascism.

La Cairncross – pe care l-a cunoscut cel mai bine – Modin depista un puternic handicap social, datorat originii sale modeste, pe care îl resimțea chiar și în fața colegilor săi din rețeaua celor cinci. La universitate, a trebuit să muncească de două ori mai mult. Rectorul l-a propus pentru o bursă la Sorbona și a fost nevoit să se bată cu colegii săi aristocrați, care au încercat să i-o sufle utilizând relațiile lor. A

Dar cele mai importante sunt arhivele de la Lubianka. Ce a făcut, de fapt, Blunt? Ce importanță a avut activitatea lui pentru țara noastră? Iată că, de mai bine de un an, am obținut treptat-treptat materiale de la Serviciul nostru de informații externe.

Blunt și tovarășii săi au avut o activitate atât de intensă, încât au trimis mii de telegrame cifrate și micropelicule într-un asemenea volum, încât acum sunt greu de prelucrat. Dar, până la urmă, am primit o parte dintre documente și cred că în procent de 90 la sută ele corespund realității. Cartea este consacrată celor 50 de ani de la victoria, pentru că Sir Anthony și ceilalți membri ai grupului au jucat un rol important în obținerea victoriei noastre comune.

Sir Anthony a fost un patriot al țării sale. De la începutul războiului el a intrat voluntar în armată. Iar când trupele engleze au fost evacuate din Europa peste Canalul Mânecii, Blunt a reușit, cu riscuri enorme, să-și imbarce subunitatea pe una dintre ultimele nave care, printre altele, era încărcată cu exploziv.

Mai târziu a început să lucreze în MI-5, contraspionaj britanic. Dar ce a făcut el concret

pentru noi... În carte am relatat totul amănunțit, dar acum mă voi opri doar la un singur episod.

Englezii au creat mașina de decriptat „Ultra”, cu ajutorul căreia au descifrat toate interceptările mesajelor radio ale germanilor. Informațiile primite nu se comunicau practic comandamentului sovietic. Churchill a obiectat categoric împotriva transmiterii de date secrete către serviciile noastre speciale. În 1943, de pildă, Wehrmachtul se pregătea de o bălăie hotărâtoare în raioanele Kursk și Oriol. Blunt a știut cu mult înaintea ofensivelor germane să obțină și să transmită Moscovei toate materialele privitoare la planurile generalilor fasciști. Între altele au fost transmise date despre dispunerea și misiunile unor subunități germane, nu numai ale marilor unități. Mai mult, Blunt a comunicat Moscovei cum își imaginau nemții dispunerea forțelor armatei sovietice și planurile comandamentului sovietic!

Ceea ce nu este numai o informație completă. Asemenea date despre inamic, înaintea unei bălăii hotărâtoare, nu a mai avut nici un general, în întreaga istorie a războaielor. Fostul „tutore” al lui Blunt mi-a spus că informațiile transmise de „Yan” (unul dintre pseudonimele

resimțit foarte puternic acel moment, vorbindu-i adesea lui Modin despre el. Și, mai apoi, în cursul carierei sale, Cairncross a resimțit disprețul colegilor de origine aristocrată, ajungând în final să urască establishment-ul țării sale. Nu este lipsit de semnificație că a ales, în a doua parte a vieții, să trăiască și să moară în Franța.

Și în cazul lui Donald Maclean se poate ca experiența din școală – Gresham's School – să îl fi marcat. Un alt absolvent, poetul W.H. Auden, spunea: „cel mai puternic motiv de a lupta împotriva fascismului este acela că în școală am cunoscut statul fascist”. Dar în mod sigur, cel care l-a adus pe calea comunismului și apoi a trădării a fost Guy Burgess, primul lui amant și mentor spiritual. La fel s-a întâmplat și cu Anthony Blunt, care, deși a cochetat, în specialitatea sa, istoria artei, cu ideile marxiste, era departe de a fi un marxist. De altfel, Maclean și Blunt au activat inițial doar sub motivația luptei antifasciste.

Impenetrabila aură de mister

Există la Blunt și ceva perwers, greu de explicat fie și prin atracția deosebită pe care a resimțit-o pentru Burgess. Așa cum remarcă și Modin, era evident că el înțelesese, chiar înainte de a i se fi spus clar, cine erau adevărații săi stăpâni. Dar nu se sinchisea prea tare de ideea de a fi agent. Tot Modin povestește cum în 1949, în preajma războiului din Coreea, a primit sarcina să îi îndoctrineze pe membrii rețelei pentru a nu suferi un șoc în momentul declanșării ostilităților. A avut o discuție cu Blunt, căruia i-a expus principiile de pace care guvernau politica U.R.S.S., mărșăvia politicii occidentale și așa mai departe. Blunt l-a ascultat la început calm, apoi s-a interesat dacă mai are ceva de adăugat și a vrut să știe ce legătură avea discuția respectivă cu treaba pe care o făceau ei. Apoi, foarte pe scurt, i-a demonstrat caracterul imperialist al politicii externe.

duse de U.R.S.S. Probabil că nici banii nu au fost motivul pentru care Blunt a acceptat colaborarea cu sovieticii. Inițial, și el – ca și ceilalți membri ai rețelei – a refuzat orice sumă. Ulterior, a acceptat 200 lire sterline, fără să dea vreo explicație gestului. Modin spune că a fost singura dată; Gordievski afirmă că a primit asemenea sume de bani cu regularitate, de 2-3 ori pe an. Este adevărat, Blunt a fost primul care s-a retras din activitate, acceptând doar sporadic să mai îndeplinească rolul de curier pentru ceilalți membri ai rețelei. Modin se întreba – fără să poată oferi un răspuns – dacă Blunt a regretat vreodată asocierea cu sovieticii.

Mai greu de decifrat sunt resorturile intime care l-au determinat să colaboreze pe Guy Burgess. Rămân certe doar simpatizile lui comuniste, spiritul de aventură și, poate, ceea ce considera tot Modin, ideea lui că acționa în avangarda revoluției mondiale.

De altfel, fostul lor ofițer de legătură din 1947 și până la dis-

agentului) în al doilea și al treilea an de război au făcut poate din el cel mai important agent al nostru. Activitatea lui a avut și alte aspecte? După rapoartele lui Blunt, rușii au putut distruge la sol aproape 100 avioane germane.

Sau, un alt episod: Lubianka a fost înștiințată că englezii au o sursă supersecretă de informații despre U.R.S.S. Prin activitatea sa Blunt a stabilit că această sursă este un colaborator cu rang înalt din aparatul lui A. Mikoian. Evident că serviciile sursei s-au întrerupt la acest punct...

A fost sau nu trădător A. Blunt? A fost un patriot britanic. A făcut neobișnuit de multe pentru țara sa. A fost un remarcabil om de știință, numirea lui în postul de consilier al reginei pe probleme de artă fiind determinată înainte de toate de lucrările sale științifice, și nu de legăturile sale de rudenie cu Elisabeta II. Sir Anthony Blunt este întemeietorul și directorul celui mai prestigios institut de artă din Anglia, Courtauld. El este creatorul unei întregi școli de critici de artă și autor a numeroase cărți. În Anglia, S.U.A., Canada aceste cărți se reeditează în prezent și chiar la noi, în biblioteca de literatură străină, am găsit câteva dintre ele.

În anii războiului, Sir Anthony a îndeplinit o misiune foarte periculoasă, de demascare a spionilor germani din Marea Britanie. În 1944, el a întreprins o operație temerară de sustragere de la americani a unor documente compromițătoare pentru familia regală și deci pentru Anglia. Oare asta se numește trădare? Doar nu este vorba despre o muncă plătită. Blunt a început să colaboreze cu serviciile speciale sovietice în anii '30, când el considera politica guvernului țării sale nocivă, periculoasă și păgubitoare pentru Anglia și pentru lumea întreagă. Îi numim oare trădători pe participanții la atentatul asupra lui Hitler? Desigur că nu. De ce ar fi atunci Blunt trădător, el, care a făcut atât pentru Marea Britanie în anii războiului, ca soldat, contraspion, iar după război ca om de știință?

După moartea sa, în 1983, ziarele britanice nu l-au scos din „trădător” și „ticălos”. Atunci în mass media au curs șuvoi scrisori de la elevii și colegii lui, în care aceștia spuneau că pentru Anglia Blunt a fost înainte de toate un savant scriitor și un om minunat, a cărui amintire va rămâne încă multă vreme.

trugerea rețelei îi compara cu niște „Don Quijoti ai revoluției mondiale“. Astăzi, la șase ani de la prăbușirea regimurilor comuniste din Europa, putem spune că este cea mai corectă evaluare care li se putea aplica.

Burgess își abandonează mașina din cauză pactului Ribbentrop-Molotov

Modin face, de altfel, o adevărată echilibristică în încercarea de a-i justifica pe cei cinci. „Dacă nici anumiți responsabili din KGB nu le percepeau corect motivațiile, cu atât mai puțin reușeau englezii. Ei nu înțelegeau cum niște aristocrați au putut renunța la bogăție, la ambiții, la dragoste, alegând riscul și pericolele, hrănind iluzia că lucrau în numele unei mari idei... Ei nu reușesc să înțeleagă că într-o epocă de trădări și inconstanță, ei [cei cinci] au pu-

tut rămâne fideli idealului lor. Le este cu atât mai greu să admită asemenea fapte cu cât acei oameni erau reprezentanți tipici ai clasei și țării lor... În primul rând, eu le admir patriotismul. Toți, dar mai ales Burgess, dovedeau o dragoste profundă și pasionată pentru Anglia... Eu sunt, fără a mă lăuda, cel mai bun cunosător al materialului pe care l-au dat sovieticilor și îmi permit să afirm, cântărindu-mi cuvintele, că nu au avut vreodată sentimentul că prejudiciau interesele țării lor, Anglia... La Cambridge, fără să-și dea seama cu adevărat, și-au vârat degetul într-un angrenaj. Au aderat la mișcarea comunistă și nu le-a trecut nici o clipă prin minte că trădau Anglia... Ei dădeau tot ce găseau, poate chiar făceau un pic prea mult. Dar niciodată, absolut niciodată, nu au dat secrete gândindu-se că puteau fi utilizate contra țării lor“. Firească pledoaria lui Modin, nu numai pentru că în timp între el și agenții pe care îi conducea s-au putut crea relații sufletești, dar și pen-

tru că, din punctul lui de vedere, trădarea în favoarea U.R.S.S. trebuia justificată și încurajată. Pentru că este greu de înțeles cum s-ar putea împăca frumosoalele idealuri antifasciste cu șocul resimțit de cei cinci în momentul semnării pactului Ribbentrop-Molotov și mai ales cu faptul că au continuat să lucreze pentru Moscova. După cum povestește Modin, Burgess, care ținea la mașina sa mai mult ca la orice pe lume, a fost atât de tulburat încât a lăsat-o într-un parking din Calais, grăbindu-se să se reîntoarcă în Anglia.

Dar și mai greu de conciliat sunt idealurile antifasciste cu informațiile pe care le-au furnizat Blunt și Maclean despre guvernul polonez în exil și care au servit Moscovei pentru a-și impune dominația asupra Poloniei.

Fără să își dea seama, Modin își distruge singur demonstrația. Iată ce spune, la pagina 40, despre Philby: „...Kim a ales odată pentru totdeauna drumul său – lupta contrafascismului – și a rămas fidel acestei cauze până la

Presă rusească de specialitate nu a omis să-i facă un succint portret nici lui John Cairncross, în momentul morții sale, survenită în toamna anului trecut. Cititorul va sesiza, desigur, în relatarea rusească, o serie de inadvertențe sau chiar opinii diferite despre un moment sau altul din viața acestui agent. Am socotit potrivit – și mai ales înțelept – să publicăm și acest punct de vedere al Moscovei privind un spion care a slujit-o ani în șir cu devotament.

John Cairncross s-a născut în 1913 într-o familie scoțiană modestă. După absolvirea liceului, a intrat la Universitatea scoțiană din Glasgow, apoi la Trinity College, de la Universitatea Cambridge. A studiat limbile germană și franceză.

În timpul studiilor sale la Cambridge, s-a înscris în Partidul comunist englez, unde l-a cunoscut pe Anthony Blunt, care a devenit mentor universitar al lui Cairncross.

Serviciile secrete sovietice au aflat despre vederile comuniste ale lui J. Cairncross și, la

mijlocul anilor '30, l-au atras să colaboreze cu ele prin renumitul agent Arnold Deutsch, care a recrutat și alți membri ai așa-numitului „cvinet de la Cambridge“. La recomandarea lui Arnold Deutsch, în 1936, Cairncross s-a retras din rândurile Partidului comunist britanic și, în locul activității științifice, a optat pentru munca în cadrul Ministerului englez al afacerilor externe. Și-a susținut cu brio examenele și a început să lucreze în secția germană a Foreign Office-ului.

În 1938, la recomandarea serviciilor secrete sovietice, care dețineau poziții puternice prin agenți ai lor infiltrați în Ministerul de externe al Marii Britanii, el a trecut la Ministerul de finanțe. În noua sa calitate, a furnizat informații importante privind politica Marii Britanii și legăturile ei economico-comerciale cu țările europene și S.U.A. În 1942, J. Cairncross a fost transferat la serviciul britanic de decriptare de la Bletchley Park, pentru descifrarea rapoartelor trimise de hitleriști prin mașina de codificat „Enigma“. Aceste operații ale serviciilor britanice au purtat, în timpul războiului, denumirea convențională de planul „Ultra“. Ca bun cunosător de

moartea sa. La sfârșitul vieții, îmi amintesc că a fost întrebat: «Kim, dacă mori, vrei să fii înmormântat, asemenea lui Burgess și Maclean, în Anglia?». El a răspuns: «Nu, înmormântați-mă în Rusia!». «La pagina 313, Modin scrie: „Spion al secolului sau nu, Philby a rămas întotdeauna un misterios personaj de neînțeles pentru mine... Cu toată admirația mea, în ciuda a tot ce știu despre enorma activitate pe care a realizat-o pentru noi, nu am reușit vreodată să mă simt cu adevărat apropiat de Kim Philby. Continui să cred că el nu s-a dezvăluit niciodată nimănui așa cum era cu adevărat. Nici englezii, nici femeile cu care a trăit, nici chiar noi nu am reușit să pătrundem aura de mister care înconjură acest om. Această formidabilă istorie de spionaj a fost opera vieții sale, ea l-a subjugat până la moarte, dar am impresia că, în fond, Philby și-a bătut joc de toată lumea și de noi în primul rând».

Actorii intră în scenă

Harold Adrian Russel Philby s-a născut la 1 ianuarie 1912, la Ambala, în India. Tatăl lui – un personaj cu o viață la fel de agitată ca și fiul – l-a comparat cu eroul lui Kipling, Kim, din *Cărțile junglei*, considerându-l la fel de încăpățânat. Să notăm, ca o curiozitate, faptul că bunica lui Kim, May Philby, a locuit într-o casă situată la câteva uși de casa londoneză a familiei Menzies. Kim a absolvit studiile universitare în 1933, cu o diplomă în științe economice. Profesorul său, Maurice Dobb, l-a îndrumat către Münzenberg, la Paris. De acolo, a mers la Viena, unde a cunoscut-o, căsătorindu-se în februarie 1934 cu ea, pe Litzl Kohlmann, activistă a Cominternului. Potrivit lui Gordievski, la Viena, Philby ar fi fost recrutat, fixându-i-se obiectivul de a penetra serviciile secrete britanice. Modin consideră că, indiscutabil, NKVD s-a interesat încă de

atunci de el, dar recrutarea lui s-a produs abia când a revenit la Londra. Cert este că Philby a fost primul care a intrat în serviciul Moscovei. Ulterior, el l-a atras pe Burgess. Încercările lui Philby de a pătrunde în serviciul diplomatic au eșuat din cauza simpatiilor procomuniste mult prea evidente.

Așa cum povestea și Sudoplatov (*Magazin istoric*, nr. 11/1994), adjunctul șefului informațiilor externe din NKVD, Moscova a cerut în acei ani tuturor agenților săi ilegali să se dezică în public de ideile comuniste. Philby a devenit, peste noapte, un admirator al extremei drepte, făcând chiar și o vizită în Germania. Grație relațiilor tatălui său, a obținut un post de corresponsent de presă la *The Times*, calitate în care a urmărit de aproape războiul civil din Spania. Se pare că ofițerul NKVD care îl controla și îndruma cu destulă abilitate (pentru că în acel moment nu atât informațiile concrete pe care le dădea

germană, J. Cairncross a fost numit redactor al materialelor interceptate.

Vreme de aproape trei ani, el a transmis, săptămână de săptămână, unui colaborator al rezidențurii londoneze a serviciilor secrete sovietice materiale de la serviciul britanic de descriere. Se mândrea, îndeosebi, cu faptul că indicativele unităților de aviație germane, furnizate de el Moscovei, au ajutat comandamentul sovietic să nimicească în ajunul bătăliei de la Kursk o parte însemnată a aparatelor de zbor inamice, aflate încă pe aerodromuri.

În 1944, J. Cairncross a fost mutat la Londra, la Cartierul general al SIS, unde a coordonat activitatea serviciilor secrete britanice din Iugoslavia. Informația primită de la el a deconspirat planurile și intențiile Angliei și S.U.A. în această țară.

După încheierea războiului, a revenit la Ministerul de finanțe și, până în 1952, a furnizat prin A. Blunt documente secrete despre situația economică a Marii Britanii și politica sa economică externă.

În 1952, în urma demascării și fugii a doi membri ai „civintelui de la Cambridge”, Burgess și Maclean, Cairncross a fost pus sub urmărirea serviciilor secrete britanice, întrucât avusese contacte personale cu aceștia. La interogatorii, a negat categoric apartenența sa la o agenție sovietică, recunoscând totuși că uneori i-a remis lui Burgess documente secrete, fără a ști însă că era spion sovietic. În același an, a fost obligat, din cauza situației create, să se retragă din activitate. A lucrat ca profesor de liceu în Canada, apoi la una dintre reprezentanțele O.N.U. la Roma. Ultimii ani ai vieții și i-a petrecut în sudul Franței, în Provence.

În 1981 Margaret Thatcher, primul ministru britanic, răspunzând unor interpellări în Parlament, a recunoscut în mod public că John Cairncross a fost spion sovietic. Tot ea a mai adăugat că el s-a întors, împreună cu tânara sa soție, în Marea Britanie, s-a stabilit în vestul Angliei și a început să-și scrie memoriile.

John Cairncross a murit în octombrie 1995, în vârstă de 82 de ani. ■

Florentina DOLGHIN

Philby contau, cât mai ales croirea drumului dorit) nu putea să prevadă chiar totul. Philby a întâlnit o anume doamnă Flora Solomon. Russoaică de origine, apropiată a fostului prim-ministru Kerenski, a fost creatorea faimosului magazin englezesc Marks and Spencers. Philby i s-a confesat, în 1938, că îndeplinea „o foarte periculoasă sarcină pentru pace, lucrând pentru Comintern”. El a cerut doamnei Solomon să i se alăture, ceea ce aceasta a refuzat. Doamna Solomon era a șasea persoană care afla, înainte ca Philby să pătrundă în serviciile secrete engleze, că el era un activist comunist clandestin sau un spion al Cominternului. Anthony Cave Brown se arată mirat că nici una dintre aceste persoane nu a simțit nevoia să informeze autoritățile. Iuri Modin, încercând parcă să își scuze colegii din contrainformațiile britanice, arată că imediat după izbucnirea războiului, un bombardament al aviației germane a distrus închisoarea Wormwood Scrubs, în care toate serviciile de securitate, spionaj și contraspionaj britanice își depuseseră documentele. În orice caz, mențiunea pusă pe dosarul său atunci când a intrat la SIS – „nimenic de semnalat contra” – avea să îi coste scump pe britanici.

În 1940, după evacuarea Franței, Philby a încercat mai întâi să pătrundă la Bletchley, celebrul centru de decodare și descifrare a mesajelor cifrate. Fără succes. Unul dintre șefii acestuia, Birch, îl cunoscuse la Cambridge și îi știa simpatiile de stânga. Cu ajutorul lui Burgess, care intrase deja încă din 1938 în SIS, Philby a ajuns și el la Secția D. L-a ajutat mult șeful contrainformațiilor din SIS, adjunctul lui Menzies, colonelul Vivian, care îl cunoștea pe tatăl său. Deși și acesta îi știa simpatiile din trecut, a notat în dosarul său că le abandonase. Philby i-a devenit subordonat lui Burgess, apoi a făcut parte o vreme din SOE, atunci când Secția D a fost înghițită de noul serviciu. După

atacarea U.R.S.S., în 1941, Philby a reușit să se transfere la SIS, în subsecția iberică a Secțiunii V (contrainformații). Era plasat pe o orbită sigură și ascendentă.

Guy Burgess s-a născut în 1910 (potrivit lui Modin) sau 1911 (Anthony Cave Brown). Era un student strălucitor mai curând decât strălucit, pentru că activitatea politică nu prea îi mai lăsa timp de studiu. I-a avut ca profesori – a urmat istoria – pe celebrii George Macaulay Trevelyan și Steven Runciman. La terminarea studiilor – grăbite, ne spune Modin, la cererea NKVD-ului – Burgess a devenit activist financiar al mamei unui prieten de la Cambridge, Victor Rotschild, el însuși considerat membru al grupului de la Cambridge de către unii autori. În 1935 era asistentul unui tânăr deputat conservator, MacNamara, homosexual și el. Prin intermediul lui l-a cunoscut pe secretarul de cabinet al ministrului francez al apărării, Edouard Daladier, Edouard Pfeiffer. Homosexual, agent al Biroului doi francez – dar și al SIS – Pfeiffer a devenit o sursă de informații și pentru NKVD, chiar dacă fără știrea lui. În 1936, Burgess a intrat la BBC. I-a asigurat câteva emisuni lui David Footman, directorul adjunct al Departamentului informații politice din SIS, iar acesta i-a aranjat recrutarea la Secția D. După înglobarea acesteia în SOE, Burgess a fost concediat, ca fiind „nepotrivit pentru orice fel de activitate confidențială”. La începutul lui 1941, se reînforța la BBC.

Anthony Blunt, cel mai vârstnic dintre membrii rețelei, era fiul unui pastor. Cum în acea vreme istoria artei nu se predă în universități, a făcut studii de filologie. Potrivit lui Modin, știa să observe oamenii la fel de bine ca și tablourile. La declanșarea războiului, s-a înrolat voluntar. A urmat cursurile de contraspionaj

ale unei școli militare, apoi, cu ajutorul lui Burgess, a revenit la Londra. Avea să activeze în serviciul de contraspionaj (MI 5).

Celălalt recrut al lui Burgess a fost Donald Maclean. Tatăl său a fost jurist, dar fiul a făcut studii de filologie. În privința recrutării lui, Modin nu este prea sigur dacă a fost făcută de Burgess, Philby sau de James Klugmann, un coleg de școală. Maclean a fost primul care a reușit să pătrundă în diplomație, intrând la Foreign Office în 1945. La izbucnirea războiului lucra la Ambasada britanică din Paris. Acolo s-a căsătorit cu Melinda Marling, o americană. I-a mărturisit că era agent sovietic și soția a fost de acord să îl sprijine.

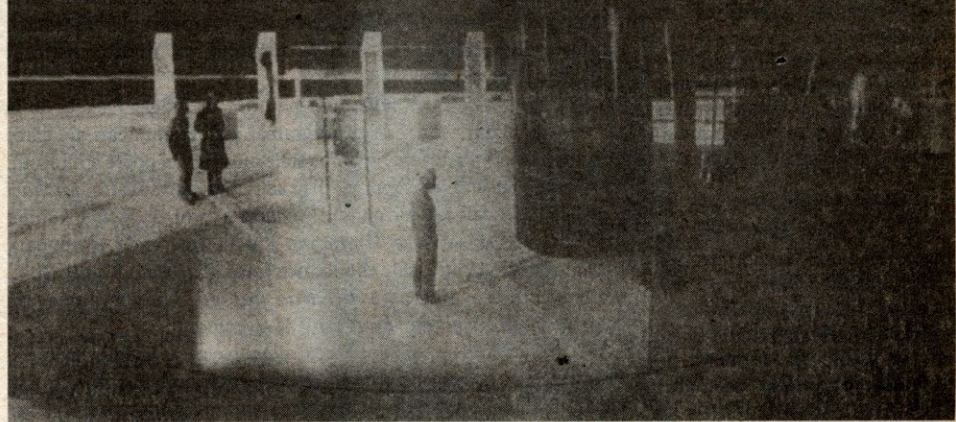
John Cairncross s-a născut în 1913. A fost semnalat ca un posibil recrut de către Anthony Blunt, care nu nutrește însă o prea mare simpatie pentru el. Se pare că a început să lucreze efectiv pentru sovietici din 1936. A reușit să intre la Foreign Office fără să dea examen de admitere, după cum își amintea Modin. Dar s-a adaptat greu mediului aristocratic de acolo. La sugestia ofițerului NKVD care îl avea în legătură, s-a transferat la Trezorerie. În septembrie 1940 devenea secretar particular al Lordului Hankey. Acesta a ocupat funcții care îi permiteau accesul la documente dintre cele mai sensibile. Iar prin secretarul său particular, și NKVD căpăta acces nestăjenit la ele.

În momentul izbucnirii celui de-al doilea război mondial, „cei cinci de la Cambridge” erau deja foarte bine plasați. În anii ce au urmat, abil dirijați din umbră de Moscova, ei aveau să pătrundă câteva dintre cele mai bine păzite secrete ale Imperiului britanic. Și nu numai. Cert este că „C” era la curent cu multe din biografiile acestor tineri colaboratori sau agenți ai SIS veniți de la Cambridge. ■

(Va urma)

Cristian POIȘTEANU
Dorin MATEI

PRIMUL MUZEU DIN LUME DEDICAT ȘTIRILOR ACTUALITĂȚII

Între 24 și 27 martie 1996, am participat la Ierusalim la Congresul Institutului Internațional de Presă și la a 45-a sa Adunare Generală dedicată *Viitorului Orientului Mijlociu*.

Institutul Internațional de Presă reprezintă o rețea globală de editori și ziariști importanți de la cotidiene, reviste, posturi de radio și TV, agenții de presă din 85 de țări.

Congresul s-a prezentat ca o succesiune de „Conferințe de presă” la care au participat cele mai importante persoane de la fața locului.

Aș evoca doar două momente din timpul lucrărilor Congresului. Primul s-a petrecut duminică 24 martie, când de dimineață și până noaptea, toată ziua, am întreprins împreună cu alți participanți un tur al

punctelor strategice de pe înălțimile Golan și am participat la discuții cu reprezentanți ai armatei și cu oameni politici locali, referitoare la perspectivele de soluționare a problemelor platoului Golan.

Al doilea moment pe care țin să-l evoc se referă la interesul cu care a fost primită comunicarea făcută, marți 26 martie, din partea Organizației Americane „Freedom Forum” referitoare la intenția de a materializa până în 1997 un ambițios proiect educațional, prin deschiderea singurului muzeu din lume dedicat în exclusivitate știrilor actualității – Newseum.

Proiectul va fi dedicat trecutului, prezentului și viitorului știrilor de actualitate.

Un element central al Parcului Libertății adiacent muzeului știrilor de actualitate și Cartierului General al lui „Freedom

Forum World Center” îl va reprezenta Memorialul, onorând pe ziariștii care și-au dat viața făcându-și datoria.

Memorialul ziariștilor, înalt de 8 m și alcătuit din sticlă și oțel, va fi plasat pe punctul cel mai înalt al lui Freedom Park din Arlington (Virginia, S.U.A.), părănd să privească peste monumentele din capitala federală Washington, prin Podul Memorial Arlington, care traversează fluviul Potomac, pentru a lega districtul Columbia cu statul Virginia.

Arlingtonul era până acum renumit pentru vizitatorii capitalei americane prin clădirea Pentagonului, care adăpostește Departamentul Apărării și care reprezintă cea mai mare clădire din lume destinată birourilor.

De asemenea, în aceeași localitate se află cel mai mare și cel mai cunoscut dintre cimitirele

din Statele Unite, Cimitirul Național din Arlington, unde se află, de altfel, și rămășițele pământești ale fostului președinte John F. Kennedy, ale fratelui său, senatorul Robert Kennedy, și ale fostei prime doamne a S.U.A., Jacqueline Kennedy.

Tot aici se află și Mormântul Soldatului Necunoscut și Amfiteatrul Memorial.

La scurtă distanță, spre nord, se află Casa care a devenit, printr-o lege a Congresului, Memorialul dedicat conducătorului armatei sudiste, Robert E. Lee.

Într-o listă inițială de 934 de nume care vor fi menționate pe Memorial și care începe cu anul 1813, întâlnim citate la anul 1989 și numele francezului Jean Louis Calderon și al belgianului Dani Huwe, căzuți în România în timpul Revoluției din decembrie 1989.

Președintele „Freedom Forum“, Charles L. Overby, a declarat: „O misiune într-o zonă de război cum este Bosnia atrage întotdeauna riscul morții sau al rănirii grave. Dar alți ziariști sunt în pericol datorită încercărilor de a face lumină asupra guvernelor represive, grupurilor sinistre ce urmăresc obiective politice, cartelurilor drogurilor și crimei organizate. Este important pentru noi, care ne bucurăm de beneficiile unei prese libere, să atragem atenția asupra eforturilor acestor ziariști care sunt în stare să moară pentru această libertate“.

Așadar, în 1997, vor avea loc două premiere absolute: deschiderea primului muzeu al știrilor de actualitate și a Memorialului ziariștilor – un mic gest de recunoaștere a sacrificiului ziariștilor care au fost uciși în timp ce-și făceau datoria.

Eugen PREDA

STEPHAN LUDWIG ROTH

LA MÜNCHEN (22 Iunie 1996)

Comemorării a 200 de ani de la nașterea marelui învățat sas (*Magazin istoric*, nr.4/1967) i-a fost dedicată, printre numeroase altele, și reuniunea de la München, în organizarea Comunității sașilor ardeleni din Germania, cu sprijinul mai multor instituții științifice și de cultură.

Sesiunea, având ca moderator pe prof. dr. Edgar Hösch, de la Universitatea din München, a programat șase comunicări ale căror teme au parcurs aspectele fundamentale ale bogatei opere a lui Roth: o privire de ansamblu asupra vieții și activității acestuia (dr. *Michael Kroner*), ideile sale privind cultura și educația (prof. dr. *Walter König*), cele teologice-bisericești (*Hermann Binder*, fost vicar episcopal), actualitatea concepției sale economice (prof. dr. *Bruno Knall*), St. L. Roth în cultura maghiară (*András Balogh*, Universitatea din Budapesta), Roth și românii (*Camil Mureșanu*).

Deșfășurată în impunătorul local al Arhivelor de Stat ale Bavariei, manifestarea a atras aproape o sută de participanți, veniți și din alte părți ale Germaniei, bucurându-se de un real interes din partea acestora.

Ea a prilejuit, pe de o parte, evocarea orizontului european al operei lui Roth, iar pe de altă parte rolul său deosebit de promotor al relațiilor de bună conviețuire și de egalitate în drepturi, într-un spirit modern, democratic, între naționalitățile din Transilvania. Un mare european, comemorat în inima Europei, care începe a-i descoperi dimensiunea spirituală.

Camil MUREȘANU

Un istoric, consul onorific al României în New England

Iată că pentru prima oară în istoria diplomației române avem un consulat onorific în S.U.A., la Boston, New England. Titularul său este de puțin timp Dr. Radu Florescu, Profesor Emeritus la Boston College, colaborator permanent al revistei noastre, director al Societății de studii sud-est europene din America, distinsă personalitate a vieții științifice internaționale.

FILIP DE KÖNIGSMARK – SOFIA - DOROTHEA DE HANOVRA

Pe scena teatrului Haymarket, din Londra, actorii declamă replici nemuritoare din Macbeth. Într-o lojă, exact în fața scenei, un spectator somnolează. Femeia de lângă el sorbe cuvintele tragediei.

Ușa lojei se deschide ușor, fără zgomot. Un gentilom se apropie de spectator, care deschide ochii cu un aer ursuz. Gentilomul îi întinde un bilețel, pe care spectatorul își aruncă privirea, apoi izbucnește în râs:

– La dracu, târfa! strigă el, fără să-i pese că întregul parter se întoarce spre el.

În clipa aceea regele George I al Angliei a aflat despre moartea soției sale, Sofia-Dorothea. În seara aceea de noiembrie a anului 1726, George I mersese la teatru cu una dintre amantele sale, Hermengarde de Schulenburg, devenită nu de mult ducesă de Kendall.

Cu 12 ani în urmă George urcase pe tronul Angliei și cu 32 de ani se produsese tragedia, în urma căreia soția lui devenise femeia din mănăstire, plângându-și pentru totdeauna fericirea pierdută.

Totul începuse în 1689, când frumosul Filip

de Königsmark apăruse la curtea electorului de Hanovra. Königsmark! Numai numele lui provoca bătaii de inimă tuturor femeilor frumoase din Europa. Familia îi era originară din Suedia. Toți ai lui se bătuseră peste tot pe unde li se oferise ocazia.

Admirabili pentru curajul lor, fără a se împiedica de considerații morale, alergând deopotrivă după câmpuri de luptă și după fuste, ei au lăsat în istorie o urmă adâncă. Mareșalul de Saxa, învingătorul din mai 1745 de la Fontenoy contra trupelor engleze, austriece și olandeze, a fost și el un Königsmark.

În 1694, existau două persoane care reprezentau cu demnitate acest nume prestigios: Aurora, o femeie foarte frumoasă, care trăia în Saxa, îndrăgită de suveran, August cel Puternic, și Filip, care îi urmărise pe turci până în Crimeea. Un bărbat magnific. Un soi de gigant, dar cu forme armonioase, un foarte bun dansator și un cavalier-model. Într-o vreme când peruca era obligatorie, el își purta părul natural, negru, în bucle căzându-i pe umăr.

„Nu mă puteți opri să vă iubesc“

Războiul reprezenta o motivație a existenței sale. Când s-a terminat cel contra turcilor, s-a dus la curtea de Saxa, la sora lui, Aurora. A petrecut acolo două sau trei luni, cheltuind cu bucurie mica avere pe care împăratul Austriei i-o remisese ca recompensă pentru priceperea sa de a mânui spada.

Apoi a început să-și caute o nouă ocupație. Sora lui s-a oferit să-l ajute din tot sufletul. Ea aflase că în Hanovra un colonel din garda specială a lui Ernest-August fusese ucis de curând în duel. Ce ocazie mai bună s-ar fi putut ivi pentru ambițiile fratelui ei? Așa că acesta și-a depus candidatura, care i-a fost acceptată. Dar în ce atmosferă s-a trezit brusc aruncat colonelul nostru... Curtea din Hanovra semăna cu o mlaștină din care exalau mirosuri pestilențiale. Or, o curte este aproape întotdeauna imaginea celui cărui îi aparține.

Electorul de Hanovra, Ernest-August, era un bătrân dezamățat, uzat de plăceri. Viața i se scursese între jocul de cărți și femei. Descotorosindu-se de orice principii morale, își imagina că toți cei care îi stăteau în preajmă îi semănau într-un tot. Îi disprețuia și totodată se temea de ei.

De câțiva ani buni, se așternuse pe băut. Îl încuraja o femeie: Clara Elisabeth, contesă de Platen. Frumoasă, senzuală, voluptuoasă, era în plus și ambițioasă. Vânduță de tânăr electorului, de către tatăl ei, nu se opusese deloc târgului. A-l stăpâni pe Ernest-August însemna a stăpâni Hanovra, în viziunea ei.

Așa că, pentru a-și exercita puterea, își vânduse sufletul diavolului. Mai simplu spus, își

vânduse corpul unui bătrân. Ceea ce nu o împiedicase defel ca, după ce își asigurase puterea absolută asupra spiritului molău al lui Ernest-August, să-și facă de cap cu toți bărbații mai rășăriți de la Curte.

Numărul 2 al Hanovreii era prințul moștenitor, George-Louis. O copie palidă a tatălui său. Permanent în căutarea noului, o neglija total pe tânăra-i soție, Sofia-Dorothea.

De la sosirea sa la Hanovra, Filip de Königsmark pusese ochii exact pe aceasta din urmă. Era greu de visat la ceva mai încântător. Brunetă, cu o figură tristă și o privire spiritualizată, Sofia-Dorothea nu avea rivală la Curtea socrului ei. Îi plăceau poezia, muzica, picta cu mult gust, cânta cu o voce melodioasă.

Prima dată când i s-a adresat lui Filip, ea i-a amintit că se întâlniseră cu câțiva ani mai devreme. El avea 17 ani și era pajul ducelui de Zell. Iar ea era fiica acestui duce. Filip și-a amintit imediat. Dansase de mai multe ori cu ea, care nu era pe atunci decât o copilă.

Filip de Königsmark nu a întârziat să judece în sinea lui la modul cel mai aspru această curte infectă, în care colcăiau rivalitățile cele mai meschine, ambiții mărunte și conflicte jalnice de insignifiante. O ambiție prea puțin demnă pentru el, un soldat strălucitor, impetuos și mândru de viața sa. Era dintre acei bărbați – scrie un contemporan – născuți pentru a crea cutumure din dragoste.

Pe cine ar fi putut iubi el la Curtea din Hanovra?

Nu pare a fi avut vreo ezitare. Contesa de Platen, când l-a văzut pentru prima oară, a rămas înmărmurită de admirație. Și nu i-a ascuns acest sentiment. În ce îl privea, i s-a părut picanț să-i ea, la modul direct, propria amantă electorului pe care îl slujea.

A debutat atunci o legătură tumultuoasă. Contesa de Platen se comporta pasional, ceea ce nu-i plăcea deloc lui Filip. Dar pentru el, clipele petrecute la Curte nu reprezentau decât o escală. El era prin excelență un om al războiului. Nu era făcut pentru intrigi de Curte. De ce ar fi refuzat-o pe această femeie. În fond, îi oferea plăceri de care își putea aminti oricând cu înăntare.

Săptămânile treceau și pasiunea contesei de Platen era tot mai fierbinte. Filip însă aducea mult calm în această relație. Atracția pentru nouate făcea loc, încet-încet, unui sentiment pe care nu-l mai cunoscuse: obișnuința.

Or, Filip de Königsmark nu era, în dragoste, un bărbat al obișnuinței. Filip de Königsmark avea oroare de sațietate.

Curtea din Hanovra nu ducea lipsă de femei. Cum Dumnezeu nu o văzuse până acum – așa cum se cuvenea – pe Sofia-Dorothea? Doar nu mai era o fetiță...

Din clipa în care lui Königsmark i s-a revelat această evidență, Sofia-Dorothea era pierdută. În dragoste ca și la război, Königsmark nu concepea să părăsească un câmp de luptă decât în postură de învingător.

În aceeași seară, el a deschis ostilitățile: adică a scris o epistolă pasională Sofiei-Dorothea. Ea, din clipa când îl văzuse, visa la momentul când avea să fie cuprinsă de brațele lui.

Desigur, urmărindu-i disponibilitățile pentru contesa de Platen, Sofia-Dorothea se simțise frustrată. Totul îi plăcea Sofiei la Curtea din Hanovra. Sufletul ei era însetat de ideal. Un cuvânt aproape necunoscut în acel mediu. Sofia citea poezie. Or, cine mai iubea versurile la Curtea din Hanovra?

După banchete și recepții la Curte, după câteva pahărele cu bere și vin, Sofia intra în apartamentul ei și plângea îndelung.

În viața ei întunecată, Filip de Königsmark reprezenta visul. În plus, mai era și scrișoarea pe care o primise și în care el își mărturisise iubirea. Pentru un moment o străfulgerase gândul de a-i răspunde. Și de a i se oferi. Dar a urmat reflectarea. Într-o zi putea domni asupra acestui stat, poate chiar și asupra altora. Electorii de Hanovra erau ambițioși: voiau să li se recunoască drepturile asupra Angliei.

Își lua ea libertatea să se ofere unui amant? Și dacă ar fi apărut un copil? Ar fi putut îndrăzni să atenteze la puritatea dinastiei?

Cu siguranță, gestul comporta mult prea mult curaj din partea ei. I-a răspuns deci negativ lui Filip, iar acesta și-a exprimat amărăciunea, dar, într-o oarecare măsură, și resemnarea. Apoi a revenit cu declarația sa de dragoste. A primit însă același răspuns. „În ciuda manierei în care m-ați tratat, nu mă puteți opri să vă iubesc“, i-a scris cavalerul-model.

Maladie din dragoste

Încet-încet, s-a încheșat o corespondență între ei. Sofia găsea în ea o plăcere melancolică și profundă.

Filip exprima la modul brutal tot ce simțea. Era totuși soldat. Ceea ce transpărea în stil. I-a povestit, de pildă, Sofiei că marea sa pasiune pentru ea îl îmbolnăvisc. „Am avut palpitații și stări de amețeală, încât a trebuit să-mi scurtez plimbarea și să mă întorc acasă. Fără scrișoarea Dv. cred că aș fi murit“. Altă dată i-a scris că dragostea i-a provocat

colici abdominale, din cauza cărora nu a putut mânca, deși îi era foame. Și, ca întotdeauna, o întreba când i-ar fi putut acorda un rendez-vous. Ceea ce a făcut-o pe Sofia să-i fie rușine de lipsa ei de curaj. El i-a dat exemplul altor prințese. Și, slavă Domnului, avea de unde. Jura că se va sinucide, dacă ea ar continua să îl respingă. În

Georges-Louis, elector de Hanovra, înainte de a deveni regele George I al Angliei

În p. 87: asasinarea lui Filip de Königsmark (sus), cel pentru care Sofia-Dorothea (jos) și-a pierdut capul

disperare de soluții, Sofia-Dorothea a sfârșit prin a-l sfătui să se căsătorească. Ba chiar s-a oferit să-i găsească o soție minunată. „Mă voi căsători, dacă îmi ordonați – i-a răspuns Filip –, dar cu o singură condiție, să îmi jurați, pe onoarea Dv., că îmi veți păstra aceleași sentimente tandre pe care mi le arătați acum“.

Apoi a recurs la un șantaj tradițional masculin: pleca într-o campanie războinică și spera să nu se mai întoarcă. „Când o să ai milă de mine? Când vei reuși să îți înving răceala? Mă vei lipsi întotdeauna să gust cea mai mare

bucurie a vieții mele“, nu conținea el ofensivă.

Corespondența celor doi stă mărturie că, la acest punct, Sofia-Dorothea îl iubea cu adevărat pe Filip de Königsmark. Ea l-a implorat să nu plece. Despărțirea de el îi părea de nesuportat. „Dacă îmi ordonați să rămân, o fac cu bucurie, îi scria el. Dar consimțiți să vă pot vedea, măcar pentru o jumătate de sfert de oră“.

Din orgoliul unei femei

Și Sofia-Dorothea a consimțit. De data aceasta. A urmat o scrisoare înflăcărată de la Filip. Dar armata Hanovrei a trebuit să plece în campanie în Flandra și, odată cu ea, Königsmark. El i-a jurat Sofiei să îi scrie în fiecare zi. Și, într-adevăr, corespondența între cei doi amanți a rămas un model de dragoste aprinsă.

A doua zi de la întoarcerea sa din campanie, Filip îi scria Sofiei: „Noaptea trecută, 9 noiembrie 1692, a făcut din mine bărbatul cel mai fericit și cel mai satisfăcut din lume. Nu mă mai îndoiesc de dragostea Dv. pentru mine“.

Rar fericirea a fost mai efemeră. Numai câteva luni arse Filip pentru prințesă. Odată ce ea fusese cucerită, își pierduse misterul, deci cea mai importantă dintre atracțiile sale.

Legătura a continuat, dar cu un Filip blazat, obosit de reproșurile tinerei sale metrese. Un Filip care se uita deja după alte femei.

Culmea era că în același timp în care Sofia i-a devenit amantă, el a reînnoit relația cu contesa de Platen. Era picant să le ai simultan pe soacră și pe noră.

Dar dincolo de asta, frecvența și alte femei. Despre care prințesa a aflat. Și i-a reproșat

aceste aventuri. „Vă cer scuze, dar nu pot trăi fără puțină plăcere și una dintre aceste femei vă seamănă atât de tare, încât nu mă pot opri să nu întârzii în compania ei“, i-a răspuns Filip.

Sofia-Dorothea nu avea decât un singur gând. Să-și părăsească soțul, pe care îl disprețuia, și această Curte de care avea oroare. Ar fi vrut ca Filip să o ducă undeva departe. Din păcate, acesta nu avea bani. Nu dispunea decât de solda de la Ernest-August. Cum ar fi asigurat el existența unei prințese obișnuite să trăiască în lux, în palate bogate? Corespondența lor stă mărturie faptului că cei doi plănuiau o fugă împreună, numai condițiile materiale ale lui Filip oprindu-i să o facă.

Proiectul a ajuns însă la urechile lui von Platen: contesa de Platen. Pe care Filip o anunțase de curând că ruptura lor era inevitabilă. Or, contesa nu era femeia care se lăsa umilită de soartă. Când a înțeles că nu mai avea nici o speranță, nimic nu i-a mai stat în cale. Suferea nu numai din dragoste, dar și din amor propriu, ceea ce o femeie din aluatul ei, ambițioasă și orgolioasă nu putea ierta.

A decis deci să se răzbune și pe „vita“ care și-a permis să i-l fure pe Filip, evident era vorba despre Sofia-Dorothea, și pe Filip de Königsmark. Clara de Platen i-a cerut un ultim rendez-vous lui Filip. Ușor amuzat și disprețuitor, el l-a acceptat. Dar ea l-a informat în grabă despre acest rendez-vous pe electorul Ernest-August. Puțin altfel. Adică schimbând personajele: Filip se întâlnea cu Sofia-Dorothea, și nu cu contesa. Așa că la ora potrivită, Clara von Platen a îmbrăcat o rochie a prințesei, s-a coafat la fel și, având

aceeași siluetă cu ea, a mers la întâlnirea cu Filip, petrecută sub privirea ascunsă a electorului, înștiințat de Clara. A doua zi, Ernest-August, într-o criză de mânie, a cerut divorțul „prostitu-atei“ de fiul ei, temându-se ca, într-o zi, coroana Hanovrei să nu ajungă pe capul unui bastard.

A venit momentul când Clara von Platen putea exploata situația tensionată. I-a promis electorului că îl va „elibera“ ea de Filip de Königsmark.

Chemare în fața tribunalului lui Dumnezeu

Niciodată Sofia nu îl iubise mai mult pe Filip. În ciuda tuturor aventurilor lui. „Ați plecat de șase zile în misiune – îi scria ea – și nu am primit un rând. Ce rușine să iubesc atât și să fiu atât de puțin iubită... Dar eu sunt născută pentru a iubi și vă voi iubi cât voi trăi“. A fost ultima ei scrisoare către Filip. La întoarcerea lui, a căutat-o, ea parcă a uitat toate reproșurile și au petrecut o noapte de vis.

A doua zi, 1 iulie 1694, Filip a găsit în apartamentul său un bilet, în care scria că Sofia îl aștepta din nou în seara aceea.

Era deja noapte când Filip a apărut în apartamentele prințesei. A bătut la ușa Sofiei și ea i-a deschis. Părea surprinsă. Nu îl invitase. Atunci el a scos biletul și i l-a arătat. Și-au dat seama amândoi că scrisul ei fusese imitat.

Sofia, înnebunită de frică, l-a implorat să fugă imediat. El a înălțat din umeri râzând. De ce s-ar fi temut? Nu avea sabia asupra lui? Și dacă tot era cu ea, puteau rămâne împreună. Și au rămas trei ore. După care, când a părăsit apartamentele prințesei, la

30 de metri distanță, a fost atacat de patru spadasi. Pe doi a reușit să-i ucidă. Ceilalți doi însă l-au ucis pe el.

Durerea Sofiei-Dorothea a fost imensă. Vroia să moară. Poate că ura Clarei von Platen a împiedicat-o să o facă. În fața unei înfamii atât de mari, Sofia s-a revoltat.

Oficial, s-a vehiculat o intrigă banală. Prințul moștenitor sedusese o domnișoară de onoare de la Curte, cu complicitatea Eleonorei von Kneesebeck, iar Sofia-Dorothea se văzuse obligată să ceară divorțul. Prințul moștenitor, de altfel, recunoscuse totul. Divorțul a fost imediat pronunțat.

A doua zi Sofia-Dorothea a părăsit Hanovra într-o caleașcă flancată de călăreți. Trăsura s-a oprit în fața celui mai trist castel al Germaniei, cel de la Halden. Acolo a murit la 32 de ani mai târziu.

George-Louis, devenit între timp elector de Hanovra, la moartea tatălui său, își văzuse realizate toate speranțele: în 1714 fusese chemat să urce pe tronul Angliei, sub numele de George I.

Se spune că și-a petrecut seara în care a aflat despre moartea fostei sale soții din cabaret în cabaret. Abia dimineată a ajuns la palat. Atunci un șambelan i-a întins un plic sigilat. Era o scrisoare de la Sofia-Dorothea adresată de ea de dincolo de moarte. Aflase adevărul. Știa că George era complicele, cel puțin moral, al morții lui Königsmark. Îi dădea întâlnire „peste un an, în fața tribunalului lui Dumnezeu“.

Opt luni mai târziu murea și George I, regele Angliei. ■ -

Florentina DOLGHIN

În urmă cu un an de zile, la 27 august 1995, la Montréal, în Canada, începeau lucrările celui de-al XVIII-lea Congres internațional de științe istorice. Am căutat, începând cu primul număr din acest an, să înfățișăm cititorilor revistei noastre atât câteva dintre ideile cele mai interesante discutate la Montréal, cât și tendințele care se conturează în cercetarea istorică din diferite țări și pe plan mondial. Am făcut-o ca o nouă premieră a revistei noastre în istoriografie, întrucât niciodată un Congres mondial de istorie nu a fost prezentat *in extenso* în mass media. Am făcut-o cu convingerea necesității ca, în condiții de libertate de expresie, publicul și istoricii, profesorii de istorie, elevii și studenții să fie la curent cu ceea ce se întâmplă în mișcarea de idei istorice actuală. Din 1970, *Magazin istoric* a fost singura revistă de istorie de la noi care a acordat un spațiu din ce în ce mai amplu congreselor mondiale de istorie.

Ne încheiem incursiunea noastră cu o temă (a XVI-a) consacrată *Băncii și influenței asupra capitalismului comercial și industrial în Europa, în America și în Asia (secolele XIII-XX)*. Comunicările prezentate au urmărit evoluția sistemului bancar ca parte integrantă a expansiunii capitalismului. Trebuie să mărturisim că am avut surpriza – fiind mai puțin familiarizați cu istoria acestui domeniu –, să aflăm că rolul băncilor centrale în procesul de industrializare din Marea Britanie a fost secundar. Rolul de sprijinire a industriei în dezvoltare a revenit, în secolul XVIII și începutul lui XIX, mai ales băncilor locale. Centrul financiar puternic din Londra s-a implicat mai puțin în acest proces. Situația a fost similară și în Franța și Germania, cu particularități locale. Potrivit lui Alice Teichova (Universitatea Cambridge, Marea Britanie) și Fritz Weber (Universitatea din Viena, Austria), abia în monarhia habsburgică s-a realizat în forma cea mai pură simbioza între sistemul bancar și industrie. Deoarece nu existau limite legale în privința deținerii de acțiuni, băncile și-au asigurat creditele achiziționând acțiuni, de preferință, în cele mai mari și mai sigure întreprinderi. Astfel și-au întărit supravegherea asupra companiilor-client, au inițiat sau mediat fuziuni, încurajând cartelizarea. În preajma primului război mondial, principalele opt bănci din Viena își asiguraseră poziții strategice în

S-A DISCUTAT LA MONTRÉAL

18th International
XVIIIe Congress
of Historical
Sciences
Congrès
International
des Sciences
Historiques

du 27 août au 3 septembre
1995

cele mai multe dintre ramurile industriale și influența lor se întindea în toate teritoriile imperiului. După dezmembrarea monarhiei austro-ungare însă, nu au mai reușit să își mențină dominația financiară în Europa Centrală și Sădică.

O altă problemă abordată a fost cea a raporturilor istorice dintre bănci și autoritatea statală. Așa cum a ilustrat cu exemplul Spaniei, Gabriel Tortella (Universitatea Alcalá-Henares), barierele puse de stat și subordonarea intereselor bancheților față de cele ale coroanei au avut efecte dezastruoase

pentru sistemul bancar.

Autoritatea a putut juca și un rol pozitiv în dezvoltarea băncilor. A fost cazul celor din Țările de Jos, din Hamburg și din Stockholm. Un caz aparte îl constituie Bank of England, proprietatea elitei negustorești din City-ul londonez, dar care s-a dezvoltat sub protecția statului, acesta devenind în final dependent financiar de bancă. Până la urmă, statul a forțat Bank of England să se implice în provinciile imperiului, unde se muta revoluția industrială, ceea ce, consideră Philip Cottrell și Huw Brown (Universitatea Leicester, Marea Britanie), a deschis drumul pentru transformarea lui Bank of London într-o bancă națională centrală.

Tot prin intervenția statului s-au pus bazele așa-numitului sistem bancar mixt sau universal. Este o ironie a istoriei – apreciau Alice Teichova, Ginette Kurgan van Hentenryk (Universitatea Liberă din Bruxelles, Belgia) și Dieter Ziegler (Universitatea Bielefeld, Germania), autorii raportului prezentat în deschiderea Temei XVI – faptul că o revoltă națională din Țările de Jos a redus cea mai avansată comunitate bancară a secolului XVI, iar în secolul XIX a fost responsabilă pentru crearea primei bănci moderne de investiții. Fondată încă din 1820, Société Générale s-a dezvoltat după 1830, când, în urma revoltei belgienilor contra olandezilor și a creării statului belgian, banca a furnizat noului guvern mijloacele pentru stabilizarea economiei.

Eurocentrismul s-a manifestat și în domeniul studierii fenomenelor bancare, după cum remarcă și autorii raportului. Au fost ignorate fenomenele specifice ce au avut loc în diverse alte zone ale lumii decât Europa. La Montréal s-a încercat completarea acestui gol prin prezentarea unor comunicări privind

Asia, America Latină și de Nord. Am reținut mai ales analiza făcută de Shyzya Nishimura (Universitatea Hosei, Tokio) raporturilor dintre băncile străine și cele autohtone în China. Potrivit cercetătorului japonez, a existat o adevărată diviziune a muncii între activitatea desfășurată de băncile internaționale și cele chineze. Primele s-au specializat în operațiuni internaționale și servicii pentru europenii și japonezii stabiliți în China, în vreme ce activitățile financiare ale autohtonilor s-au desfășurat prin propriile bănci. Un rol protecționist au jucat limba și tehnicile tradiționale. Concluzia pune sub semnul întrebării importanța influenței exercitate de penetrarea europeană și japoneză asupra economiei tradiționale chineze. Ca o părere personală, credem că abordarea eurocentristă se menține încă și în încercările de analiză a fenomenelor locale extra-europene, fie și prin păstrarea mentalității europene, prin căutarea unor similitudini și prin surpriza manifestată atunci când ele nu există.

În procesul de secole al dezvoltării sistemului bancar, s-au conturat două tendințe: cea anglo-saxonă, a sistemului financiar orientat spre piață, caracterizat printr-o diviziune a funcțiilor, și cel central-european, sistemul financiar orientat spre bancă, ce îndeplinește un rol universal. S-a încercat la Montréal o corelație între unul sau altul dintre sisteme și eșecurile și problemele cu care se confruntă astăzi economia unor țări. Concluzia a fost că cercetările trebuia continuate pentru a se putea ajunge la rezultate mai clare.

Și am mai înțeles ceva la Montréal. Cu atât mai important cu cât revista noastră se ocupă din 1993, împreună cu Banca Națională și Asociația Română a Băncilor, de simpozionul științific „Istoria civilizației bancare românești”. *Istoria bancară este istoria unei lupte permanente de adaptare la cerințele în continuă evoluție a societății, de permanentă inovare. Un banker care nu are idei este un banker falit.* Și mai este istoria bancară și povestea unei permanente lupte pentru încredere, factor esențial în funcționarea sistemului bancar. Există în Occident, în spatele acestui factor, câteva sute de ani de evoluție. Lipsa unei asemenea evoluții la noi o resimțim încă din plin.

Nu am dori să încheiem prezentarea principalelor idei și subiecte ale Congresului de la Montréal fără să reamintim numeroasele întâlniri ale istoricilor din România cu românii din Canada, a căror comunitate numără zeci și zeci de mii de oameni originari de pe meleagurile noastre. Fără nici o îndoială, de mare cinste s-au bucurat istoricii noștri, întâlnindu-se cu domnul profesor Nicolae Mateescu-Matte,

membru de onoare al Academiei Române, doctor honoris causa al Universității craiovene (vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1995), părintele dreptului internațional cosmic, și cu doamna Mateescu-Matte, distinsă specialistă în domeniile dreptului internațional public și al păcii și o consecventă apărătoare a drepturilor omului. Atât întâlnirile noastre cu profesorul Mateescu-Matte, care nu a pierdut ocazia să se refere la *Magazin istoric* pe care o consideră o revistă de real interes pentru cunoașterea istoriei, cât și recepția oferită de ministrul învățământului, domnul profesor Liviu Maior, ne-au confirmat câte mai sunt de făcut pentru ca istoriografia românească să satisfacă setea pe care oamenii de știință și cercetătorii o manifestă pentru trecutul și prezentul nostru. Nu putem să nu evocăm caldă ospitalitate și sincerul interes pentru adevăr istoric întâlnit la numeroșii noștri noi-vechi prieteni: inginerul Nicolae Călinoiu și soția sa, doamna doctor Elsa Călinoiu (nepoata celebrei Ima Sumak, cântăreața peruană, privighetoarea Anzilor, ce a încântat publicul românesc în urmă cu 30 de ani), inginerul Grigore Eliescu și doamna inginer Cornelia Eliescu, binecunoscutul actor Septimiu Sever, inginerul informatician Irina Zamfir și soțul ei, inginerul electronist Dan Zamfir, domnișoara Ileana Nicolaescu (care a și asistat la ședința Asociației internaționale de studii sud-est europene), iar la Toronto doamna și domnul Margareta și Adrian Gheron eminent specialist în programe de computer. Ziarul românesc din Montréal a acordat mare atenție prezenței istoricilor români la Montréal, iar corespondentul său, domnul Silviu Nemțeanu, a realizat și o anchetă la care am răspuns și noi. Postul de radio CFMB 1410 a consacrat, de asemenea, o întreagă emisiune de 30 de minute revistei *Magazin istoric* și contribuțiilor românești la Congres. Paleta cunoștințelor noastre nu ar fi completă dacă nu am aminti eforturile Consulatului român din Montréal (mai avem un Consulat, la Toronto) și ale consulului general, domnul Romulus Bena, pentru a facilita istoricilor români șederea în orașul canadian. În continuitatea Congreselor mondiale de istorie se poate spune că Montréalul a confirmat deschiderea istoriografiei autohtone spre înnoire și modernitate. Următoarea verigă a acestui lanț va fi Oslo, congres cu care va lua sfârșit și mileniul doi. Cercetătorii români vor avea, sperăm, un cuvânt științific important acolo, după cum și prezența lor, care, repetăm la Montréal, la 12 000 kilometri, a fost puternică, va fi mult mai numeroasă. ■

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

MĂNĂSTIRI SUCEVENE

?		ASCENSOR		?		PROGRAM PE ORE		CAT
ELOCVENTA		ÎN CASĂ!		EROUL CORIDELOR		PLINI DE ENERGIE		
ACOPERIT DE BITUM								
ÎN LEGE!								
		MAMA LUI MIHAI VITEAZUL						
		?						
OSCAR HAN			BĂUTURĂ DE JAMAICA				ÎN ASIA!	
RIVAL LA CONCURS								
				REVERIE				
				?				?
ÎN TIMPI!			SASE ROMAN			ÎN NIȘA!		
?						SALUT ROMAN		
							SOTIA MESTERULUI MANOLE	
NUMĂR (abr.)			VIN LIMPEDE					
ÎN FATA CAPITANULUI!			?					
		ÎN ROPOTE!			MORFEU AUTOHTON			
		PATRONUL BISERICII			STAT ÎN ASIA			
	POPOR MONGOLIC					ÎN LAVAI		
	ÎN ACEST LOC					PERIOADĂ ISTORICĂ		
							PERIOADĂ ISTORICĂ	
SUB ETAJE								
TRUBADUR								
CAPITALA PERULUI								
				VAS				

DIALOG CU CITITORII

CETĂȚILE DACICE INVESTIGATE ÎNTR-UN SEMINAR NATO

DL. ANDREI VARTIC, președintele Fundației Culturale „Basarabia”, din Chișinău, ne trimite raportul prezentat în cadrul seminarului „NATO Advanced Research Workshop” (Chișinău, 22-24 mai 1996) intitulat Urban Problems across two Milenia (Probleme urbane de-a lungul a două milenii).

Raportul – pentru care mulțumim – prezintă rezultatele investigațiilor autorului privind construcțiile dacice din munții Orăștiei, tehnologiile metalurgice și materialele de construcții folosite de daci.

COLOCUVIU INTERNAȚIONAL

Între 3 și 6 septembrie a.c. se va desfășura la București și Sibiu al III-lea Colocuviu internațional de istorie militară, organizat de Comisia Română de Istorie Militară și de Institutul de Istorie și Teorie Militară.

Tema colocviului: Anul 1916 în desfășurarea primei conflagrații mondiale. Intrarea României în război – consecințe politico-militare.

MONUMENT PALEOCREȘTIN

În legătură cu articolul Mărturie creștine în Dacia Romană, din nr. 4/1996, în care este prezentat un monument funerar descoperit la Turda (antica Potaissa), cu simbolistică paleocreștină, cuviosă sa, preot CONSTANTIN C. CÔJOCARU, din satul Lunca, com. Vânători-Neamț, jud. Neamț, ne scrie că a studiat și d-a acest monument, prezentându-l în studiul Monumente paleocreștine la Potaissa (Turda), publicat în revista Mitropolia Ardealului, an XXIV, 1979, nr. 7-9, pp. 589-598.

Felicitări și mulțumiri pentru precizare.

ARCUL DE TRIUMF

DL. căpitan rangul I (r) ing. VALERIU AVRAMESCU, din Constanța, ne trimite alăturată fotografie – executată în 1933 de tatăl d-sale – care reprezintă Arcul de Triumf din București, în perioada refacerii sale (vezi și Magazin istoric, nr. 3/1993).

SALUTĂM DOSARELE ISTORIEI!

După ce vreme de aproape trei decenii, Magazin istoric a purtat singur făclia unei publicații științifice de istorie, adresată marelui public – deși în ultimii ani toate cotidienele și săptămânalele au înscris subiectele trecutului în suplimentele sau secțiunile lor speciale (de exemplu Curierul național magazin, Cotidianul, Privirea) – iată că acum apare o nouă revistă lunară cu profil asemănător. Să le dorim nou-veniților noștri colegi, mult succes pe teritoriile atât de vaste ale Muzei Cluj.

ISTORIE LOCALĂ

Domnul GEORGE GEORGESCU, din com. Șuici, jud. Argeș, statornic colaborator al revistei noastre și pasionat cercetător al istoriei locale, ne trimite alte câteva contribuții, cum ar fi: semnalarea publicării, în 1914, de către N.I. Apostolescu, a Cântării României sub numele lui N. Bălcescu, cu argumente în favoarea atribuirii paternității textului acestuia și nu lui Al. Russo; câteva considerații asupra semnificației cuvântului Crăciun; identificarea localității Saac cu vechiul Urlați; câteva însemnări ale pictonului D. Norocca, cel care între 1914 și 1921 a descoperit și restaurat pictura-frescă a Bisericii Domnești din Curtea de Argeș și care susține că „biserica era

în reparație la facerea grafitului”, respectiva inscripție cu anul morții lui Basarab I, 1352 (Magazin istoric, nr. 1/1978).

FELICITĂRI COLEGIALE

Știți câte societăți de asigurare, câte agenții de voiaj, gări, companii aeriene, dar și câte berării, cafenele, cinematografe, teatre etc. există în București?

Toate acestea și multe, multe alte sute de informații le puteți cunoaște din Ghidul Serviciilor 1996, o publicație modernă și elegantă, cu o grafică de excepție, apărută sub conducerea directorului Anunțului Telefonice, dl. Radu I. Popescu.

Îi adresăm vechiului nostru coleg, Radu I. Popescu, mult succes, în continuare, care ocazia celor șase ani de când editează excelenta publicație Anunțul Telefonice.

LA IAȘI – DESPRE NAPOLEON

CRISTINA CARP, din Iași, ne scrie că are „aproape 17 ani”, este cititoare a revistei noastre și este elevă a Școlii Normale „Vasile Lupu”.

După ce exprimă aprecieri la adresa Magazinului istoric (pentru care îi mulțumim) ne destăinuie gândurile sale de viitor: intenționează să fie profesoară de istorie, fiind atrasă în mod special de istoria culturii și trecutului Franței și Angliei.

În biblioteca bunicii sale a găsit un număr mai vechi al revistei noastre, 10/1969, cu un grupaj de articole referitoare la Napoleon I, a cărui biografie a captivat-o în întregime. Aș dori – continuă Cristina – când voi fi mai mare și voi fi studiat foarte mult, să scriu și cu o carte privind viața acestei personalități istorice.

Îți dorim succes în realizarea tuturor aspirațiilor.

CĂRȚI AROMÂNE

Scriitorul HRISTU CÂNDROVEANU, laureatul premiului „George Muruș” (oferit de familia Monica și Dimitrie Sturdza) în cadrul celei de-a treia ediții a premiilor Fundației Culturale Magazin Istoric, pentru cartea sa Aromânii ieri și azi (Editura Scrierilor Române, Craiova), ne trimite câteva dintre volumele tipărite de Editura Fundației Culturale Aromâne „Dimărdarea Părintescă”, din București: Nida Boga, Voshopolea; Nida Boga, La stani; George Vrana, Avigil Țitorul di zboară; Sirmă Guel, Căftă-mi; Atanasie

DIALOG CU CITITORII

Nasta, Armăname, armăname...; Florin Căndrovanu, Arhipelaguri de sunete.

Aceste cărți au fost tipărite cu sprijinul Departamentului Informații Publice al Guvernului României, Băncii Naționale a României și a Băncii Române de Comerț Exterior – BANCOREX.

MĂRTURIE ORTODOXĂ

Primim un nou număr al publicației Mărturie ortodoxă, respectiv nr. 10/1995, din cel de-al XIV-lea an al apariției acestei reviste a comunității ortodoxe române din Olanda.

În paginile ei și două studii istorice: Mărturie despre numărul monahilor români de la Sfântul Munte Athos în primele două decenii ale sec. XX, de pr. dr. Ioan Dură, și Calvarul sârbilor și al Bisericii ortodoxe sârbe în timpul celui de-al doilea război mondial, de Mark S. Markovic.

MAREA NOASTRĂ

DL ȘERBAN GHEORGHIU, din Constanța, vechi colaborator și statornic cititor al revistei noastre, ne trimite un nou număr, 17, octombrie-decembrie 1995, al publicației Marea noastră, „revistă pentru propagandă, orientarea și apărarea intereselor pe apă”, fondată la 8 martie 1928 de Jean Bart și editată, în prezent, de Liga Navală Română.

În cuprinsul ei, și articole pe teme din istoria marinei românești: Flotila Principatelor Unite, Amintiri de pe torpilorul „Zborul”, Tragedia motonavei „Transilvania”, Monumentul marinărilor români, Eroi ai marinei române în cel de-al doilea război mondial, seminate de lt. cdor (r) Nicolae Koslinski, cpt. cdor (r) Gheorghe Soare, Șerban Gheorghiu, Maria Filipescu.

Colegiul de redacție al seriei actuale a revistei este alcătuit din: comandor (r) Constantin I. Popa – redactor șef,

cpt. cdor (r) Doru Ionescu – secretar de redacție, of. I Pavel Lupu-Babei – secretar de redacție adjunct, comandor (r) Nicolae Marcu, comandor (r) Ion Borcilă, Șerban Gheorghiu, inginer Ilarion Barbu – redactori.

EXEMPLARE RECUPE- RATE DE LA POȘTĂ

Cititorii noștri NICOLAE DIACONU, din Corabia, jud. Olt, ION COROBANĂ și CONSTANTIN N. SAVIN, din com. Jariștea, jud. Vrancea, ne-au scris că nu au primit unele numere din Magazin istoric, la care erau abonați.

Ne-am adresat Direcțiilor de poștă ale județelor respective care, cu promptitudine, au rezolvat aceste neplăcute situații, abonații noștri intrând în posesia exemplarelor de revistă cuvenite.

Mulțumim și noi Direcției județene de poștă Olt (director ec. GH. MANOLE, șef serviciu ec. V. BĂRĂGAN) și Direcției județene de poștă Vrancea (director ec. D. MINTOIU, șef serviciu ec. C. GHEORGHIU) pentru sprijinul acordat.

DONAȚIE MAGAZIN ISTORIC

DL NAE BURCUȘ, din Găiești, jud. Dâmbovița, ne scrie că a donat Școlii elementare nr. 3 din localitate un număr de 264 exemplare Magazin istoric din anii 1967-1995, pentru a ajuta la îmbogățirea cunoștințelor generațiilor de elevi.

Felicitări pentru frumosul gest!

DEZBATERE

Grupul Interdisciplinar de Reflecție (GIR) din București, în colaborare cu Fundația „Andrei Rădulescu și

a Marilor Juriști Români”, de sub președinția acad. EUGEN SIMION, vicepreședinte al Academiei Române, a organizat în București, la 11 iunie 1996, în colaborare cu Comitetul Național Român pentru U.I.A., dezbateră cu tema: Statutul profesiunilor liberale. Necesitatea reglementărilor legale.

Au prezentat comunicări d-nii IORDAN GRUIA, vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Avocaților, pentru România, și MIHAI TĂNĂȘESCU, președintele Comitetului Național Român – U.I.A.

PRECIZARE

Evident, după cum mulți dintre dvs. ați observat deja, în nr. 7/1996, p. 22, la rubrica Cărți sosite la redacție, se va citi: Revue des deux mondes, iulie-august 1995, în loc de 1955. De asemenea secretarul de redacție își cere scuze pentru că la p. 15 au fost inversate explicațiile celor două portrete. Sus este Gheorghe Brătianu, jos – Ion Mihalache.

CERERI ȘI OFERTE

ALEXANDRU-IOAN BURLACU, Brașov, aleea Petunii, nr. 4, bl. 24, ap. 58, solicită: nr. 2/1993.

CRISTIAN CUCUȘ, Galați, str. Textiliștilor, nr. 2, bl. B1, ap. 36, Micro 19, oferă colecția completă.

GHEORGHE OPRÎȘESCU, București, calea Dorobanți, nr. 91, bl. 12 B, ap. 86, oferă colecția completă.

FLORIN VIRGIL CHIȚU, București, strada Sublocotenent Popa, nr. 2, bl. 13 B, ap. 22, solicită colecția completă.

GHEORGHE NICOLAU, București, str. Pravăț, nr. 10, bl. PG, ap. 51, oferă colecția completă.

IMPORTANT!

Începând cu data de 1 iulie 1996, redacția Magazin istoric funcționează în strada Valter Mărcineanu, nr. 1-3 (intrarea lângă Cișmigiu vizavi de magazinul „Adam”) sau prin intrarea din str. Dr. Marcovici, nr. 2, etaj III, camerele 281, 283, 285 și 287 (la ambele intrări există ascensoare). Apelurile telefonice se primesc la nr. 615.09.91.

CONTENTS (Romanian History) Al. Papiu-Ilarian Historical Thesaurus • D. Berindei August, 1916. At Sigmaringen, debating about Romania's Fate • R. Sfințescu, N. Mărăcineanu, M. Milin Romania in WWI • Al. Duțu, F. Dobre The Tragedy of Generals: Aurel Aldea • C. Păunescu, M. Ștefan Unknown Pages from the History of National Bank (XIII) • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago • G. Penelea-Filitti N. Șuțu (1798-1871), The Economist • Al. Davila Recollections from the Royal Court (II) • T. Pokivailova, C. Popișteanu Soviet Documents about L. Pătrășcanu • E. Hazard The Cold War began in Romania (IV) • P. Cernovodeanu Romanians and Russians: Politics and Kinship (VI)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Al. Papiu-Ilarian Trésor historique • D. Berindei Août 1916. À Sigmaringen on débâte le sort de la Roumanie • R. Sfințescu, N. Mărăcineanu, M. Milin La Roumanie pendant la Première Guerre Mondiale • Al. Duțu, F. Dobre Le drame des généraux: Aurel Aldea • C. Păunescu, M. Ștefan Pages inconnues de l'histoire de la Banque Nationale (XIII) • I. Lăcustă À Bucarest il y a 50 ans • G. Penelea-Filitti L'économiste N. Șuțu (1798-1871) • Al. Davila Souvenir de la Cour royale (II) • T. Pokivailova, C. Popișteanu L. Pătrășcanu dans les documents soviétiques • E. Hazard La guerre froide a commencé en Roumanie (IV) • P. Cernovodeanu Roumains et Russes: politique et parentés (VI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Ал. Папиу-Илиарий Историческое сокровище • Д. Бериндей Август 1916 г. В Сигмарингене обсуждается судьба Румынии • Р. Сфинтеску, Н. Марэчинеану, М. Милин Румыния во время первой мировой войны • Ал. Дуцу, Ф. Добре Драма генералов: Аурел Алдя • К. Паунеску, М. Штефан Неизвестные страницы истории Национального Банка (XIII) • И. Лăкустă В Бухаресте, 50 лет назад • Дж. Пенеля-Филитти Экономист Н. Суцу (1798-1871) • Ал. Давила Воспоминания из королевского дворца (II) • Г. Покивайлова, К. Попиштеану Л. Пăтрăшкану в советских документах • Е. Хазард Холодная война началась в Румынии (IV) • П. Черноводеану Румыны и русские: политика и родства (VI)

INHALT (Rumänische Geschichte) Al. Papiu-Ilarian Historisches Schatz • D. Berindei August 1916. Die Zukunft Rumäniens wird in Sigmaringen etdscheidet • R. Sfințescu, N. Mărăcineanu, M. Milin Rumänien in ersten Weltkrieg • Al. Duțu, F. Dobre Drama der Generale: Aurel Aldea • C. Păunescu, M. Ștefan Aus der unbekannte Geschichte der National Bank (XIII) • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahren • G. Penelea-Filitti Der Wirtschaftswissenschaftler N. Șuțu (1798-1871) • Al. Davila Erinnerungen aus dem königlichen Hof (II) • T. Pokivailova, C. Popișteanu L. Pătrășcanu in sowjetische Urkunden • E. Hazard Der kalte Krieg hat in Rumänien begonnen (IV) • P. Cernovodeanu Rumänen und Russen: Politik und Verwandtschaften (VI)

SUMARIO (Historia rumana) Al. Papiu-Ilarian Tesoro histórico • D. Berindei Agosto de 1916. En Sigmaringen se debate la suerte de Rumania • R. Sfințescu, N. Mărăcineanu, M. Milin Rumania en la Primera Guerra Mundial • Al. Duțu, F. Dobre El drama de los generales: Aurel Aldea • C. Păunescu, M. Ștefan Páginas desconocidas de la historia del Banco Nacional (XIII) • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años • G. Penelea-Filitti El economista N. Șuțu (1798-1871) • Al. Davila Recuerdos de la Corte (II) • T. Pokivailova, C. Popișteanu L. Pătrășcanu en documentos soviéticos • E. Hazard La guerra fría ha empezado en Rumania (IV) • P. Cernovodeanu Rumanos y rusos: política y parentamientos (VI)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 615.09.91.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 75 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi” – București

Comandă de stat
ISSN 0541-881X

Lei 1 200

- L. Pătrăscanu:
Tragica
spovedanie
- Iubiri
celebre

- Take Ionescu
plânge
- Câștigătorii
concursului